

Latvijas Universitāte  
Sociālo zinātņu fakultāte  
Politikas zinātnes nodaļa

Politikas zinātnes maģistra  
programmas studentes  
Līgas Stafeckas  
stud. apl. Nr. Polz000019

# Politisko korupciju ietekmējošie strukturālie faktori. Partiju finansēšanas piemērs

Maģistra darbs

Zinātniskais vadītājs  
Doc. Valts Kalniņš, Dr.sc.pol

...../V.Kalniņš/  
*Paraksts*

Rīga 2006

# Saturs

IEVADS	4
I KORUPCIJAS JĒDZIENS	8
1.1. KORUPCIJAS DEFINĒŠANAS PAMATPRINCIPI	9
1.1.1. Publiskais amats	9
1.1.2. Publiskās intereses	10
1.1.3. Sabiedriskais līgums	11
1.2. POLITISKĀS KORUPCIJAS JĒDZIENS UN IZPAUSMES	12
1.2.1. Politiskās un administratīvās korupcijas jēdziens	13
1.2.2. Politiskās korupcijas priekšnoteikumi	13
1.3. POLITISKO PARTIJU FINANSĒŠANA UN POLITISKĀ KORUPCIJA	16
1.3.1. Politiskās korupcijas risks partiju finansēšanā	17
1.3.2. Privātas politisko partiju finansēšanas aplūkošanas veidi	18
1.4. TEORĒTISKĀS TRADĪCIJAS KORUPCIJAS APLŪKOJUMĀ	18
1.4.1. Korupcija kā racionāla cilvēka izvēle	19
1.4.2. Korupcija kā sabiedrības normu pārkāpums	19
1.4.3. Korupcija kā kapitālisma produkts demokrātijā	20
1.4.4. Maģistra darba pieeja privātas partiju finansēšanas analīzei	20
II POLITISKO KORUPCIJU IETEKMĒJOŠIE STRUKTURĀLIE FAKTORI	22
2.1. PIEEJAS STRUKTURĀLO FAKTORU ANALĪZĒ	22
2.1.1. Dž.Girlinga pieeja: normatīvā pieeja	22
2.1.2. S.R.Akermanes pieeja: politiskā ekonomija	24
2.2. KULTŪRAS FAKTORI	25
2.2.1. Legālā sistēma	26
2.2.2. Sabiedrības attieksme un uztvere	27
2.2.3. Reliģija un etniskais sastāvs	29
2.3. POLITISKIE FAKTORI	30
2.3.1. Valdīšanas un partiju sistēma	30
2.3.2. Federālisms un unitārisms	34
2.4. EKONOMISKIE FAKTORI	34
2.4.1. Valsts intervence	35

2.4.2. Zemi iedzīvotāju ienākumi	36
2.4.3. Tīrgus konkurence un atvērtība	36
2.4.4. Ienākumu nevienlīdzība	37
III IENĀKUMU NEVIENLĪDZĪBA UN DEMOKRĀTIJA	41
3.1. EKONOMISKĀ ATTĪSTĪBA UN DEMOKRĀTIJA	41
3.2. IENĀKUMU NEVIENLĪDZĪBAS IETEKMES IZPAUSMES	43
3.2.1. Ienākumu nevienlīdzība un uzticība līdzpilvēkiem	44
3.2.2. Ienākumu nevienlīdzība un leģitimitāte	46
3.2.3. Ienākumu nevienlīdzība un korupcijas uztvere	50
IV IENĀKUMU NEVIENLĪDZĪBA UN POLITISKO PARTIJU FINANSĒŠANA	53
4.1. PARTIJU FINANSĒŠANAS MODEĻI	53
4.1.1. Ideoloģiskā dimensija	54
4.1.2. Institucionālā dimensija	55
4.2. IENĀKUMU NEVIENLĪDZĪBAS IETEKME	55
V SABIEDRĪBAS VĒRTĪBAS	58
5.1. SABIEDRĪBAS ATTIEKSME PRET POLITIKU UN POLITISKĀS SISTĒMAS DARBĪBU	59
5.2. RŪPES PAR CĪTIEM CILVĒKIEM SABIEDRĪBĀ	63
5.3. SABIEDRĪBAS PRIEKŠSTATI PAR TAISNĪGUMU	66
5.4. SOCIĀLĀS UZVEDĪBAS VĒRTĒJUMS	72
5.5. KOPSAVILKUMS	76
VI PARTIJU FINANSĒŠANAS IETEKME UZ SABIEDRĪBAS VĒRTĪBĀM IENĀKUMU NEVIENLĪDZĪBAS APSTĀKĻOS	78
6.1. VALSTS KĀ PUBLISKO LABUMU SNIEDZĒJA	79
6.2. PRIVĀTAS PARTIJU FINANSĒŠANAS IETEKME UZ PUBLISKO LABUMU SNIEGŠANU	80
6.3. SABIEDRĪBAS VĒRTĪBU UN PRIVĀTAS PARTIJU FINANSĒŠANAS MIJIEDARBĪBAS MODEĻI	82
6.4. IENĀKUMU NEVIENLĪDZĪBAS IETEKME UZ PUBLISKO LABUMU SNIEGŠANU PRIVĀTAS POLITISKO PARTIJU FINANSĒŠANAS SISTĒMĀ	85
SECINĀJUMI	87
ATTĒĻU SARAKSTS	97
PIELIKUMI	99

# Ievads

Nedaudz vairāk kā pēdējo desmit gadu laikā politikas zinātnieku vidū un arī publiskajā diskursā notiek īpaši plašas diskusijas par naudas lielo ietekmi uz politiku. Tiek norādīts, ka, lai arī ideoloģijai, tieksmei pēc varas ir sava ietekme, naudas attiecībām dažkārt var būt visai izšķiroša loma vēlēšanās. Politisko partiju finansēšanas sistēmām tiek pievērsta visai liela uzmanība, meklējot katrai valstij piemērotākos veidus, kā nodrošināt partiju dzīvotspēju. Jānorāda, ka interese pārsvarā ir saistīta ar atsevišķiem partiju finansēšanas jautājumiem, nevis plašāka sociālā konteksta ietekmes analīzi. Lai arī politisko partiju finansēšanas jautājums ir samērā aktuāls gan politikas zinātnieku vidū, gan arī politiskās elites starpā, sistemātiski strukturālās korupcijas jautājumiem līdz šim pievērsts visai maz uzmanības. Literatūrā biežāk tiek analizēti tādi jautājumi kā valsts finansējums politiskajām partijām, izsvērti trūkumi un priekšrocības dažādiem partiju finansēšanas modeļiem, kā arī analizēta tiesisko ierobežojumu nepieciešamība privātas partiju finansēšanas gadījumā. Plašāka sabiedrības struktūras konteksta ietekmei ir pievērsušies vien daži autori. Piemēram, S.R.Akermane (S.Rosa-Ackerman), kas ir analizējusi, kā vēlēšanu sistēma un partiju sistēma ietekmē politiskās korupcijas risku dažādās sabiedrībās un Dž.Girlings (J.Girlings), kurš uz strukturālo korupciju savos darbos skatījies daudz plašāk, kā uz demokrātijas teorijas un kapitālisma prakses nesaderību. Pēdējo dažu gadu laikā par atsevišķiem strukturālās korupcijas aspektiem ir veikti arī salīdzinoši pētījumi. Tomēr jānorāda, ka pētnieku lielāku interesi ir izraisījusi korupcijas seku analīze un ietekme uz sabiedrības struktūras dažādiem elementiem, nevis likumsakarību analīze pretējā virzienā, proti, kā sabiedrības struktūra var ietekmēt korupcijas rašanos. Starp šādiem pētījumiem plašāko ir veicis Pasaules Bankas pētnieks S.Gupta (S.Gupta) kopā ar H.Davodi (H.Davoodi) un R.A.Terme (R.Alonso-Terme) par korupcijas ietekmi uz ienākumu nevienlīdzību un nabadzību. Taču uz to, kā korupcijas rašanos var ietekmēt noteikta sabiedrības struktūra, pētījuši vien daži autori. Viens no pēdējiem ir divu autoru – Dž.Džong-Sunga (Y.Jong-Sung) un S.Kagrama (S.Khagram) disertācija par Ienākumu nevienlīdzības ietekmi uz korupciju, kas tika aizstāvēta 2005.gadā Hārvardas universitātē.

Maģistra darba tēmas izvēli noteica divi galvenie iemesli. Pirmkārt, politisko partiju finansēšanas jautājums ir visai aktuāla tēma publiskajā diskursā un strukturālās korupcijas kontekstā tas ir aktuāls arī Latvijā. Šī darba ietvaros tiks analizēta viena no strukturālajiem faktoriem - ienākumu nevienlīdzības ietekme uz politisko partiju finansēšanu. Latvijā pēdējo gadu laikā partiju finansēšanas normatīvā bāze ir piedzīvojuši visai būtiskas izmaiņas, vienlaikus politiskām partijām īstenojot ārkārtīgi resursietilpīgas priekšvēlēšanu kampaņas. Pēdējos gados turpinās sabiedrības noslāņošanās materiālo resursu pārdalē, par ko liecina Džini indeksa dati. Tādēļ var runāt par strukturālās korupcijas izpētes aktualitāti arī Latvijā. Lai gan darbs iecerēts kā teorētiska noteiktu sakarību analīze un Latvijas piemērs tajā netiks sīkāk analizēts, tomēr iegūtās atziņas varētu arī palīdzēt izprast privātu partiju finansēšanas problēmu cēloņsakarības Latvijā. Otrs iemesls ir saistīts ar privātas partiju finansēšanas aspektiem ienākumu nevienlīdzības apstākļos. Šis jautājums ietver visai plašu politikas zinātnes problēmu loku, proti, politikas un ekonomikas sfēras mijiedarbības problēma, kur saduras sabiedrības vērtības ar tirgus principiem, publisko labumu nodrošināšana sabiedrībās ar privātu politisko partiju finansēšanas sistēmu un daudzi citi.

Šī pētījuma mērķis ir analizēt, kā viens no sabiedrības struktūru raksturojošiem rādītājiem - ienākumu nevienlīdzība ietekmē privātu politisko partiju finansēšanu. Paradigma, ka sabiedrības struktūras elementi veicina darbības, kas pārsniedz sabiedriskās dzīves vērtības, tādējādi izraisot politisko korupciju, arī būs maģistra darba ietvars. Līdz ar to darbā tika izvirzīta hipotēze, ka *sabiedrības struktūras elementi veicina tādu privātu partiju finansēšanu, kas pārkāpj sabiedrības vērtības*. Taču tā kā sabiedrības struktūru veido visai daudzi elementi, tēma tika sašaurināta, padziļinātākai analīzei izvēloties vienu no tiem, proti, ienākumu nevienlīdzību sabiedrībā.

Lai analizētu iespējamās likumsakarības, tika izvirzīti vairāki uzdevumi:

- 1) apskatīt izplatītākās pieejas korupcijas definēšanā, kā arī galvenās tradīcijas tās analīzē, lai definētu politiskās korupcijas jēdzienu šī darba kontekstā;

- 2) aprakstīt galvenos politisko korupciju ietekmējošos strukturālos faktoros, kas sniegtu plašāku izvēlēta elementa – ienākumu nevienlīdzības ietekmes uz partiju finansēšanu fonu;
- 3) analizēt, kāda ir materiālo resursu sadalījuma sabiedrībā ietekme uz indivīdu iesaisti politiskajā procesā un politiskās sistēmas uztveri;
- 4) noskaidrojot sabiedrībā dominējošās vērtības, analizēt privātas partiju finansēšanas ietekmi uz tām ienākumu nevienlīdzības apstākļos.

Darbs ir strukturēts sešās nodaļās. Tā kā korupcija ir viens no būtiski apstrīdētiem jēdzieniem, tad darba pirmajā nodaļā tiks sniegts pārskats par literatūrā sastopamajiem korupcijas un politiskās korupcijas definēšanas principiem un galvenajām tradīcijām politiskās korupcijas analizē. Kā arī definēts korupcijas jēdziens, kā korupcija tiks saprasta šī darba ietvaros. Savukārt otrajā nodaļā, balstoties uz līdz šim veiktajiem salīdzinošajiem pētījumiem, tiks aplūkoti galvenie strukturālie faktori, kas ietekmē politisko korupciju. Savukārt darba turpinājumā tiks analizēta tikai viena no šiem faktoriem, ienākumu nevienlīdzības loma. Darba trešajā nodaļā tā tiks analizēta dažādu demokrātijas iezīmju kontekstā, proti, kā materiālo resursu sadalījums sabiedrībā ietekmē indivīdu gatavību iesaistīties politikas procesā un kā tas ietekmē politiskā sistēmas darbības novērtējumu. Tā kā šī darba ietvaros uzmanība tiek vērsta uz politisko partiju finansēšanas piemēru, tad ceturtajā nodaļā tiks analizēta ienākumu nevienlīdzības ietekme uz privātu partiju finansēšanas sistēmu. Šī ietekme var izpausties gan uz indivīdu iespēju iesaistīties politiskajā procesā, gan arī uz politikas procesa rezultātu, proti publisko labumu nodrošināšanu. Ietekme uz piekļuvi politiskajai sistēmai jau tiks aplūkota 3.nodaļā, taču lai analizētu ietekmi uz rezultātu, nepieciešams noskaidrot sabiedrībā valdošās vērtības. Tādēļ maģistra darba piektā nodaļa ir veltīta sabiedrības vērtību analīzei. Darbu noslēdz privātas politisko partiju finansēšanas ietekmes analīze ienākumu nevienlīdzības apstākļos. Darbā plaši lietotas ilustratīvas shēmas un likumsakarību plašākam ieskatam pievienoti pieci pielikumi.

Pētījumā izmantotas autoru monogrāfijas (S.R.Akermane, Dž.Girlings, R.Klitgārds (R.Klitgard) u.c.), kā arī plašs akadēmisko rakstu kopums, kuru ietvaros autori iepazīstina

ar secināto salīdzinošajos pētījumos, kā arī apskata virkni teorētisku jautājumu (British Journal of Political Science, Political Studies, American Sociological Review, u.c.) Darba ietvaros tika analizēti kvantitatīvie dati, kas tika iegūti no vairākiem regulāri veiktiem sabiedriskās domas pētījumiem. Visai plaši tika izmantoti dati no Eiropas vērtību pētījuma pēdējā viļņa, starptautiskās pretkorupcijas organizācijas *Transparency International* apkopotie Korupcijas uztveres indeksa rezultāti, *Eurofound* apkopotie dati par Džini indeksa rādītājiem Eiropas Savienības dalībvalstīs, kā arī Globālā Korupcijas barometra rezultāti.

# I Korupcijas jēdziens

Korupcija ir viens no būtiski apstrīdētiem jēdzieniem, jo, dažādo izpausmju dēļ, to ir visai grūti precīzi un visaptveroši definēt. Turklāt korupcijas skaidrojums laika gaitā ir mainījies. Kā atzīst M.Džonstons (M.Johnston), analizējot pieejas korupcijas definēšanā, sākotnēji korupcijai Planota, Aristoteļa, Makjavelli un citu domātāju darbos tikusi piešķirta daudz plašāka nozīme, salīdzinājumā ar to, kāda tiek piedēvēta šodien, proti, tā tika skatīta kā visas sabiedrības morālās veselības samaitāšana nevis individuāla rīcība<sup>1</sup>. Klasiskās korupcijas koncepcijas bija saistītas ar maza izmēra sabiedrībām, kurās pastāvēja skaidri izteikta hierarhija, kas ne tikai turēja varu, bet arī noteica sabiedrības vērtības un mērķus. Šādās sabiedrībās vadoņa un visas sabiedrības morālais stāvoklis tika dabiski sasaistīts ar pilsoņu pienākumu pieņemt to noteikumus un vērtības, kā arī trūka redzējuma par alternatīviem politiskajiem un sociālajiem labumiem. Kad vadoņi novirzījās no tiem principiem, kuru dēļ viņi pilnvaroti valdīt un baudīja lojalitāti, sabiedrība kopumā bija morālas dilemmas priekšā. Kā norāda M.Džonstons, šobrīd politikas sfēra ir būtiski paplašinājusies, taču tieši korupcijas koncepti ir izteikti sašaurinājušies. Sabiedrības ir sekularizējušās, pastāv daudzu interešu un vērtību konkurence, tādēļ korupcija mūsdienās vairāk tiek uzlūkota kā atsevišķu indivīdu - to, kuri vēlas iegūt ietekmi un to, kuri ieņem publisku amatu - specifiska darbība. Literatūrā sastopami vairāki principi, uz kuriem balstītas pieejas korupcijas analīzē. Šīs nodaļas ietvaros tiks sniegts ieskats galvenajos korupcijas definēšanas pamatprincipos, kā arī aprakstītas galvenās teorētiskās tradīcijas korupcijas analīzē. Tā kā korupciju nevar definēt kā objektīvi novērojamu darbību kopumu, nepieciešams norādīt, kā jēdziens tiek saprasts noteiktā situācijā. Maģistra darbā izmantotā korupcijas definīcija un pieeja korupcijas aplūkojumam arī aprakstīta nodaļas nobeigumā.

---

<sup>1</sup> Johnston Michael (2001). The definitions debate. Old conflicts in new guises. In *The Political Economy of Corruption*. Ed.by. Arvid K.Jain. London and New York: Routledge, p 12.

## 1.1. Korupcijas definēšanas pamatprincipi

Literatūrā biežāk sastopamās korupcijas definīcijas balstītas uz trim aspektiem, proti, publisko amatu, sabiedrības interesēm un sabiedrisko līgumu<sup>2</sup>. Turpmāk tiks sniegts īss ieskats katrā no tām.

### 1.1.1. Publiskais amats

Šīs pieejas pamatā ir uzskats, ka korupcijas kodolu veido atkāpe no noteikumiem. Viens no pazīstamākajiem pieejas pārstāvjiem ir Džozefs Najs (Joseph S. Nye), kurš korupciju definē kā „uzvedību, kas novirzās no publiskās lomas formālajiem pienākumiem privāta rakstura (personiskiem, tuvas ģimenes vai kliķes) mantiskiem vai statusa ieguvumiem vai kas pārkāpj noteikumus, lai realizētu noteikta veida privātu ietekmi. Šāda darbība ietver kukuļdošanu, nepotismu, un publisko resursu ļaunprātīgu izmantošanu privātam labumam”<sup>3</sup>. Lai gan autors definīcijā nav iekļāvis publisko interešu jēdzienu, tomēr, atsaucoties uz korupciju kā novirzīšanos no publiskā amata formālajiem pienākumiem, netieši identificē publisko un privāto interešu dimensijas, jo uzsver, ka novirze ir privāta labuma gūšanas nolūkā, tādējādi netieši parādās arī publisko interešu komponents.

Pieejas kritiķi izvirzījuši divus galvenos iebildumus, proti, ietverto likumības principu un publiskā un privātā labuma nošķirumu. Var būt situācijas, kurās visai problemātiski konstatēt pamatojumu normu pārkāpšanai, lai varētu secināt, vai aizskartas sabiedrības intereses, proti, publiskās pārvaldes standarti var konfliktēt ar sabiedrības viedokli<sup>4</sup>. Taču kā būtiskāko trūkumu gan O.Kurers (O.Curer), gan M.Džonstons šai pieejai norāda

---

<sup>2</sup> Political Corruption. Concepts and Contexts.(2005) 3<sup>rd</sup> Ed. Ed.by Arnold J.Heidenheimer, Michael Johnston. New Jersey: Transaction Publishers, preface. A.Haidenhaimers kā trešo principu nodēvē balstīšanos uz tirgus principiem, taču tas drīzāk būtu pieskaitāma pie politiskās korupcijas aplūkošanas tradīcijas, kas aplūkota nākamajā nodaļā. Taču līdzīgi kā tas ir ar sabiedriskā līguma principu, noteicošais korupcijas stimulē ir privāta labuma vairošana.

<sup>3</sup> Nye S. Joseph. (1967) Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. The American Political Science Review. Vol. 61, No 2., p.419

<sup>4</sup> S.R.Akermane parāda piemēru, kad šī definīcija atsevišķas darbības izslēdz no korupcijas loka. Kā norāda S.R.Akermane, „neviens nenosodīs ebreju, kurš devis kukuli cietuma uzraugam, lai tiktu brīvībā no koncentrācijas nometnes”. Šajā gadījumā cietuma uzrauga pārkāpums ir korupcija un korumpēts ir tieši cietuma uzraugs, nevis cietumnieks. Turklāt, cietumsargs ir korumpēts tikai tādēļ, ka viņš to tā ir guvis privātu labumu, taču tad, ja viņš vienkārši pārkāptu noteikumus, izlaižot cietumnieku viņa darbība saskaņā ar šīs pieejas korupcijas definīciju nebūtu korupcija.

likumības principu. Definīcija paredz, ka darbība, kas nav nelikumīga, līdz ar to nav arī korupcija. Netiek ņemtas vērā situācijas, kad pats likumdevējs ir korumpēts<sup>5</sup>. Bez tam, paļaušanās uz likumu var izslēgt gadījumus, ka darbības, kas sabiedrībā tiek uztvertas par koruptīvām (piemēram lobēšana) likumā nemaz nav aprakstītas. Jāņem vērā, ka dažādās valstīs atšķiras izpratne par to, kas tiek saprasts ar politisko korupciju, likumos izceļot atsevišķus tās aspektus, piemēram, kukuļdošanu, krāpšanu vai ļaunprātīgu uzticības izmantošanu vēlēšanās.

### 1.1.2. Publiskās intereses

Definīciju, kas balstās uz sabiedrisko interešu konceptu ir izstrādājis Karls Fridrihs (C.Friedrich). “Korupcija pastāv tad, kad varas turētājs, kurš ir pilnvarots darīt noteiktus uzdevumus (atbildīgs funkcionārs vai amatpersona), nelegāli saņem finansiālu vai cita veida samaksu par darbībām, kas ir labvēlīgas samaksas veicējam un kas kaitē sabiedrībai un tās interesēm.”<sup>6</sup> Līdz šim aprakstītās definīcijas zināmā mērā satur norādi uz sabiedrības normām, proti, uzsver publiskā amata īpašības un sabiedrības intereses, kas būtu jāņem vērā. Tomēr nav skaidrs, kurām sabiedrības normām būtu jābūt noteicošajām šajos konceptos. Marks Filps (M.Philp) uzsver, ka šo problēmu var atrisināt izmantojot trīs galvenās komponentes: sabiedrības viedokli, legālās normas, kā arī standartus, kas veidojušies rietumu demokrātijās<sup>7</sup>. Jāsaka, ka minētie komponenti neatrisina šādi definētas korupcijas operacionalizēšanas problēmas. Sabiedrības viedoklis atsevišķos gadījumos var nebūt vienots, piemēram, vertikālā dimensijā – starp centrālo un vietējo pārvaldi vai arī eliti un sabiedrību, vai arī pašā sabiedrībā starp dažādām interešu un sociālajām grupām<sup>8</sup>.

---

<sup>5</sup> Kurer Oskar.(2005) Corruption: An Alternative Approach to Its Definition and Measurement. Political Studies. Vol 53., p 224 and Johnston Michael (2001). The definitions debate. Old conflicts in new guises. In The Political Economy of Corruption. Ed.by. Arvid K.Jain. London and New York: Routledge, p 18.

<sup>6</sup> Political Corruption. Concepts and Contexts(2005). 3<sup>rd</sup> Edition. Ed.by Arnold J.Heidenheimer, Michael Johnston. New Jersey: Transaction Publishers, p10.

<sup>7</sup> Philp Mark. (1997) Defining Political Corruption. Political Studies, XLV, p 441.

<sup>8</sup> Uz sabiedrības viedokli balstītā pieejas pārstāvji pieņem, ka sabiedrībā pastāv vienošanās par to, kas ir korupcija (J.C.Scott). Kritiķi norāda, ka tā nav operacionalizējama definīcija, jo var pastāvēt situācijas, kad sabiedrībā nepastāv konsensu par vienu vai otru rīcību, tādēļ nav atrisināts jautājums, kā varēs pateikt, kurš no uzskatiem noteiktā situācijā ir piemērojams. Netiek noliegts, ka sabiedrības uzskatiem par korupciju ir ļoti būtiska nozīme un tā ir svarīga informācija, kas jāņem vērā pretkorupcijas programmu izstrādē. Tomēr situācijas, kad sabiedrība nav vienojusies par vienu vai otru normu, dilemma parādīsies pie tā, kuru no viedokļiem ir jāņem vērā un kurš ir jāizslēdz. P.Heivuds to nosauc par sociālo pieeju, kritizējot, ka tiek pieņemts, ka sabiedrība savu viedokli var paust brīvi un bez jebkādiem ierobežojumiem, kas ir apstrīdams pieņēmums demokrātijās un neiespējams nedemokrātiskos režīmos. Varētu apgalvot, ka nespēja brīvi paust

M.Filps arī norāda, ka pastāv risks situācijām, kad korupcijas kauzālā saikne ir pakļauta sabiedrības spējai atpazīt noteiktu publisko normu kopumu vai sabiedrisko interešu konceptus<sup>9</sup>.

Lai gan atsaukšanās uz sabiedrības interesēm un publiskā amata formālajiem pienākumiem ir svarīgi komponenti, lai saprastu, kas noteiktās valstīs tiek saprasts ar korupciju, salīdzinošu pētījumu veikšanā tie nevar būt vienīgie korupcijas identificēšanas instrumenti, jo ir piesaistīti noteiktai teritorijai un var kardināli atšķirties, proti var runāt par *morālo relatīvismu*<sup>10</sup>.

### 1.1.3. Sabiedriskais līgums

Līdzīga pieeja, kas balstās uz publisko amatu un tā radītajām pilnvarām ir sabiedriskā līguma pieeja korupcijas definēšanā, to skatot galvenā - pilnvarotā (tulk. no angļu val. - *principle-agent*) attiecību ietvaros, kur galvenā [sabiedrības] intereses tiek izmantotas pilnvarotā vajadzībām. Galvenais ir deleģējis noteiktus uzdevumus atbildīgajam jeb pilnvarotajam, kas iegūst zināmu rīcības brīvību, bet arī atbildību, jo pilnvarotajam ir jādarbojas galvenā interesēs un pēc viņa preferencēm. Trešā persona var piedāvāt kādu labumu pilnvarotajam pret kādu darbību no pilnvarotā puses. Korupcija iestājas tad, kad pilnvarotais rīkojies trešās personas interesēs, lauž līgumu ar galveno. Pieejas pārstāvji D.Porta (D. Della Porta) un Alberto Vanuči (A.Vannucci) norāda, ka „korupcija ir tur, kur 1) ir slepeni pārkāpts līgums, kas izteikti vai neizteikti nosaka atbildības deleģēšanu un zināmas patvaļīgas rīcības īstenošanu; un 2) kur pilnvarotais, kurš, pretēji galvenā interesēm vai preferencēm, darbojas trešās personas labā, no kuras viņš saņem atlīdzību<sup>11</sup>. Kritiķi norāda, ka šajā pieejā netiek ņemti vērā nemonetāri labumi kas var būt motivējoši dalībai koruptīvās darbībās, piemēram, prestižs, politiskā atbalsta solījumi utt<sup>12</sup>.

---

savus uzskatus nozīmē, ka nedemokrātiski režīmi ir jau saknē korumpēti un tādēļ nošķirums kļūst bezjēdzīgs. P.Heivuds arī norāda, ka šāda pieeja korupcijas definēšanā pilnībā izslēdz iespēju jebkādiem salīdzinošiem pētījumiem.

<sup>9</sup> Philp Mark. (1997) Defining Political Corruption. Political Studies, XLV, p 442.

<sup>10</sup> Ar šādu terminu M.Filps saprot korupcijas izpratni, kas piesaistīta noteiktai teritorijai, kas savukārt nosaka pieņemamus rīcības standartus kopienā.

<sup>11</sup> Porta della Donatella, Vannucci Alberto.(1997) The “Perverse Effects”of Political Corruption. In Political Corruption. Ed.by Paul Heywood. Blackwel Publishers: Oxford, pp 102-103.

<sup>12</sup> Johnston, Michael. The definitions debate. Old conflicts in new guises. In The Political Economy of Corruption. Ed.by. Arvid K.Jain. London and New York: Routledge, 2001. p 19.

Marks Filps izstrādājis korupcijas definīciju, kurā apvienoti visi trīs aprakstītie publiskā amata un sabiedriskā līguma principi. Autors uzsver, ka korupcijas pamat gadījumi ietver četrus galvenos komponentus: 1) valsts amatpersona, kura, rīkojoties personiska ieguvuma labā, 2) pārkāpj publiskā amata normas, 3) kaitē sabiedrības interesēm, 4) lai sniegtu labumu trešajai personai, kas atalgo viņu par pieeju labumam vai pakalpojumam<sup>13</sup>.

Maģistra darba ietvaros korupcija tiks saprasta kā publisku amatpersonu darbība, kura pārkāpj publiskā amata (formālās un neformālās) normas, privāta (draugu, ģimenes, politiskās partijas u.c.) labuma gūšanai, tādējādi kaitējot sabiedrības interesēm. Tātad definīcija balstīta uz trīs komponentiem, proti, sabiedrības interesēm, publiskā amata normām un privātu labumu. *Sabiedrības intereses* šī darba izvirzītās hipotēzes kontekstā ir sabiedrības indivīdu nodrošinājums, par ko ir vienojies sabiedrības vairākums. Savukārt *publiskā amata normas* ir sabiedrības radīti standarti (kas var būt formāli (rakstīts likums) vai neformāli (pieņemtas paražas, nerakstīti izturēšanās noteikumi)), kas nosaka indivīdu izturēšanos. *Privāts labums* ir labums, ko, pildot amata pienākumus, gūts amatpersona, kuru galvenais nav pilnvarojis gūt, taču atsevišķos gadījumos tas varētu sakrist ar sabiedrības interesēm

## **1.2. Politiskās korupcijas jēdziens un izpausmes**

Korupcijai var būt dažādas izpausmes formas kā kukuļņemšana, izspiešana izmantojot dienesta stāvokli, kā arī pretlikumīga partiju finansēšana u.c. Tāpat tā sastopama dažādās darbības jomās kā uzņēmējdarbībā, plašsaziņas līdzekļos, sabiedriskajās organizācijās utt. Maģistra darba ietvaros pamatā tiks runāts par korupciju, kas notiek sabiedrības pārvaldīšanā, tātad politisko korupciju. Šajā apakšnodaļā tiks sniegts īss ieskats politiskās korupcijas jēdziena skaidrojumā un aprakstītas galvenās politiskās korupcijas izpausmes.

---

<sup>13</sup> Philp Mark (2002). Political Corruption, Democratization, and Reform. In *Political Corruption in Transition. A Sceptic's Handbook*. Ed. By Stephen Kotkin, Andras Sajo. Budapest: Central European University Press, p 493.

### **1.2.1. Politiskās un administratīvās korupcijas jēdziens**

Politiskā korupcija līdzīgi kā administratīvā korupcija ir divi publiskās korupcijas tipi, kuriem pretstatā ir privātā korupcija. *Politiskā korupcija* ir korupcija, kas ietekmē politiskās varas sadali sabiedrībā un tā korupcija, kas nosaka spēles noteikumus, pēc kuriem sabiedrība dzīvo. (No tās izriet izkropļota likumu īstenošana vai pieņemšana)

Vēl var runāt par *administratīvo korupciju*, kur uzsvars līdzīgi kā politiskās korupcijas gadījumā, tiek likts uz publisko sfēru un koruptīvas darbības notiek vai nu pilnībā publiskajā sfērā vai arī tai mijiedarbojoties ar privāto sfēru, piemēram, kad amatpersonas pārkāpjot amata pilnvaras, gūst privātu labumu. Proti, administratīvā korupcija attiecas uz korupciju, kurā tiek ietekmēta publiskās varas un privātās sfēras mijiedarbība.

### **1.2.2. Politiskās korupcijas priekšnoteikumi**

Demokrātijai caur konkurējošas politiskas vides radīšanu, pilsoņu tiesību pastāvēšanu (kā vārda un izteiksmes brīvība, līdzdalība vēlēšanās, pulcēšanās brīvība u.c.) ir korupciju mazinoša ietekme, jo vara tiek izkliedēta starp amatpersonām un līdz ar to tiek novērsta iespējamība kādai amatpersonai dominēt. Kā norāda S.R.Akermane, demokrātija pati par sevi nenovērš politisko korupciju<sup>14</sup>. Politiskās korupcijas izplatību ietekmē divi galvenie faktori:

- 1) turīgo sabiedrības grupu spēja likumīgi iegūt ietekmi, ja pieņem, ka bagātās grupas pretendē uz īpašām iespējām ietekmēt politiku, proti, tas varētu atteikties uz trešās personas attiecībām ar pilnvaroto sabiedriskā līguma ietvaros;
- 2) sabiedrības kopumā attieksme pret privāta labuma gūšanu uz sabiedrības resursu rēķina, proti, vai sabiedrība reaģē uz rupjiem korupcijas gadījumiem, vai arī to satrauc vienīgi peļņas daļa, ko tā varētu gūt sev.

Visizteiktāk turīgo sabiedrības grupu ietekme uz politiku var izpausties pie lobēšanas un privāti finansētām politiskajām partijām, kad likumīgā vai arī nelikumīgā veidā atsevišķu turīgo intereses var iegūt dominējošu raksturu, jo pastāv cieša politiķu un turīgo indivīdu finansiālā atkarība.

---

<sup>14</sup> Ibid., 130.lpp.

Literatūrā parasti tiek norādīti trīs svarīgākie priekšnoteikumi korupcijas pastāvēšanai, proti, amatpersonu vai politiķu rīcības brīvība pildot savus amata pienākumus, vara pieņemt lēmumus un nodrošināt to administrēšanu. Tāpat varas turētājam nepieciešami resursi, kas varētu tikt pārvērsti par privātu labumu, pie tam, pastāvot zema pieķeršanas iespējamībai, kā arī kontroles trūkumam pār amatpersonas pieņemtajiem lēmumiem<sup>15</sup>. Pēdējais no minētajiem varētu kavēt indivīdu iesaistīšanos koruptīvos darījumos, savukārt pirmie divi darbojas kā korupciju veicinoši faktori.

#### *a) Rīcības brīvība*

Kā jau iepriekš tika norādīts, demokrātijā publiskā vara parasti ir izkliedēta, līdz ar to arī mazināta monopolvaras iespējamība. Varas izkliedēšana starp visiem trim *pilnvarotajiem* (likumdevēju, ierēdņiem un politisko eliti) variē atkarībā no to varas avota, kā arī *galvenā* spējas kontrolēt sava pilnvarotā darbību<sup>16</sup>. Vara, kā arī brīvība rīkoties ar to un tai piemītošajiem resursiem var būtiski ietekmēt politiskās korupcijas izplatību dažādās valstīs un pastāvošajā politiskā iekārtā, kas nosaka varas izmantošanas kārtību. Kā norāda R.Klitgārds (R.Klitgard), „ja kādam ir monopolvara pār labumiem un pakalpojumiem, kā arī brīvība izlemt, kurš būs šo labumu saņēmējs un cik daudz saņems, kā arī ja nepastāv atskaitīšanās sistēma, kur pārējie varētu redzēt, kādi ir amatpersonas lēmumi, mēs sastapsimies ar korupciju”<sup>17</sup>. Plašas rīcības brīvības apstākļos pilnvarotajiem ir lielāks kārdinājums pakļauties kārdinājumam iesaistīties koruptīvos darījumos.

Tomēr jānorāda, ka ne visi politiskās elites, birokrātijas un likumdevēja varas izmantošanas gadījumi, kas sniedz labumu trešajai personai (nevis galvenajam), ir uzskatāmi par politisko korupciju. Politiskās korupcijas izplatību ierobežo tas, cik precīzi ir noteikti amatpersonu darbības standarti un vai sabiedrība regulāri novērtē pilnvaroto darbību. Neprecīzi noteikti darbības standarti, kā arī resursietilpīga amatpersonu darbības novērošana ietekmē politiskās korupcijas izplatību. Par likumīgām novērtētas

---

<sup>15</sup> Klitgaard Robert (1997). *Corrupt Cities. A Practical Guide to Cure and Prevention*. Oakland, California: ICS Press, p. 26.

<sup>16</sup> Jain K. Arvid. (2001). *Corruption: A Review*. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 15. No.1.p. 78.

<sup>17</sup> Klitgaard Robert (1997). *Corrupt Cities. A Practical Guide to Cure and Prevention*. Oakland, California: ICS Press, p. 27.

bagātināšanās (*tulk.no angļu val.- rent-seeking*) darbības var kļūt par nelikumīgiem korupcijas gadījumiem, ja tiek pārkāpts kaut viens no šādiem nosacījumiem<sup>18</sup>:

- a) politiķu ietekmēšanas process atspoguļo konkurējošu spēli saskaņā ar noteikumiem, kas ir visiem zināmi;
- b) netiek veikti slepenie vai blakus maksājumi pilnvarotajam (aģentam);
- c) klients un pilnvarotais ir neatkarīgi viens no otra, proti, neviena no pusēm negūst labumu no otras puses ienākumiem (proti, pastāv neatkarība starp publisko un privāto sfēru).

Var būt gadījumi, kad kādas interešu grupas ietekme uz lēmumu pieņemšanu var sakrist ar sabiedrības interesēm vai arī likumdevēja interesēm tikt pārvēlētam, jo trešā persona ir arī daļa no galvenā.

#### *b) Monopols*

Jo augstāka rente, jo lielāka motivācija privāta īpašuma turētājiem izvairīties no tiesību normu ievērošanas, kā arī augstāka vērtība tiek piešķirta nelegāliem maksājumiem, ko viņi varētu ar rīcības brīvību apveltītām amatpersonām dot.

#### *c) Atbildība*

Apsvērumus par iesaistīšanos korupcijā ietekmē arī prognozējama labums, ko varētu iegūt no koruptīva darījuma, ņemot vērā iespējamās soda sankcijas, kas ar to ir saistītas. Pārkāpuma atklāšanas iespējamība un nosodīšana, kā arī sodīšana ir cieši saistīta ar sabiedrības struktūru un vērtībām. Sabiedrību morālie kodi dažādās sabiedrībās variē atkarībā no tā, kā aktivitātes, kas eventuāli noved pie korupcijas, tiek pieņemtas kā akceptējama rīcība. Amatpersonu atbildību ietekmē arī tas, cik daudz plašsaziņas līdzekļi iesaistās korupcijas skandālos, atspoguļojot sabiedrības toleranci pret korupciju. Kā uzsver A.Jeins (A.K.Jain), tad sabiedrības novērtējums par taisnīgumu, kā tiek piemēroti sodi par pārkāpumu, var ietekmēt cīņu pret korupciju<sup>19</sup>.

---

<sup>18</sup> Jain K. Arvid. (2001) Corruption: A Review. Journal of Economic Surveys, Vol. 15. No.1.p. 78.

<sup>19</sup> Ibid.

### 1.3. Politisko partiju finansēšana un politiskā korupcija

20.gadsimta otrajā pusē ir iezīmējušās vairākas būtiskas izmaiņas, kas ietekmējušas partiju finansēšanas izpausmes uz lomu politikas procesā. Tas saistīts ar izmaiņām, kas skārušas priekšvēlēšanu kampaņu politiskās komunikācijas kanālu attīstību un arvien lielāku elektronisko plašsaziņas līdzekļu izmantošanu, kas paaugstināja partiju priekšvēlēšanu izmaksas un līdz ar to pieauga partiju nepieciešamība pēc naudas. Arī literatūrā parādās jauni jēdzieni kā priekšvēlēšanu kampaņu profesionalizācija, „biznesa politiķi”<sup>20</sup> un citi.

Partiju darbībai ir nepieciešami resursi, kurus tās iegūst no dažādiem avotiem. Ienākumus nosaka konkrētās valsts likumi, taču var izdalīt trīs galvenos ienākumu avotus: partiju iekšējie resursi, proti, biedru naudas un ienākumi no partiju saimnieciskās darbības; ārējie resursi, jeb resursi, ko partija saņem ziedojumu veidā no privātpersonām vai juridiskām personām; kā arī valsts finansējums politisko partiju darbības nodrošināšanai<sup>21</sup>.

Elektronisko plašsaziņas līdzekļu kā iedarbīga un plaši pieejama priekšvēlēšanu aģitācijas kanāla parādīšanās notikusi vienlaicīgi ar partiju struktūras izmaiņām, jo strauji mazinājās partiju biedru skaits un politiskās partijas tiecās iegūt plašāku vēlētāju segmentu. Līdz ar to partiju finansēšanai šajā kontekstā ir īpaša nozīme. Atsevišķi partiju finansēšanas avoti ir vairāk pakļauti politiskās korupcijas riskam kā citi. Piemēram, ja arodbiedrības ziedo līdzekļus, lai atbalstītu progresīvas sociāldemokrātiskas partijas, tas kopumā sakrīt ar partiju, kuras saņem ziedojumu, deklarētajiem mērķiem. Savukārt, ja pastāv nesakrītība ideoloģiskajā un politiskajā nostājā starp partiju un ziedotāja preferencēm, lielāka iespējamība, ka finansiālās attiecības pakļautas korupcijas riskam. Taču to ir iespējams identificēt tikai tad, ja ir zināma partijas ziedotāja politiskā piederība vai preferences.

---

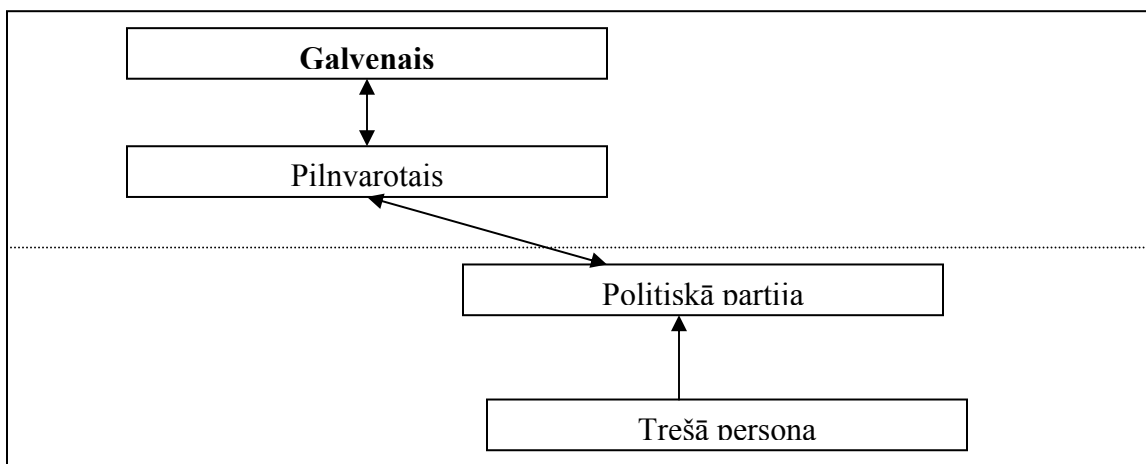
<sup>20</sup> Ar „biznesa politiķiem” Della Porta Donatella apzīmē politiķus, kuri apvieno starpnieka funkcijas savos (legālos/nelegālos) biznesa darījumos, pirmām kārtām līdzdarbojoties ekonomiskajās aktivitātēs, blakus tam īstenojot arī politiskās starpniecības funkciju. Šādi politiķi parasti politikā ienāk bez jebkādiem uzkrātiem resursiem un politika kļūst par turīguma vairošanas vietu. Della Porta, Donatella, Pizzorno Alessandro, Donaldson John. (1996) Business Politicians: Reflections from a Study of Political Corruption. *Journal of Law and Society* Vol 23. No. 1. pp.75-76.

<sup>21</sup> Minētie ienākumu avoti var pārklāties, darboties vienlaicīgi. Iespējami arī starpmodeļi, kā daļējs valsts finansējums politiskajām partijām, kā arī noteikti dažādi ierobežojumi partiju ārējo ienākumu avotu ierobežošanai, nosakot maksimālo ziedojumu summu, vai liedzot juridiskajām personām ziedot, vai arī politiskajām partijām nosakot to tēriņu limitu priekšvēlēšanu kampaņās u.c.

### 1.3.1. Politiskās korupcijas risks partiju finansēšanā

Privātas partiju finansēšanas jautājums ietver visai plašu teorētisku problēmu loku, no kuriem pamatjautājums ir saistīts ar sabiedrības ekonomiskās un politiskās struktūras savstarpējo atkarību un mijiedarbību. Dažādās politiskās korupcijas norisēs ir iesaistīti divu veidu aktieri – valsts jeb publiskie un privātie aktieri. Politiskā korupcija ir saistīta ar šo aktieru līdzsvaru – cik nozīmīgs ir katras no minētajām pusēm svars. Politiskās korupcijas rašanos nosaka tas, cik daudz naudas nepieciešams politiķiem, lai iegūtu politisko varu un cik daudz uzņēmējiem ir nepieciešama politiskā aizsardzība. Pastāvot privātai partiju finansēšanai, pieaug arī iespējamība, ka partiju ziedotāji sagaida politiķu labvēlību un tādējādi īsteno savu ietekmi uz politisko procesu. Tas ietver arī privāto un publisko interešu sadursmi, kā arī tirgus un sabiedrības vērtību sadursmi. Partiju finansēšanas problēmu politiskās korupcijas kontekstā shematiski parāda 1.attēls.

1.attēls. Politisko partiju finansēšana un politiskā korupcija



Galvenā un pilnvarotā starpā tiek slēgts sabiedriskais līgums, kur galvenais nodod tiesības pilnvarotajam nodrošināt galvenā intereses. Politiskās partijas savukārt ir institūcijas, no kuru vidus nāk pilnvarotie, kas ar vēlēšanu starpniecību iegūst šīs pilnvaras. Tā kā savas darbības nodrošināšanai politiskajai partijai ir nepieciešami resursi, tad tā sadarbojas ar trešajām personām, kuras atbalsta partiju ar materiāliem resursiem. Gadījumos, kad pilnvarotā darbību nosaka trešās personas ietekme, var runāt par korumpētu politisko partiju sistēmu, jo tiek laužts līgums, kas noslēgts starp pilnvaroto un galveno.

### **1.3.2. Privātas politisko partiju finansēšanas aplūkošanas veidi**

Privātu politisko partiju finansēšanu var uzlūkot divējādi: kā politiskās korupcijas kanālu vai arī kā politiskās korupcijas izpausmi. Kā politiskās korupcijas vienu no kanāliem to var aplūkot tieši privātās un publiskās sfēras mijiedarbības dēļ, kas var ietekmēt lēmumu pieņemšanu, kas attiecas uz sabiedrības pārvaldīšanu. Politisko partiju finansēšana līdzīgi kā lobēšana ir sfēras, kurās notiek cieša publiskās un privātās sfēras mijiedarbība, tādēļ pastāv liels risks, ka šis legālais pieejas kanāls publiskajai sfērai var tikt ļaunprātīgi izmantots, lai abpusēji bagātinātos uz sabiedrības interešu rēķina.

Savukārt pie nosacījuma, ka pieejamais resursu apjoms sabiedrībā ir atšķirīgs un pastāv izteikta ienākumu nevienlīdzība, privāta finansēšana var būtiski konfliktēt ar sabiedrības interesēm, jo ar turīguma resursiem apveltīta sabiedrības grupa dominē ne tikai privātajā sfērā, bet arī politikā. Ziedošana politiskajai partijai piešķir specifiskām grupām vai personām pieeju politiskajam procesam, tieši vai netieši izslēdzot citus (pat ja ievērotas legālās procedūras), tas rada politisko *pseudovienlīdzību*, jo privilēģēto personu vai grupu identitāti piekļuvē šiem labumiem nosaka viņu vieta personu tīkla attiecībās, kas izveidojušās caur koruptīvām darbībām un privāti finansētiem starpniekiem nevis kopīgām vērtībām vai uzskatiem par to, kā būtu jāsasniedz sabiedrības labumi<sup>22</sup>. Līdz ar to indivīdiem būs ietekme sabiedrības pārvaldīšanā tikai tad, ja viņi zina vai var izveidot saikni ar kādu, kurš nodrošinājis pieeju politiskajam procesam. Tādējādi starpnieka funkcija partijām starp pilsonisko sabiedrību un valsti ir pašā saknē pakļauta dažu turīgu indivīdu interešu spiedienam.

### **1.4. Teorētiskās tradīcijas korupcijas aplūkojumā**

Galveni principi, kas veido korupcijas definīcijas, arī nosaka to, kādas pieejas tiek izmantotas politiskās korupcijas aplūkojumā. Var ieskicēt trīs galvenās korupcijas aplūkošanas tradīcijas: racionālās izvēles pieeja, normatīvā pieeja, un marksistiskā pieeja. Turpmāk tiks sniegts īss ieskats katrā no tām.

---

<sup>22</sup> Della Porta, Donatella, Pizzorno Alessandro, Donaldson John. (1996) Business Politicians: Reflections from a Study of Political Corruption. Journal of Law and Society Vol 23. No. 1. p.74.

#### 1.4.1. Korupcija kā racionāla cilvēka izvēle

Aprakstītās galvenā un pārvaldnieka attiecības, kas veido sabiedriskā līguma pieeju korupcijas definēšanā paredz, ka korupcija ir racionāla cilvēka izvēle iesaistīties korupcijā, ko indivīds, apzinoties pieejamās iespējas, izvēlas darīt. Proti, lēmumu iesaistīties koruptīvās darbībās indivīds pieņem izsverot ieguvumus un zaudējumus, ko šāda darbība var radīt. Svaru kausos tiek likta atklāšanas un soda saņemšanas varbūtība, kā arī soda smagums pret ieguvumiem, ko varētu izraisīt iesaistīšanās korupcijā. Pieejas pārstāvis J.Van Klaversens (J.V.Klaversen) norāda, ka “korupcija nozīmē, ka amatpersona ļaunprātīgi izmanto savu autoritāti, lai gūtu papildu ienākumus no sabiedrības. Amatpersona izmanto savu amatu kā biznesu, tiecoties no tā gūt maksimālu labumu. Amats kļūst par turīguma vairošanas vietu.”<sup>23</sup> Šo ienākumu apmērs ir atkarīgs no tirgus situācijas un viņa talanta atrast maksimālā labuma punktu sabiedrības prasību līknē.

Cits virziens racionālās izvēles pieejā ir tā sauktās *cietumnieka dilemmas* pielietošana. Autori norāda, ka lēmumu iesaistīties korupcijā nosaka ne vien racionāli apsvērumi par iespējamiem ieguvumiem no šādas rīcības, bet arī tas, kāda būs citu indivīdu izvēle noteiktā gadījumā. Respektīvi, dažādas cilvēku rīcības ietekmējas no dažādām mijiedarbībām ar citu cilvēku rīcību vai pieņēmumiem par citu cilvēku rīcību<sup>24</sup>.

#### 1.4.2. Korupcija kā sabiedrības normu pārkāpums

Tradīcija, kurā dominējošais elements ir sabiedrības normas, iedalāma divos apakšvirzienos: *legālistiskajā* un *strukturālajā*. Legālistiskā pieeja korupciju uzlūko kā likumu pārkāpumu, kas pārsvarā ir individuāls un nosodāms akts, proti, indivīda rīcība tiek vērtēta pretpolos likumīga – nelikumīga. Savukārt strukturālā pieeja korupcijas aplūkojumā uzlūko korupciju kā sabiedrības politiskās un ekonomiskās sistēmas izraisītu rīcību, proti, korupcija sakņojas dziļākā struktūrā un sabiedrības struktūras elementi

---

<sup>23</sup> Klaversen van Jacob (2005). Corruption as a Historical Phenomenon. In Political Corruption. Concepts and Contexts. 3<sup>rd</sup> Edition. Ed.by. Arnold J.Heidenheimer and Michael Johnston. New Jersey: Transaction Publishers, p 86.

<sup>24</sup> Harris Robert (2003). Political Corruption. London and New York: Routledge, p.21.

veicina darbības, kas pārsniedz sabiedriskās dzīves normas. Šīs pieejas pārstāvis ir Džons Girlingings (J.Girlinging).

### **1.4.3. Korupcija kā kapitalisma produkts demokrātijā**

Korupcija liberālās demokrātijās nav normu pārkāpums, bet gan sistēmas kodols, kur noteicošais ir resursu sadalījums sabiedrībā. Pieeja sakņojas G.Hēgeļa tradīcijā, kurš apraksta divu veidu korupcijas: 1) tādas sistēmas ļaunprātīga izmantošana, kuras pamats ir labs un 2) varena un vispārēja korupcija. Pirmajā gadījumā korupcija tiek skatīta šaurākā izpratnē, attiecinot to uz gadījumiem, kad publiskās intereses tiek izmantotas privātam labumam. Plašākā izpratnē korupcija tiek definēta nevis kā privāta interese palielināt savu labklājību, bet daudz plašāk, kā liberālās demokrātijas neveiksmīgs mēģinājums stiprināt ideālus, ko tā ir uzstādījusi. Līdz ar to plašākā korupcijas definīcija norāda uz valsts vārgumu, ievainojamību pret tirgus spēkiem, kapitāla varu un turīgo vēlētāju un interešu grupu ietekmi. G.Hēgeļa vārdiem runājot “spēcīga un vispārēja korupcija”, kurā demokrātiska politika ir zaudējusi saikni ar augstāko mērķi, kas ir publiskais labums, proti, taisnīga resursu pārdalīšana, lai piekļūtu sabiedrības virsvērtībai<sup>25</sup>. Ja K.Marksa demokrātijas ideāls ir tirgus rezultāta ietekmēšana taisnīguma un vienlīdzības dēļ, tad korupcija sevī ietvertu visus tos spēkus, kas traucē sasniegt šo mērķi. Turpretī neoliberālā doma skata korupciju tieši pretēji: tās šaurā korupcijas izpratnē, tā pieņem, ka demokrātiskie ideāli tiek kavēti visvairāk tad, ja publiskā vara tiek izmantota privāti, tādējādi izjaucot tirgus efektivitāti. Lai šo efektivitāti aizsargātu, valstij ir jāturas pēc iespējas tālāk no tirgus.

### **1.4.4. Maģistra darba pieeja privātas partiju finansēšanas analīzei**

Aprakstītās pieejas ir literatūrā biežāk sastopamie politiskās korupcijas aplūkošanas veidi. Šī darba ietvaros, politiskā korupcija tiks analizēta caur privātas partiju finansēšanas prizmu liberālās demokrātijās, analizējot tās ietekmi uz sabiedrības vērtībām.

---

<sup>25</sup> Sullivan Stefan (2002) Marx For A Postcommunist Era. On Poverty, corruption, and banality. London and New York: Routledge.p 96.

Racionālās izvēles pieeja, politisko korupciju analizē izmantojot ieguvumu un zaudējumu sviru kausus, proti, ka iesaistīšanos politiskajā korupcijā motivēs tas, cik daudz politiķiem ir nepieciešami resursi, lai iegūtu varu, un tas, cik daudz uzņēmējiem noteiktā sabiedrībā ir nepieciešama politiķu aizsardzība. Apsvērumus ietekmēs arī pieķeršanas, sodīšanas un soda samērīguma attiecībā pret nodarījumu iespējamība. Taču racionālās izvēles pieeja ignorē morāles normu ietekmi uz lēmumu iesaistīties korupcijā, kā arī socializēšanās ceļā pārmantoto vērtību ietekmi. Viens no pamatelementiem, kas ietverts maģistra darbā izvirzītajā politiskās korupcijas definīcijā, ir publiskā amata formālo un neformālo normu pārkāpums, proti, svarīgs ir arī normatīvais elements. Turklāt, maģistra darba ietvaros tiek analizēta sociālo grupu un sabiedrības struktūras ietekme uz politisko korupciju. Līdz ar to politiskā korupcija tiks analizēta, ievietojot problēmu ievietojot plašākā sociālajā kontekstā. Racionālas izvēles pieeja vairāk vērsta uz individuālu darbību, kur indivīds kā racionāla un ar apziņu apveltīta būtne pieņem sev izdevīgāko lēmumu. Tādēļ šīs pieejas iezīmes parādīsies pie politiķu un uzņēmēju savstarpējās mijiedarbības analīzes. Savukārt, analizējot sabiedrības struktūras un politiskās korupcijas mijiedarbību, būtiskāka ir sociālo grupu darbība noteiktā kontekstā. Tādēļ šī darba ietvaros tiks izmantota arī strukturālā pieeja korupcijas analīzē, par pamatu ņemot vienu no sabiedrības struktūras iezīmēm – ienākumu sadalījumu. Līdz ar to korupcija tiks aplūkota kā tāda, kur pati sabiedrības struktūra veicina situācijas, ka privāta partiju finansēšana konfliktē ar sabiedrības interesēm. Viena no strukturālās pieejas korupcijas pētīšanā pārstāvjiem, Džona Giringa vārdiem sakot, turības morāles (indivīda brīvība un iniciatīva) un varas morāles (atbildība par kopējo labumu) sadursme.

Šo sadursmi un līdz ar to arī sabiedrības interešu pārkāpumu var veicināt virkne sabiedrības struktūras elementu un ienākumu nevienlīdzība ir tikai viens no tiem. Taču arī ienākumu nevienlīdzības ietekmes analīzē jāņem vērā noteikts sabiedrības struktūras konteksts. Tādēļ maģistra darba 2.nodaļa ir veltīta galveno strukturālo faktoru aprakstam, kuriem var būt ietekme uz politisko korupciju.

## II Politisko korupciju ietekmējošie strukturālie faktori

Salīdzinošie pētījumi par korupcijas uztveri parāda, ka tās līmenis dažādās valstīs būtiski atšķiras. Tādēļ rodas jautājums, kāpēc korupcija dažās valstīs sastopama biežāk kā citās. Uz šo jautājumu nav iespējams atbildēt, skatot to no korupcijas legālistiskās pieejas prizmas. Legāli korupcijas ierobežojumi pastāv gan valstīs, kur korupcija ir plaši izplatīta, gan arī valstīs, kur tā izplatīta mazāk. Bet jautājums paliek, kādēļ šādi legāli ierobežojumi dažos gadījumos ir efektīvi un citos nav. Sabiedrības strukturālie faktori, kas atšķiras starp dažādām valstīm, ir viena no atbildēm, ja uz korupciju raugās plašākā sociālajā kontekstā, nevis tikai kā individuālu pārkāpumu. Šajā nodaļā tiks apskatītas divas plašāk pazīstamās pieejas korupcijas cēloņu analīzē, kā arī sniegts īss ieskats galvenajos politisko korupciju ietekmējošajos strukturālajos faktoros.

### 2.1. Pieejas strukturālo faktoru analīzē

Kā jau 1.2 nodaļā tika minēts, tad pastāv vairākas pieejas korupcijas analīzē. Strukturālo faktoru ietekmei uz politiskās korupcijas veidošanos literatūrā ir pievērsta visai fragmentāra interese, uzmanību vairāk veltot korupcijas radīto seku analīzei un pretkorupcijas stratēģiju modelēšanai. Divas pieejas, kas detalizētāk analizē sabiedrības struktūras ietekmi uz politisko korupciju pārstāv Džons Girlings un S.Roza-Akermane, tādēļ turpmāk tiks sniegts īss ieskats abās no tām.

#### 2.1.1. Dž. Girlinga pieeja: normatīvā pieeja

Grāmatā „*Corruption, Capitalism and Democracy*” Džons Girlings, analizējot trīs valstu piemērus, norāda, ka korupcija nav tikai atsevišķu indivīdu pārkāpums, bet tās pamatā ir daudz nozīmīgāka nesaderība starp politisko sistēmu (sevišķi demokrātiju) un ekonomisko sistēmu (sevišķi kapitālismu)<sup>26</sup>. Dž.Girlings izšķir divus korupcijas definēšanas veidus - *legālā korupcijas* izpratne, kur korupcija tiek izprasta kā individuāla pretlikumīga rīcība, un *strukturālā* korupcijas izpratne, kur korupcija ir politiskās un

---

<sup>26</sup> Girling John (1997) *Corruption, Capitalism and Democracy*. Routledge: London and New York. p.7.b

ekonomiskās struktūras vienošanās vai darījuma (kas nepieciešams, lai valdība kapitālistiskā sistēmā varētu efektīvi strādāt) rezultāts. Viens no uzskatāmiem piemēriem strukturālajai korupcijai ir politisko partiju finansēšana, taču šādas darījumu attiecības var izpausties arī citās formās, piemēram, caur lobēšanu. Politiskajām partijām ir nepieciešami resursi dārgi izmaksājošām priekšvēlēšanu kampaņām, tādēļ tiek slēgti darījumi starp ekonomisko un politisko struktūru<sup>27</sup>.

Šādi darījumi atspoguļo vērtību sadursmi, proti, publisko amatpersonu *raison d'être* ir sabiedrības kopējās intereses, ko ar savu balsi vēlēšanās ir noteicis vēlētāju vairākums. Savukārt kapitālisma sistēmas pastāvēšanas pamats ir privāts labums, kas rodas no konkurējoša tirgus darbības, bet tirgus vērtības tālāk ietekmē uzvedību. Tādējādi kukuļu došana politiķiem un birokrātiem vai citas koruptīvas darbības ir labs darījums, jo tas paaugstina privātus ieguvumus. Tas, skatoties no tautas suverenitātes viedokļa (no normatīvās demokrātijas) ir korupcija, jo notiek sabiedrības normu deformācija. Dž.Girlings tālāk secina, ka tas parāda, ka ekonomiskajai sistēmai ir nenoliedzami liela ietekme uz politisko sistēmu, kam saskaņā ar demokrātisko teoriju tā nevajadzētu būt, bet darboties tieši pretēji. Politiķu un uzņēmēju vienošanās darījumi ir viens no nepieciešamiem priekšnoteikumiem korupcijai, taču tas nav vienīgais, jo šādi darījumi no vienas puses varētu saskanēt ar sabiedrības interesēm, jo politiskās sistēmas darbībai ir nepieciešami resursi, taču vienlaicīgi šādi darījumi saskan arī ar privātajām interesēm. Savukārt, ja sabiedrības intereses tiek pakļautas privātām interesēm, publiskajām amatpersonām un uzņēmējiem savstarpēji bagātinoties, tad šādi darījumi kļūst par korupcijas izpausmi.

Dž.Girlings norāda uz citām būtiskām problēmām, ko rada politiskās un ekonomiskās struktūras pārstāvju darījumu attiecības. Viena no tām ir vērtību komercializācija. Demokrātiskais pamatojums tam ir tiesības brīvi paust savu viedokli (piemēram, politiskā reklāma un lobēšana), kas ir viena no cilvēka pamattiesībām. Ekonomiskais pamatojums ir ka uzņēmēji un indivīdi visdrīzāk ieguldīs resursus reklāmā vai arī lobējot, ja uzskatīs, ka tas viņiem nesīs peļņu – produkta pārdošana klientiem vai likumdevējiem, ko pēdējie

---

<sup>27</sup> Angliski – “collusion” – slepena noruna, vienošanās.

citādi nebūtu pirkuši. Ja politiskā reklāma ir publiska un pakļauta publiskai apskatei, tad partiju finansēšanas vai lobēšanas gadījumā darījumi ir slēptāki un tādēļ pakļauti lielākam korupcijas riskam<sup>28</sup>.

Sabiedrības struktūrai var būt trīs galvenie ietekmes veidi uz politisko korupciju. Tie variē, ja 1) korupcija ir aktīvi nosodīta sabiedrībā un sabiedrībā vērojama prasība iznīcināt korupciju kā sociālu ļaunumu; 2) korupcija tiek pasīvi nosodīta, proti, koruptīvas aktivitātes tiek nosodītas, taču lielākā sabiedrības daļa uzskata, ka „maz ko iespējams darīt, lai to novērstu”; 3) koruptīva rīcība tiek attaisnota, jo visi tā dara, respektīvi, pastāv korupcijas kultūra<sup>29</sup>.

### **2.1.2. S.R.Akermanes pieeja: politiskā ekonomija**

Politiskās ekonomijas pieejā korupcija tiek aplūkota analizējot stimulu un iespēju struktūru, kas veicina iesaistīties politiskajā korupcijā. Tajā ietilpst ne tikai kārdinājums iesaistīties koruptīvā darbībā, bet arī apsvērumi par iespēju tikt pieķertam un sodītam. Svarīgs aspekts ir arī soda bardzība.

Politiskās ekonomijas teorijas pārstāve S.R.Akermane norāda, ka uzņēmēju un politiķu vienošanās ir saistīta ar „stabilitātes paradoksu”. Demokrātijas, kas balstītas uz stingriem legāliem pamatiem, nodrošina stabilu ekonomiskās darbības ietvaru. Lai šis ietvars darbotos efektīvi, politiķiem jāņem vērā pārvēlēšanas iespējas, proti, jāizjūt pietiekama politiskā konkurence. Tas noved pie stabilitātes paradoksa, proti, skaidra pārliecība par politiskās varas iegūšanu var veicināt iesaistīšanos koruptīvās darbībās, taču tāds pats efekts var būt arī pārlieku lielai nedrošībai par savām pārvēlēšanas iespējām<sup>30</sup>.

S.R.Akermane, analizējot iespējamus stimulus koruptīvām darbībām, izdala divus kontrastējošus politiskās organizācijas tipus: 1) demokrātiska sistēma, kas nodrošina šauras intereses (legālā patronāža) un tādēļ koruptīvas darbības nav nepieciešamas, lai

---

<sup>28</sup> Girling John (1997) *Corruption, Capitalism and Democracy*. Routledge: London and New York. p.10.

<sup>29</sup> Ibid, p.11.

<sup>30</sup> Rose-Ackerman Susan (1999) *Corruption and Government. Causes, Consequences, and Reform*. Cambridge University Press: p 127.

ietekmētu politiķus<sup>31</sup>; 2) politiskās sistēmas (divpartiju sistēmas) ar stingru partiju disciplīnu, kas nodrošina plaši balstītus sabiedriskos pakalpojumus, kurus saņem vairākums iedzīvotāju. Turīgajām, bet šaurajām grupām nav citu tiešu veidu savu interešu virzīšanai politiskajā dienaskārtībā, kā panākot plašas sabiedrības atbalstu tām. Līdz ar to ir arī lielāka iespējamība, ka tiks izmantoti legāli un nelegāli kampaņu ziedojumi kā ietekmes kanāls. Noteicošais aspekts katrā sabiedrībā ir turīgo grupu iespējas iegūt legālu ietekmi un vispārējās sabiedrības atbalstu publiski nodrošinātām privātām interesēm<sup>32</sup>.

Atšķirība, kas parādās pie šīm abām pieejām ir jau iepriekšējās nodaļās minētais partiju finansēšanas saistības ar politisko korupciju analīzes veids. Ja Dž.Girlings partiju finansēšanu korupciju analīzē kā politiskās korupcijas izpausmi, tad S.R.Akermane to aplūko kā vienu no korupcijas kanāliem. Jānorāda, ka līdzšinējos salīdzinošajos pētījumos dominē politiskās ekonomijas pieeja, kur strukturālie faktori tiek analizēti balstoties uz iespēju un stimulu sistēmu, kas varētu veicināt politisko korupciju.

Ienākumu nevienlīdzība, kuras ietekme uz partiju finansēšanu ir šī darba pamatā, ir tikai viens no sabiedrības struktūru raksturojošiem rādītājiem, taču politisko korupciju var ietekmēt arī virkne citu sabiedrības struktūras elementu. Turpmāk tiks apskatīti galvenie strukturālie faktori, kurus var iedalīt trīs pamat grupās, proti, tie ir kultūras faktori, politiskie faktori un ekonomiskie faktori.

## 2.2. Kultūras faktori

Tā kā korupcija ir viens no būtiski apstrīdētiem jēdzieniem, noteiktas sabiedrības tradīcijām un kultūrai ir būtiska ietekme tās skaidrošanā. Vienā valstī dāvanas var tikt uztvertas par ierastu un pieņemamu praksi, savukārt citā tās tiek pielīdzināta kukulim, par kura pieņemšanu draud sods. Analizējot tradīciju un kultūras ietekmi uz korupcijas

---

<sup>31</sup> Autore norāda, ka mandātu apgabalu mažoritārās sistēmās pastāvo vājām partijām, piemēram, valdības programmu saņēmēji var būt ģeogrāfiski koncentrēta iedzīvotāju daļa kā vietējās rūpniecības pārstāvji. Tādējādi sistēmā var būt zems korupcijas līmenis, jo tām sabiedrības grupām, kuras vēlas maksāt kukuļus, nav nepieciešamības to darīt.

<sup>32</sup> Rose-Ackerman Susan (1999) Corruption and Government. Causes, Consequences, and Reform. Cambridge University Press: p 130.

izplatību, tiek minēti trīs noteicošie aspekti, kuriem ir kauzālā saikne ar politisko korupciju. Tā ir valstī pastāvošā legālā sistēma jeb likumu veidošanas kultūra un likumu saturs; sabiedrības attieksme un uztvere par korupcijas līmeni valstī jeb tas, kāds ir sabiedrības noskaņojums par korupcijas izplatību un apmēru valstī, kā arī reliģija, un sabiedrības etniskais sastāvs.

### 2.2.1. Legālā sistēma

Tiesiskā sistēma dažādās valstīs paredz atšķirīgu izpratni par to, kas ir pārkāpums un kādā veidā par pārkāpumu tiek saņemts sods. Par legālās sistēmas ietekmi uz politiskās korupcijas veidošanos ir rakstījuši vairāki autori, piemēram, D.Porta (Donatella della Porta), kurš analizē atšķirīgu tradīciju ietvaros veidojušās legālās sistēmas, izdalot divus sistēmtipus: sabiedriskos likumus un pilsoniskos likumus. Sabiedriskais likums (tulk. no angļu val. - *common law*) veidojies uz tiesas precedentu bāzes. Šāda sistēma pastāv Lielbritānijā un tās bijušajās kolonijās. Savukārt pilsoniskais likums (tulk.no angļu val. - *civic law*) ir raksturīgs kontinentālajai Eiropai un to ir veidojuši pilnvaroti juristi. D.Porta izvirza hipotēzi, ka lielāka īpašuma aizsargāšana pret valsti, ko iemieso sabiedriskais likums, uzlabo dažādus valdības darbības aspektus, tai skaitā arī mazina korupciju<sup>33</sup>. Tāpat, jo mazāka disonanse starp dominējošajām sabiedrības normām un likumu, jo lielāka leģitimitāte sistēmai un daudz atbildīgāk ieviesti likumi.

Jau minēto hipotēzi pārbauda arī D.Treismans (D.Treisman), secinot, ka minētais dalījums pozitīvi korelē ar korupcijas uztveri. Piemēram, bijušajās Britu kolonijās, kur tradicionāli darbojās sabiedriskā likuma sistēma, bija vērojama zemāka korupcijas uztvere. Taču iemesls tam, pēc autora domām, var būt ne tikai pats likuma formulēšanas veids un tā mērķis, bet arī likuma ieviešanas tradīcijas, proti likumu administrēšana un procedurālais taisnīgums. Līdz ar to autors izdala divus galvenos legālās sistēmas aspektus, kas ietekmē korupcijas izplatību: 1)tiesiskās sistēmas garantētās legālas iespējas un tiesiska privātpašnieku aizsardzība pret amatpersonu izraisītu korupciju; 2)dominējošās ekspektācijas sabiedrībā par piemērotāko likumu ieviešana mehānismu un reālā prakse

---

<sup>33</sup> Porta Della Donatella and Vannucci Alberto (1997) The “Perverse Effects’ of Political Corruption. In Political Corruption. Ed.by P.Heywood, Oxford: Blackwell Publishers, p. 106.

likumu ieviešanai dzīvē jeb legālā kultūra<sup>34</sup>. Tātad likumu veidošanās kultūra un normas, kas ietvertas likumā var ietekmēt politiskās korupcijas rašanos, taču svarīga ir arī šo normu sociālā loma, proti, tas, ko sabiedrība uzskata par pieņemamāko šo normu ieviešanas veidu. Sabiedrības ekspektācijas ietekmē normu ieviešanu praksē un to ievērošanu.

### 2.2.2. Sabiedrības attieksme un uztvere

Sabiedrības attieksme un diskurss par korupciju parāda, kā indivīds uzlūko korupciju, proti, viņa tolerances pakāpi pret korupciju. Tāpat tā parāda arī indivīdu pašnovērtējumu par pieņemamu vai neieņemamu rīcību, ko mēdz saukt arī par sabiedrības *morālo kodu*. Indivīdu attieksmei un uztverei par korupcijas izplatību valstī ir būtiska nozīme, jo tā veido ne tikai sabiedrības, bet arī elites priekšstatus par pieļaujamu vai nepieļaujamu rīkošanos ar sabiedrības resursiem un publisko amatu. Savstarpējās neuzticības kultūra, iespējams, pat paaugstina korupcijas līmeni, jo nodrošina amatpersonas ar attaisnojumu koruptīvām darbībām<sup>35</sup>. Vairums pētījumu par atsevišķiem korupcijas aspektiem parādījās tieši pēc tam, kad starptautiskā pretkorupcijas organizācija *Transparency International* pirmo reizi 1995. gadā publiskoja datus par korupcijas uztveres līmeni dažādās pasaules valstīs.

B.Hasteds (B.Husted) kā vienu no korupciju veicinošiem kultūras faktoriem min varas distanci sabiedrībā. Ar varas distanci tiek saprasta pakāpe, kādā mazāk ietekmīgi institūciju un organizāciju pārstāvji sagaida un pieņem, ka vara ir pārdalīta nevienlīdzīgi. Lielas varas distances valstīs pastāv lielāka padoto pakļaušanās priekšniekiem paternālisma formā. Paternālisms ir sistēma, kurā priekšnieks nodrošina padotajam labumus, pretī saņemot lojalitāti. Lēmumi tiek pieņemti nevis noteiktas vērtības dēļ, bet gan labumu un lojalitātes vārdā<sup>36</sup>. Paternālisms līdz ar to paver iespējas korupcijai favorītisma un nepotisma izskatā.

---

<sup>34</sup> Treisman Daniel. (2000) The Causes of Corruption: a cross - national study. Journal of Public Economics No 76. p 402.

<sup>35</sup> Xin Xiaohui, Rudel K. Thomas (2004) The Context for Political Corruption: A Cross-National Analysis. Social Science Quarterly, Vol.85., Nr 2,p 298.

<sup>36</sup> Husted Bryan (1999) Wealth, Culture and Corruption. Journal of International Business studies. Vol. 30. No. 2. p 344.

A.Moreno (A.Moreno) norāda, ka korupcijai ir arī kultūras ietekmes puse, proti, sabiedrības atšķiras pēc to visatļautības pakāpes, ka vienā valstī noteiktas koruptīvas darbības tiek attaisnotas, bet citā valstī stingri noliegtas. Lai novērtētu, cik noteiktā sabiedrībā korupcija ir sabiedrības pieņemta un attaisnota, A.Moreno ir izstrādājis Korupcijas pieļaujamības indeksu (Corruption Permissiveness index)<sup>37</sup>. Vienā no rakstiem, izmantojot pasaules vērtību pētījuma datus, autors apskata atšķirības starp valstīm - kā korupcijas pieļaujamība korelē ar atbalstu demokrātijai un savstarpējai indivīdu uzticībai. Kā pats Moreno norāda, korupcijas pieļaujamības indekss ir mērs kulturāli attaisnotām koruptīvām darbībām<sup>38</sup>. Pasaules vērtību pētījuma dati tiek salīdzināti ar Korupcijas uztveres indeksa (KUI) rezultātiem un tiek secināts, ka valstīs, kurās ir lielāka korupcijas pieļaujamība, visdrīzāk ir arī ar zemāki KUI rādītāji. Pētījums liecina, ka kopumā sabiedrība korupciju un demokrātiju uzskata par antagoniskām, gan tādēļ, ka demokrātiskas institūcijas nodrošina lielāku valdības atklātību, gan arī tādēļ, ka korupcijas pieļaujamība pilsoņu līmenī negatīvi korelējas ar atbalstu demokrātijai.

Lielā daļā no pēdējos gados veiktajiem pētījumiem visai plaša uzmanība pievērsta postkomunistiskajām valstīm. V.Sandhods (W.Sandholtz) un R.Tāgepera (R.Taagepera), analizējot Pasaules vērtību pētījuma datus postkomunisma valstīs, norāda uz individuālā līmeņa vērtībām, kas var veicināt korupcijas izplatību. Autori izšķir divu veidu vērtības, proti, *izdzīvošanas vērtības* un *pašizpaušmes vērtības*. Vēlme izdzīvot piespiež cilvēkus iesaistīties koruptīvos darījumos, pat pretēji viņu pašu preferencēm, taču pašizpaušme satur brīvību no tiekšanās pēc izdzīvošanas pamatvajadzībām un tādējādi mazina korupciju. Līdzīga sakarība secināma arī pretējā virzienā: ja korupcija kavē attīstību, tad tā ieslēdz cilvēkus izdzīvošanas režīmā. Korupcijas mazināšanās stimulētu viņus meklēt

---

<sup>37</sup> Moreno Alejandro. Corruption and Democracy: a Cultural Assessment. 12.09.2002. Publicēts: <http://www.worldvaluessurvey.org/library/index.html> (Pēdējo reizi skatīts: 18.04.2006.)

<sup>38</sup> Indeksu šajā kontekstā veido individuālas atbildes uz četriem jautājumiem: cik daudz indivīdi attaisno "pretendēšanu uz valsts pabalstiem, kas viņiem nepienākas", izvairīšanos no braukšanas maksas sabiedriskajā transportā; izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, ja rodas tāda iespēja; kukuļu pieņemšanu savu pienākumu pildīšanas ietvaros".

pietiekamus resursus, lai skatītos pāri izdzīvošanai uz pašizpaušmi<sup>39</sup>. Autori norāda, ka komunistiskajā režīmā dominēja orientēšanās uz izdzīvošanas vērtībām.

Kopumā postkomunistisko valstu iedzīvotājiem raksturīgs tāda politiskās sistēmas darbības uztvere, kas būtiski ietekmē korupcijas līmeni sabiedrībā. Respektīvi, šī reģiona valstīs sastopams augstāks korupcijas pieļaujamības līmenis attiecībā uz administratīvo korupciju ikdienas aktivitātēs un reģiona iedzīvotāji kā attaisnojumu izmanto atsaukšanos uz korupcijas plašo izplatību, kas piespiež iesaistīties arī viņus, lai spētu izdzīvot. Proti, sistēma pati piespiež indivīdu iesaistīties korupcijā un indivīdi tai piešķir funkcionālu raksturu<sup>40</sup>.

### **2.2.3. Reliģija un etniskais sastāvs**

Individuālo attieksmi būtiski ietekmē ne tikai ekonomiskā labklājība, bet arī reliģija un piederība pie noteiktas etniskās grupas. Tiek secināts, ka protestantisms ir saistāms ar zemāku korupcijas līmeni<sup>41</sup>. D.Treismans, analizējot reliģijas ietekmi uz politisko korupciju, norāda, ka tās ietekme izpaužas vismaz divos veidos. Pirmkārt, reliģija veido kultūras attieksmi pret sociālo hierarhiju. Piemēram, daudz hierarhiskākās konfesijās, par kādām tiek uzskatīts katolicisms, austrumu ortodoksālisms vai islams, amatpersonas ar izaicinājumu uz koruptīvu rīcību saskaras daudz biežāk, kā kultūrās kuras ir daudz egalitārākas un individualizētākas kā protestantisma valstīs. Tāpat reliģija ietekmē indivīda lojalitāti pret ģimeni un līdzpilsoni, tādējādi ietekmējot nepotisma tradīcijas.

Otrkārt, korupcijas izplatību ietekmē arī vēsturiski veidojusies valsts un baznīcas mijiedarbība. Protestantismā, kas sākotnēji radās kā pretsvars valsts atbalstītai reliģijai, baznīcas institūcijas var spēlēt aktīva valsts darbības uzrauga lomu, protestējot pret valsts

---

<sup>39</sup> Sandholtz, Wayne and Taagepera Rein. (2005)Corruption, Culture, Communism. International Review of Sociology. Vol. 15., No 1. March, pp 109-131.

<sup>40</sup> Karklins Rasma (2005) The System Made Me Do It. Corruption in Post-Communist Societies. New York, London: Sharpe, p 72.

<sup>41</sup> Sandholtz, Wayne and William Koetzle (2000). "Accounting for corruption: economic structure, democracy, and trade." International Studies Quarterly 44. p.47.

amata ļaunprātīgu izmantošanu pretēji „hierarhizētām reliģijām”, kuras ir bijušas cieši saistītas ar valsti<sup>42</sup>.

Arī sabiedrības etniskā struktūra var ietekmēt politiskās korupcijas izplatību. Kā norāda S.R.Akermane, etniski sašķeltās sabiedrībās indivīdiem var būt pārāk atšķirīgi uzskati par valdības politikām. Tā kā jautājumu loks etniski nevienmērīgās sabiedrībās ir visai komplekss un daudzdimensionāls, visdrīzāk pastāv arī nestabilu koalīciju valdības. Šāda nestabilitāte var veicināt korupciju. Nestabilās koalīcijas partneri, zinot, ka viņu valdīšanas laiks ir īss, izmantos to savām interesēm. Tādēļ vēlēšanu sistēmas, kas veicina stabilitāti, ierobežos korupciju<sup>43</sup>.

## **2.3 Politiskie faktori**

Demokrātiskās valstīs darbojas visai atšķirīgas sistēmas, kā tiek veidota likumdevēja vara un kādā veidā politiskās partijas mijiedarbojas gan ar likumdevējvaru, gan sabiedrību, kā arī tas, kā politiskās sistēmas nodrošina publiskos labumus. Respektīvi, var runāt par politiskajiem strukturālajiem faktoriem kā vēlēšanu sistēma, partiju sistēma vai politisko partiju šķirtnes, kas ietekmē sabiedrības pārvaldīšanu un arī korupcijas izcelšanos. Demokrātiskās valstīs vēlēšanu sistēma un likumdošanas process mijiedarbojas ar pastāvošajām politiskajām šķirtnēm un tādējādi ietekmē arī korupcijas iespējamību. Galvenie politiskie faktori - valdīšanas un partiju sistēma, federālisms un unitārisms – tiks apskatīti šajā nodaļā.

### **2.3.1. Valdīšanas un partiju sistēma**

S.R.Akermane analizē korupciju ietekmējošus strukturālos faktorus, sīkāk pievēršoties tam, kā dažādas konstitucionālās struktūras, kā arī vēlēšanu sistēma nodrošina plašu sabiedrības interešu pārstāvniecību. S.R.Akermane uzsver, ka ietekme izpaužas divās dimensijās, proti, valdīšanas sistēmas ietekme (prezidentālisms/parlamentārisms) un

---

<sup>42</sup> Treisman, Daniel (2000) The Causes of Corruption: A Cross-National Study. Journal of Public Economics 76. p 403.

<sup>43</sup> Rose-Ackerman Susan (1999) Corruption and Government: Causes and Consequences and Reform. Cambridge University Press, p. 131.

pārvaldītāju ievēlēšanas veids jeb vēlēšanu sistēma (proporcionālā/mažoritārā)<sup>44</sup>. S.R.Akermanes izveidotā tipoloģija vēlēšanu un politisko sistēmu iedalījumam balstīta uz analīzi, kurā par atskaites punktu izvēlēts publisko labumu saņēmēju mērogs, kādu aptver dažādas konstitucionāli noteiktas procedūras. Autore analizē sešus galvenos tipus, kādi ir iespējami demokrātiskās valstīs un tie ir atspoguļoti 2.attēlā.

## 2.attēls. Konstitucionālo struktūru tipi

	Mažoritārie vienmandāta apgabali	Proporcionālā pārstāvniecība	
		Slēgtās listes	Atvērtās listes
Prezidentāla	1 ASV Zambija	2a Latīņamerika: Argentīna, Bolīvija	2b Latīņamerika: Brazīlija
Parlamentāra	3 Vestminstera: Lielbritānija, Kanāda	4a Beļģija Spānija	4b Itālija (līdz 1993) Somija

Avots: Rose-Ackerman, Susan. Political Corruption and Democratic structures. In The Political Economy of Corruption. Ed. By Arvid K. Jain. London and New York: Routledge, 2001. p 38.

Divi galvenie faktori, kas nosaka likumdevēja intereses plašu sabiedrības interešu pārstāvēšanā ir vēlēšanu likumu radītie stimuli un veids, kādā šie likumi mijiedarbojas ar prezidentālo vai parlamentāro valdīšanas struktūru. Proporcionālo vēlēšanu sistēmu autore iedala uz partiju orientētajās jeb slēgtajās listēs, kur partijas biedri ir pilnībā atkarīgi no partijas līdera un uz kandidātu orientētajās sistēmās jeb atvērtajās listēs, kur kandidāti konkurē savstarpēji partijas ietvaros, kā arī ar citu partiju kandidātiem.

3.attēlā ir atspoguļoti S.R.Akermanes secinājumi. Korupciju mazāk veicina Vestminsteres sistēma, kurai seko slēgto partiju sarakstu parlamentārā sistēma. Mažoritārās vēlēšanu sistēmās visdrīzāk darbojas divas partijas, kas mainīgiem panākumiem iegūst varu. Tas samazina nepieciešamību pēc koalīcijas veidošanas un tādējādi samazina arī iespējas, ka trešajai partijai varētu būt piespiešanas vara. Politiskās konkurences bilaterālā daba samazina gan publisko labumu apjomu, ko varētu pārvērst korupcijā, gan arī valsts iespējas palielināt valsts intervenci un budžetu, lai paaugstinātu pie varas esošo politiku turību.

<sup>44</sup> Rose-Ackerman Susan (2001). Political Corruption and Democratic structures. In The Political Economy of Corruption. Ed. By Arvid K. Jain. London and New York: Routledge, pp 35-36.

Citi autori izdara līdzīgus secinājumus, kā nupat tika aprakstīts, norādot, ka noteikti vēlēšanu likumi atšķirīgi veido indivīdu atbildību. Proporcionālā vēlēšanu sistēma, izmantojot partiju sarakstus, atšķirībā no vienmandāta apgabalu sistēmas, rada lielāku korupcijas risku, jo vienmandāta apgabalu sistēmā pārstāvim ir lielāka individuāla atbildība elektorātam nekā tā ir proporcionālā sistēmā<sup>45</sup>.

### 3. attēls Konstitucionālo sistēmu sarindojums (no labākās uz sliktāko)

Publisko labumu nodrošināšana	Izvairšanās no korupcijas	
4a: Slēgto sarakstu parlamentārā sistēma	3: Vestminsteres parlamentārā sistēma	
3: Vestminsteres parlamentārā sistēma	4a: Slēgto sarakstu parlamentārā sistēma	
2a: Slēgto sarakstu prezidentālā sistēma	Prezidents	Likumdevējs
	2a: Slēgto sarakstu prezidentālā sistēma	1: ASV prezidentālā sistēma
1: ASV prezidentālā sistēma	2b Atvērto sarakstu prezidentālā sistēma	2b Atvērto sarakstu prezidentālā sistēma
4b Atvērtā saraksta parlamentārā sistēma	1: ASV prezidentālā sistēma	2a: Slēgto sarakstu prezidentālā sistēma
2b Atvērto sarakstu prezidentālā sistēma	[4b Atvērtā saraksta parlamentārā - ? ]	

Avots: Rose-Ackerman, Susan. Political Corruption and Democratic structures. In The Political Economy of Corruption. Ed. By Arvid K. Jain. London and New York: Routledge, 2001. p 40.

S.R.Akermane, uzsverot divpartiju sistēmas lielāku pretestību pret politisko korupciju, visdrīzāk vadās no pieņēmuma, ka valstīs kur tā darbojas, pastāv tikai divas izteikti vadošas partijas, kuras attiecīgi balstās uz līdzīgu sabiedrības uzskatu bipolaritāti. Taču nevar piekrist šādam pieņēmumam, jo divpartiju sistēmas ne vienmēr ir tik izteikti bipolāras un vairumā gadījumu pastāv arī citas politiskās partijas vai vismaz viens politiskais spēks, kurš arī ietekmē to, kādā veidā un cik plaši publiskie labumi tiek pārdalīti. Šī trešā partija dažos gadījumos var darboties kā trešā persona galvenā un

<sup>45</sup> Bohara H.Alok, Mitchell J. Neil, Mittendorff F.Carl. (2004) Compound Democracy and the Control of Corruption: A Cross-Country Investigation. The Policy Studies Journal. Vol.32., No.4., p 485.

pilnvarotā attiecībās, turklāt daudz slēptākas ietekmes veidā, kā tas ir proporcionālajās sistēmās. Tādēļ uzskats, ka divpartiju sistēma ir pārāka spējā izvairīties no politiskās korupcijas, ne vienmēr var īstenoties praksē, jo bez divām dominējošām partijām, pastāv arī vismaz vēl kāda politiskā partija un viedokļi nav tik bipolāri dalīti, kā autore pieņem. Tādēļ uzskatu, ka attiecībā uz divpartiju sistēmu šāds pieņēmums attiecināms tikai tad, ja sistēmā valda izteikti bipolārs interešu dalījums.

Prezidentālās sistēmās izšķirošas ir prezidenta un likumdevēja attiecības. Jo prezidentam noteiktas valsts konstitucionālajā ietvarā ir lielāka brīvība rīkoties, jo lielāks risks ka publisko labumu nodrošināšana var tik pakļauta privāta labuma gūšanai. Kā norāda S.R.Akermane, tad prezidents potenciāli var būt visvairāk korumpēts, ja likumdevējā darbojas vājas politiskās partijas, jo tādā gadījumā prezidents var paturēt lielāko daļu nelikumīgi iegūto labumu.

Tāpat politisko korupciju ietekmē tas, vai tā ir slēgto vai atvērto sarakstu sistēma un tas, kāda loma politiskajā sistēmā ir partiju līderiem. Šajā ziņā proporcionālās pārstāvniecības sistēmas ir daudz jūtīgākas pret politisko korupciju kā mažoritārās sistēmas. Galvenās atšķirības ir saistītas ar labuma jeb rentes atrašanās vietu, proti, proporcionālajās sistēmās partiju līderi var daudz efektīvāk koncentrēt korupcijas iespējas savās rokās, tādējādi individuāliem likumdevējiem ir relatīvi mazākas bagātināšanās (tulk. no angļu val. - *rent-seeking*) iespējas. Savukārt mažoritārās sistēmās, partiju līderiem nav tik liela ietekme pār individuāliem likumdevējiem un tādējādi arī ieguvumi ir vienmērīgāk sadalīti starp partijas līderi un individuāliem likumdevējiem. Otra būtiska atšķirība ir saistīta ar sabiedrības kontroles iespējām, mažoritārā sistēmā koruptīvas darbības ir vieglāk novērojamas kā proporcionālās sistēmās<sup>46</sup>.

Rezumējot var teikt, ka politiskās korupcijas iespējas ietekmē virkne konstitucionālo iezīmju, kas var pastāvēt noteiktā valstī. Bez tā, kā partiju un vēlēšanu sistēmu reglamentē likums, jāņem vērā arī pašu partiju stiprums un līderu loma partijās.

---

<sup>46</sup> Kunicova Jana, Rose-Ackerman, Susan. (2005) Electoral Rules and Constitutional Structures as Constraints on Corruption. British Journal of Political Science. No.35, p 574.

### **2.3.2. Federālisms un unitārisms**

Federālisms un prezidentālisms tiek saistīti ar augstāku korupcijas līmeni, jo vājina vēlēšanu iespējas atklāt korupciju viņu ievēlētajās pārstāvniecībās un sodīt ar vēlēšanu palīdzību. D.Treisman savā pētījumā secina, ka federālās valstis ir vairāk korumpētas, jo konkurence starp vairākiem autonomiem pārvaldes līmeņiem izspiest kukuļus noved pie vēlēto pārstāvju pilnīgas pakļaušanas naudas ietekmei. Unitārās valstīs hierarhizētā kontroles sistēma nodrošina, ka centrālā aparāta amatpersonas ierobežos zemāka līmeņa amatpersonas līdz mērenākas izspiešanas līmenim<sup>47</sup>. Autors arī izvirza pieņēmumu, ka federālās sistēmās pastāv lielāka konkurence par privātā sektora kukuļiem un tādēļ, lai arī korupcija ir izplatītāka salīdzinājumā ar unitāro sistēmu, nelegālo maksājumu līmenis saglabājas relatīvi zemāks. Literatūrā sastopama arī diskusijas par valdības izmēra ietekmi uz politisko korupciju, un dažādi autori nonāk pie pretējiem secinājumiem.

### **2.4. Ekonomiskie faktori**

Korupcijas un ekonomisko rādītāju savstarpējais saistībai ir pievērsta visai plaša pētnieku uzmanība. Korelācija starp korupcijas un ekonomiskās attīstības rādītājiem tiek analizēta cēloņu un seko ietvaros. Atšķirībā no kultūras un politiskajiem faktoriem, ekonomisko faktoru un korupcijas mijiedarbības pētījumos sastopami dažādi un savstarpēji pretrunīgi secinājumi. Daži pētnieki korupciju analizē kā ekonomiskās attīstības rezultātu, savukārt citi norāda, ka korupcija ir cēlonis lēnai ekonomiskai attīstībai. Savukārt vēl citi secina, ka pastāv negatīva korelācija starp ekonomisko attīstību un korupciju, taču uzsver, ka ietekme ir divpusēja.

Atšķirīgi viedokļi ir par tās lomu ekonomiskajā attīstībā. Piemēram, tiek norādīts uz korupciju kā šķērslī ekonomiskai attīstībai (disfunkcionālā daba), ka korupcija darbojas kā papildu uztiepts nodoklis, kas traucē uzņēmumu attīstību. Savukārt citi autori norāda uz tās funkcionālo dabu, piemēram, ka ar koruptīvu rīcību tiek pārvarēta neefektīva

---

<sup>47</sup> Treisman, Daniel. (2000) The Causes of Corruption: a cross-national study. Journal of Public Economics No. 76. p 402.

birokrātija, tādējādi pat veicinot ekonomisko izaugsmi. Korupcijai var būt labvēlīga ietekme, jo tādā veidā uzņēmēji var pārvarēt valdības vienaldzību pret uzņēmēju vajadzībām vai arī pārvarēt uzņēmēju vājo iesaistīšanos politikas veidošanās procesā, līdz ar to uzlabojot valdības naidīgo attieksmi pret uzņēmējiem, kā iespējamu konkurējošu varas centru. Ar nelegālu maksājumu starpniecību var iegūt garantijas pret valsts intervenci, kas varētu apdraudēt uzņēmēju ieguldījumus un tādējādi pieaug arī investīciju apjoms<sup>48</sup>.

Analizējot ekonomiskos faktorus, kas veicina politisko korupciju, parasti tiek minēta valsts intervences ietekme, politiskā un ekonomiskā konkurence, valsts ietvaros esošo dabas resursu apjoms, konkurences tirgus atvērtība u.c. D.Treismans norāda uz korupcijas un ekonomiskās attīstības saikni, proti, jo augstāka ekonomiskā attīstība, jo zemāks korupcijas līmenis<sup>49</sup>. G.Montiola (G.Montiola) un R.V.Jakmans (R.W.Jackman) salīdzinošajā pētījumā secina, ka augstāka ekonomiskā attīstība samazina korupciju, turklāt šīs saistība mazinās ar IKP pieaugumu uz vienu iedzīvotāju, respektīvi, korupcijas līmeņa atšķirības starp valstīm ir daudz redzamākas valstīs ar zemiem vai vidējiem attīstības rādītājiem<sup>50</sup>. Turpmāk tiks sniegts īss ieskats atsevišķos ekonomiskajos faktoros, kas ietekmē korupcijas izplatību.

#### **2.4.1 Valsts intervence**

Kā korupcijas izcelsmes viens no riska faktoriem tiek minēta valsts iejaukšanās ekonomiskajā struktūrā, jo valsts amatpersonas var ierobežot tirgus darbību ar likumdošanas varu un regulatīviem mehānismiem, piemēram slēdzot ienesīgus līgumus ar

---

<sup>48</sup> Piemēram, Leff H. Nathaniel. (2005) Economic Development Through Bureaucratic Corruption. In Political Corruption. Concepts and Contexts. 3<sup>rd</sup> Ed. Ed.by Arnold J.Heidenheimer, Michael Johnston. New Jersey: Transaction Publishers, p. 312. Pie atšķirīgiem secinājumiem nonāk Tanzi un Davoodi savā pētījumā secinot, ka lai arī korupcija palielina investīcijas, tā vienlaicīgi samazina investīciju produktivitāti, proti uzņēmēji ir pakļaut politiķu iespējamām manipulācijām. Autori secina, ka augstāka korupcija veicina lielākas valsts investīcijas (Tanzi Vito, Davoodi Hamid (2001). Corruption, growth, and public finances. In The Political Economy of Corruption. Ed.by. Arvid K.Jain. London and New York: Routledge, p 97.)

<sup>49</sup> Treisman, Daniel. (2000) The Causes of Corruption: a cross-national study. Journal of Public Economics No. 76. p 401. Lai gan ietekme izpaužas abos virzienos, D.Treismans norāda, ka korupcija nav vienīgais faktors, kas kavē ekonomikas izaugsmi. Valstis, kas pēc Business International datiem atzītas par viskorumpētākajām – Zaira, Taizeme un Indonēzija 1980.gadu sākumā piedzīvoja vidēju pieaugumu 5.1% kas pārsniedza vidējos rādītājus pasaulē – 3.1%.

<sup>50</sup> Montinola Gabriela R., Jackman Robert W. (2002) Sources of Corruption: A Cross-Country Study. British Journal of Political Science. No 32. p 164.

privātā sektora uzņēmējiem. Plaša valsts intervence palielina nelegālo maksājumu piedāvājumu un līdz ar to arī veicina koruptīvas darbības<sup>51</sup>. Kopīga ir autoru D.Treimana, V.Sandholdza izpratne, ka valsts intervences samazināšana, kā arī amatpersonu rīcības brīvības ierobežošana tirgus darbības regulēšanā samazinātu korupcijas izplatību.

#### **2.4.2 Zemi iedzīvotāju ienākumi**

Valstīs, kur iedzīvotāju ienākumi ir relatīvi zemi, ekonomika spēj nodrošināt minimālu labklājību visiem iedzīvotājiem. Zemi ienākumi līdz ar to darbojas kā spēcīgs stimuls, lai indivīdi iesaistītos koruptīvos darījumos. Valstīs, kur ir zemi ienākumi, ekonomiskā nedrošība vai, iespējams, jau pat nabadzība, veidojas situācijas, kurās papildu nelegāli iegūto līdzekļu vērtība ir stipri lielāka par to, kāda šai naudai būtu turīgākās valstīs<sup>52</sup>.

Līdz ar to pastāv lielākas kukuļu došanas un pieprasīšanas situācijas un iedzīvotāji ir vairāk gatavi riskēt un iesaistīties koruptīvos darījumos. Savukārt publiskās amatpersonas šādu situāciju var izmantot, nevis censties vairot iedzīvotāju ienākumus, lai ar amata pienākumu pildīšanu bagātinātos, piemēram, caur kukuļa pieprasīšanu par savu funkciju pildīšanu vai arī gūstot papildu labumus caur nepotisma attiecībām.

#### **2.4.3 Tirgus konkurence un atvērtība**

S.R.Akermane, nenoliedzot nepieciešamību mazināt valsts intervenci tirgus darbībā, norāda, ka dažkārt visai būtiska loma var būt konkurencei gan politiķu, gan uzņēmēju vidū: „Ja vēlētāji var nomainīt politiķus un klienti var izvēlēties citu amatpersonu, pie kuras vērsties ar savām vajadzībām, tad politiķiem vai amatpersonām individuāli ir mazāk stimulu iesaistīties korupcijā. Svarīgs faktors ir arī atalgojuma apmērs, proti, jo augstāk pašas amatpersonas novērtēs savu amatu, jo mazāk iesaistīsies koruptīvos darījumos<sup>53</sup> Arī G.Montiola (G.Monitola) un R.Džakmans (R.Jackman) norāda, ka lielāka konkurence

---

<sup>51</sup> Ibid., p 150.

<sup>52</sup> Sandhotz Wayne and Koetzle William. (2000) Accounting for Corruption: Economic structure, Democracy, and Trade. International Studies Quarterly. No 44., p 36.

<sup>53</sup> Rose-Ackerman Susan. (1978) Corruption. A Study in Political Economy. New York, San Francisco and London: Academic Press, p 9.

palielina politiķu nomaiņas iespējas un šādi konkurences apstākļi varētu atturēt publiskas amatpersonas no iesaistīšanās koruptīvos darījumos<sup>54</sup>.

S.R.Akermane, D.Treismans un V.Sandhodzs norāda, ka konkurējošs tirgus un tirgus atvērtība samazina korupciju caur resursu apjoma samazināšanos, kas varētu tikt iegūts dodot vai ņemot kukuļus, citiem vārdiem, palielinot korupcijas bilanci.

#### **2.4.4 Ienākumu nevienlīdzība**

Starp jau minētajiem dažādiem ekonomiskās attīstības aspektiem, pētnieki pievēršas arī nabadzības un korupcijas savstarpējās ietekmes analīzei, dažkārt pievēršoties arī ienākumu nevienlīdzības aspektam. Attiecības starp nevienlīdzību un korupciju nav plaši un sistemātiski pētītas. Jānorāda, ka materiālo resursu pārdales nevienlīdzība un korupcijas ietekme lielākoties tiek analizēta, ienākumu nevienlīdzību uzlūkojot kā korupcijas sekas, kas atspoguļojas lielākā sabiedrības noslāņošanās.

Korupcija var ietekmēt ienākumu nevienlīdzību caur dažādiem kanāliem, proti, ekonomisko pieaugumu, nodokļu sistēmu, nepilnīgi plānotām sociālajām programmām izglītības nevienlīdzību utt<sup>55</sup>. Autori norāda, ka korupcija palielina nabadzību, jo samazina sociālo pakalpojumu līmeni, kas pieejams nabadzīgajiem, stimulējot lielākas investīcijas lielākas kapitālietilpības projektos un samazinot zemākas intensitātes darbaspēka attīstīšanas projektus<sup>56</sup>. Līdz ar to šāda tendence investīciju stratēģijā atņem nabadzīgajiem iespējas palielināt savus ienākumus. Salīdzinoši ievērojami mazāk tiek analizēta ienākumu nevienlīdzības un korupcijas sakarība, raugoties pretējā virzienā, proti, kā ienākumu nevienlīdzība ietekmē korupciju. Daži autori norāda, ka sabiedrības noslāņošanās veicina korupciju, jo tā rada spēcīgas ekonomiskas iniciatīvas ierēdņiem iesaistīties koruptīvās darbībās<sup>57</sup>. Viens no faktoriem, kas veicina nabadzību, ir ienākumu nevienlīdzība.

---

<sup>54</sup> Montiola R. Gabriela and Jackman W. Robert. (2002) Sources of Corruption: A Cross- Country Study. British Journal of Political Science, p 153.

<sup>55</sup> Gupta Sanjeev, Davoodi Hamid and Alonso-Terme Rosa. (2002) Does corruption affect income inequality and poverty? Economics and Government. No 3., p 40.

<sup>56</sup> Rose-Ackerman Susan (1999) Corruption and Government: Causes and Consequences and Reform. Cambridge University Press, p.132.

<sup>57</sup> Xin Xiaohui, Rudel K. Thomas (2004) The Context for Political Corruption: A Cross-National Analysis. Social Science Quarterly, Vol.85., Nr 2,p 298.

Ienākumu nevienlīdzībai var būt daudz plašākas sociālpolitiskas sekas, tā veicina korupcijas izplatību ne tikai caur materiāliem, bet arī normatīviem mehānismiem. Vienā no jaunākajiem pētījumiem, izmantojot Pasaules vērtību pētījuma datus, tika secināts, ka ienākumu nevienlīdzība rada plašākas iespējas un motivāciju sabiedrības turīgākajai daļai iesaistīties koruptīvos darījumos, kamēr nabadzīgākos iedzīvotājus vairāk apdraud izspiešana, bet sabiedrības iespējas īstenot vēlēto pārstāvju kontroli līdz ar to mazinās. Ienākumu nevienlīdzība ietekmē arī sabiedrības normas par korupciju un pārvaldes institūciju un to veidoto likumu leģitimitāti, veicinot toleranci pret korupciju un to, ka korupcija tiek uzverta kā pieņemama rīcība. Līdz ar to sabiedrības bieži vien nonāk nevienlīdzības un korupcijas apburtajā lokā<sup>58</sup>. Aprakstītie ir tikai galvenie, biežāk minētie ekonomiskie faktori, kuriem ir ietekme uz korupciju. Bez minētajiem, uzmanību būtu vērts pievērst arī tādiem faktoriem, kā ārējā tirgus ietekme, vai valsts rīcībā esošo dabas resursu apjoms.

Rezumējot kopumā nodaļā aprakstīto strukturālo faktoru ietekmi uz politisko korupciju, var secināt, ka korupcijas analīzē svarīgi ņemt vērā to sociālo un ekonomisko kontekstu, kurā korupcija notiek. Ne mazāk svarīga ir valstī pastāvošā politiskā kultūra un sabiedrības priekšstati par korupcijas izplatību valstī. Strukturālo faktoru ietekme uz politisko korupciju ir apkopota 4. attēlā.

Kultūras faktoru ietekmes apraksts parādīja, ka sabiedrības priekšstatiem par pieņemamu rīcību un tam, kā noteiktas valsts likumi iemieso šos priekšstatu ir būtiska loma politiskās korupcijas izplatībā. Ja sabiedrībā nepastāvēs vienošanās par to, ka dažu turīgo iedzīvotāju ciešā mijiedarbošanās ar vēlētu politisko eliti ir nosodāma, tad šādas darbījuma attiecības starp minētajām pusēm varēs netraucēti notikt, proti, sabiedrība neuzskatīs to par publisko interešu pārkāpšanu. Savukārt arī tad, ja sabiedrība to uzlūkos par pārkāpumu, pastāv iespēja, ka tā tolerēs šādas darbības, nereaģējot uz tām, jo uzskatīs

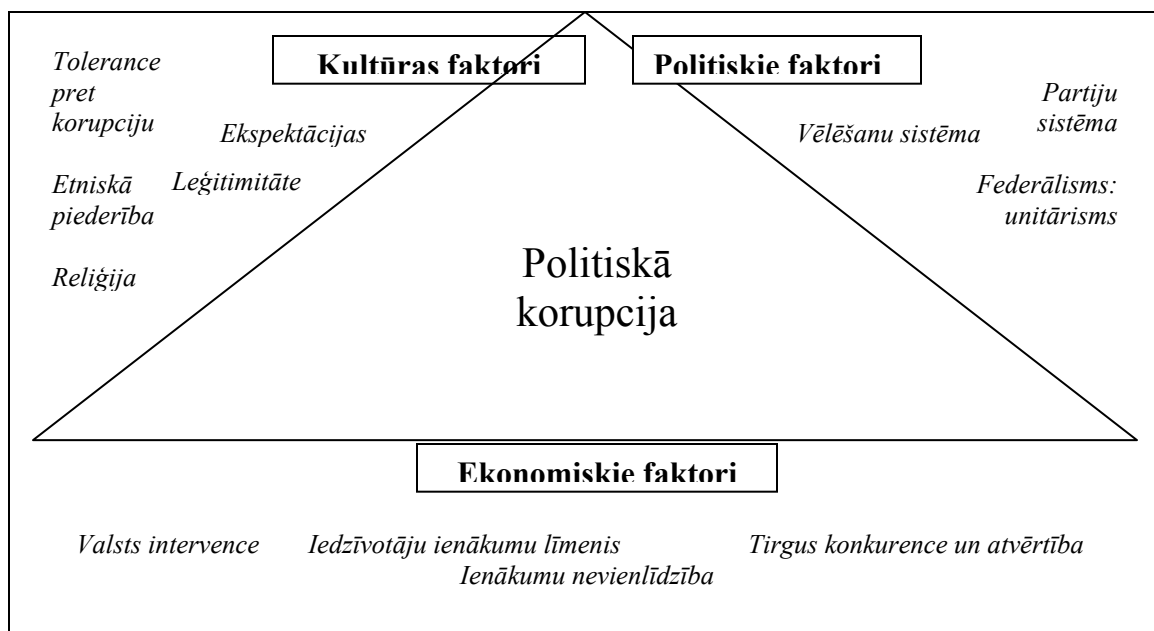
---

<sup>58</sup> Jong-Sung You, Khagram Sanjeev. (2005) A Comparative Study of Inequality and Corruption. American Sociological Review. Vol.70.

sevi par bezspēcīgu ietekmēt situāciju, vai arī pati iesaistīties koruptīvās darbībās, paplašinot korupcijas izplatību.

Arī konstitucionāliem mehānismiem var būt būtiska loma politiskās korupcijas izraisīšanā. Lai gan politikas zinātnieku vidū nepastāv vienošanās par to, kura vēlēšanu sistēma ir politisko korupciju veicinoša, zināma vienprātība pastāv attiecībā uz valdīšanas veidu, proti, ka parlamentārisma pastāv spēcīgākas, savstarpēji konkurējošas (arī uzraugošas) politiskās partijas, kas pilda tām paredzēto lomu sabiedrībā (kā starpnieks starp pilsonisko sabiedrību un politisko eliti) un tādējādi arī politiskajai korupcijai ir mazāk iespēju izcelties.

**4.attēls. Politisko korupciju ietekmējošie strukturālie faktori.**



Savukārt ekonomiskajiem faktoriem var būt visai plaša, arī netieša ietekme. Ienākumu līmenis būtiski ietekmē to, cik liela ir iedzīvotāju nepieciešamība gūt papildu nelegālus resursus, kā arī to, cik liels ir publisko amatpersonu vilinājums izmantot amata priekšrocības, lai gūtu privātu labumu. Konkurējošas vides apstākļos visdrīzāk publiskās amatpersonas mazāk iesaistīsies korupcijā. Savukārt tirgus atvērtība un konkurence

palīdzēs tirgum pašregulēties un mazinās publisko amatpersonu iespējas ietekmēt tirgus darbības nosacījumus, mainot tos par labu kādam no tirgus spēlētājiem.

Šī darba ietvaros tiks analizēts viens no pēdējais no aprakstītajiem strukturālajiem faktoriem, proti, ienākumu nevienlīdzība sabiedrībā un tās ietekme uz politisko korupciju, precīzāk, uz privātu partiju finansēšanas sistēmu, analizējot to sabiedrības vērtību kontekstā. Hipotēzē izvirzīts pieņēmums, ka ienākumu nevienlīdzība veicina tādu politisko partiju privātu finansēšanu, kas pārkāpj sabiedrības vērtības. Pirms tiek analizēta ietekme uz vērtībām, darba 3.nodaļā uzmanība tiks veltīta plašākam jautājumam, proti, ienākumu nevienlīdzības ietekmei uz demokrātiju un dažādām tās izpausmes formām. Savukārt darba tālākajās nodaļās jau tiks analizēts, kā ienākumu nevienlīdzības apstākļi ietekmē publisko labumu sniegšanu, kā arī to, kādā veidā to var ietekmēt privāts finansējums politiskajām partijām.

### III Ienākumu nevienlīdzība un demokrātija

Var izvirzīt pieņēmumu, ka sabiedrības struktūrai, precīzāk, ienākumu nevienlīdzībai ir politisko līdzdalību kavējošas sekas. Turklāt, ja nevienlīdzība palielinās, palielinās arī politiski pasīva iedzīvotāju daļa, tādējādi atvieglotot rīcības brīvību šaurai turīgo grupai izmantot sabiedrības resursus privātam Pastāvot privātam partiju finansēšanas modelim, ar resursiem apveltīta turīgo sociālā grupa dominē ne tikai ekonomiskajā, bet arī politiskajā sfērā. Līdz ar to nepieciešams noskaidrot, kāda ir ienākumu sadalījuma ietekme uz indivīdu politisko līdzdalību, un politiskā režīma atbalstu kopumā. Līdz ar to šīs nodaļas mērķis būs, izmantojot kvantitatīvus datus, analizēts sakarības, kā resursu sadalījums ietekmē demokrātijās būtiskas iezīmes.

#### 3.1. Ekonomiskā attīstība un demokrātija

Literatūrā pastāv vienots viedoklis par to, ka saikne starp ekonomiskajiem un politiskajiem resursiem ir visai tieša. R.Dāls (R.Dahl) uzsver, ka nevienlīdzība tādos rādītājos kā ienākumi, turīgums, statuss, zināšanas un militārā vara ir ekvivalenta nevienlīdzībai politisko resursu ziņā<sup>59</sup>. Izteikta nevienlīdzība materiālo resursu pārdalē rada hegemoniskus režīmus divu iemeslu dēļ. Pirmkārt, ekonomiskie resursi var tikt pārvērsti politiskajos resursos un koncentrēti ekonomiskie resursi var ļaut to turētājiem uz citu trūcīgāku tiesību rēķina aizkavēt vai ietekmēt politiskās reformas (šāda ietekme var variēt no visai tiešas militāras apspiešanas līdz smalkākai kontrolei, kā ierobežota piekļuve izglītībai un kontrole pār informāciju caur masu saziņas līdzekļu īpašniekiem un cenzūru). Otrkārt, materiālo resursu nevienlīdzībai var būt netieša ietekme, izraisot frustrāciju un aizvainojumu un mazinot indivīdu interesi par politiku. Lai gan tas skar visus režīmus, R.Dāls norāda, ka politiskās demokrātijas jeb poliarhijas ir īpaši jūtīgas, jo izteikta nevienlīdzība samazina kopienas izjūtu un leģitimitāti uz ko demokrātijai būtu jābalstās<sup>60</sup>.

---

<sup>59</sup> Dahl A.Robert (1971).Polyarchy: Participation and Opposition. New Haven, London: Yale University Press. 1971. p. 82.

<sup>60</sup> Ibid. p. 102.

Savstarpējās politiķu un uzņēmēju atkarības pamatā ir pieņēmums, ka ekonomiskos resursus var izmantot vai nu lai ietekmētu citus, vai arī lai pretotos citu ietekmei. Tiem, kuriem ir augstāki ienākumi, ir arī lielāka potenciāla politiskā ietekme, salīdzinājumā ar zemāku ienākumu sabiedrības grupām. Līdz ar to ievēlētie pārstāvji ir daudz atsaucīgāki uz potenciāli politiski ietekmīgāko sociālo grupu<sup>61</sup>. Tā kā valdības visdrīzāk daudz atsaucīgāk darbosies turīgo sabiedrības pārstāvju prasībām, mazāk turīgo iedzīvotāju interese par politiku samazinās, vēlāk ietekmējot arī sabiedrības līdzdalību politiskajā procesā.

Daudzi autori ir norādījuši, ka ekonomiskā nevienlīdzība kavē demokrātiskas politiskās struktūras veidošanos. Analizējot demokrātijas sociālos priekšnoteikumus, S.Lipsets (S.M.Lipset) norāda, ka ekonomiskai attīstībai ir visai būtiska ietekme uz demokrātijas dzīvotspēju. Svarīgi ir divi savstarpēji saistīti faktori – politiskā kultūra un sociālā struktūra. Pirmkārt, ienākumu līmenis lielā mērā nosaka indivīdu pieeju izglītībai, kas savukārt, veido politisko attieksmi pret demokrātiju (arī uzticību citiem sabiedrības locekļiem). Otrkārt, ienākumu līmenis maina sociālo struktūru no piramīdveida sabiedrības, kurā lielāko sabiedrības daļu veido zemu ienākumu sociālās grupas uz dimantveida sabiedrības struktūru, kur plašākā ir relatīvi pārtikusi vidusšķira<sup>62</sup>. Vēlāk arī Braiens Hasteds (B.Husted) norāda, ka lielāka vienlīdzība visdrīzāk radīs lielāku vidusšķiru, kas var aktīvāk iesaistīties politiskajā procesā, lai aizsargātu savas intereses<sup>63</sup>.

Kā turpina B.Hasteds, tad situācijās, kad turīgajiem indivīdiem pie augstākas nevienlīdzības apstākļiem ir vairāk motivācijas un iespēju iesaistīties koruptīvās darbībās, nabadzīgākajai sabiedrības daļai savukārt ir vairāk ko iegūt no korupcijas apkarošanas. Vidusšķirai un mazturīgajiem ir iemesls novērot, atmaskot un apturēt turīgo un ar varu apveltīto indivīdu koruptīvos darījumus. Tomēr trūcīgajiem trūkst materiālo resursu, lai organizētos un šaurai vidusšķirai visdrīzāk būs mazāka ietekme pie nevienlīdzīgas

---

<sup>61</sup> Frederick Slot (2004) Economic Inequality and Democratic Political Engagement. Paper presented at the Annual Meeting of the Midwest Political Science Association. Chicago, Illinois. April 15-18.

<sup>62</sup> Lipset M. Seymour (1959) Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. American Political Science Review. Vol. 53.No.1., pp 73-83.

<sup>63</sup> Husted Bryan (1999). Wealth, Culture and Corruption. Journal of International Business studies. Vol. 30. No. 2., p. 341.

materiālo resursu sadales. Tādējādi augsts nevienlīdzības līmenis [un ar to saistītā nabadzība] kopā ar citiem līdzvērtīgiem faktoriem var kavēt vidusšķiras un nabadzīgo grupu iespējas novērot turīgās šķiras koruptīvos darījumus<sup>64</sup>. Savukārt, lielāka vienlīdzība visdrīzāk radīs lielāku vidusšķiru, kas var rīkoties, lai aizsargātu savas intereses<sup>65</sup>. Analizējot ekonomiskos priekšnoteikumus demokrātijai, E.Malers (E.N.Muller) norāda, ka ekonomiskā attīstība var ietekmēt demokrātiju divējādi: 1) palielinot urbanizētu vidusšķiru un tādējādi veicinot demokratizāciju; 2) vai arī palielinot ienākumu nevienlīdzību, kas izraisa politisko nestabilitāti<sup>66</sup>.

Nepieciešams norādīt, ka ekonomiskās attīstības un ienākumu nevienlīdzības ietekme uz demokrātiju un tās izpausmes formām var atšķirties. Ienākumi nav ekvivalents ienākumu nevienlīdzībai un arī to ietekme uz iesaistīšanos politiskajā procesā ir atšķirīga. H.E. (H.E.Bardy) norāda, ka ienākumi ir individuāla pazīme, kas ir atkarīga no indivīda spējām un iespējām, kā arī pieņemtajiem lēmumiem un veiksmes. Savukārt ienākumu nevienlīdzība ir ienākumu pārdales sociālais fakts<sup>67</sup>. Šis nošķirums parādās arī empīriskajos pētījumos. Piemēram, E.Uslanders secina, ka ienākumiem kā tādiem ne vienmēr ir ietekme uz indivīda politisko aktivitāti, taču attiecībā uz ienākumu nevienlīdzību, saistība ir izteiktāka, turklāt abu ietekme var atšķirties atkarībā no politiskās līdzdalības formas<sup>68</sup>.

### **3.2. Ienākumu nevienlīdzības ietekmes izpausmes**

Ekonomisko resursu pārdales ietekme uz demokrātiju var izpausties gan tiešā veidā, piemēram, ienākumi veido līdzdalībai nepieciešamos resursus, gan arī netieši, ietekmējot

---

<sup>64</sup> Ibid, p.343.

<sup>65</sup> Jong-Sung You, Khagram, Sanjeev (2005) A Comparative Study of Inequality and Corruption. American Sociological Review, 2005, Vol. 70. pp 140-143.

<sup>66</sup> Muller N.Edward. (1995) Economic Determinants of Democracy. American Sociological Review. Vol. 60.No 6. p 969.

<sup>67</sup> Bardy E.Henry (2004) Why Do the Rich Make Political Contributions? Some Surprising Results from a Formal Model. (<http://www.polisci.ucla.edu/speakers/pdfs/Brady.pdf>, Pēdējo reizi skatīts 12.04.2006.)

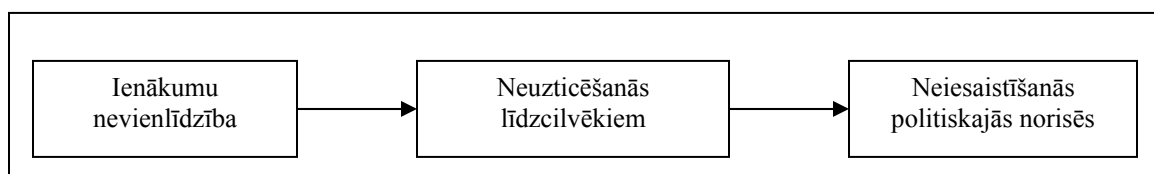
<sup>68</sup> E.Uslanders secina, ka resursu nevienlīdzības ietekme uz politisko līdzdalību atšķiras pēc dažādām līdzdalības formām. Turīgākie ziedo vairāk naudas, bet tie, kuriem ir mazāk resursu, visdrīzāk vairāk iegulda savu laiku. Ļoti tieša atkarība vērojama tajās aktivitātēs, kas prasa lielāku piepūli. Tā, piemēram, balsošana vēlēšanās vai petīcijas parakstīšana neprasa lielu piepūli, tādēļ nevienlīdzībai ir mazāka ietekme uz šīm līdzdalības formām, kā piemēram līdzdarbība politiskajā partijā vai darbs tās labā.

uzticību citiem indivīdiem, kā arī interesi par politiku vai arī apmierinātību ar demokrātiju utt. Turpmāk, izmantojot sabiedriskās domas aptauju rezultātus, tiks analizēta ienākumu nevienlīdzības loma uz demokrātijās svarīgām iezīmēm kā uzticēšanos līdzcilvēkiem, politiskās sistēmas leģitimitāti, kā arī korupcijas uztveri sabiedrībā.

### 3.2.1. Ienākumu nevienlīdzība un uzticība līdzcilvēkiem

Kā jau 2. nodaļā, aprakstot dažādus politisko korupciju ietekmējošos strukturālos faktorus, tika minēts, indivīda lēmumu par iesaistīšanos koruptīvos darījumos ietekmē attieksme un uztvere par korupcijas izplatību. E.Uslanders, veicot salīdzinošu pētījumu par nevienlīdzības ietekmi uz pilsonisko iesaisti, secināja, ka ietekme vairākumā gadījumu nenotiek lineāri. Personiskās uzticības līmenim var būt būtiska nozīme uz politisko iesaistīšanos. Cilvēki, kas neuzticas viens otram, visdrīzāk neiesaistīsies sabiedriskajā dzīvē un dažādās politisko eliti uzraugošās aktivitātēs (5.attēls). Autors norāda, ka lielāka vienlīdzība un augstāks uzticības līmenis ir divi ceļi uz politisko līdzdalību. Pirmkārt, ja pastāv augsta nevienlīdzība, nabadzīgie var justies bezspēcīgi uzskatot, ka viņu viedoklis nav pārstāvēts politiskajā sistēmā un tādēļ atteiksies no iesaistīšanās tajā. Otrkārt, ekonomiskā vienlīdzība ietekmē arī uzticību līdzcilvēkiem. Līdz ar to var teikt, ka nevienlīdzība izraisa zemāku uzticību un šādi netiešā veidā ietekmē politisko līdzdalību<sup>69</sup>.

#### 5. attēls. Ienākumu nevienlīdzības ietekme uz politisko līdzdalību



Arī A.Moreno nonāk pie līdzīgiem secinājumiem, proti, korupcijas un savstarpējās indivīdu uzticības attiecībās vērojama tendence, ka tajās valstīs, kur valda lielāka personiskā uzticība līdzpilsoņiem, ir zemāks korupcijas pieļaujamības indekss (Norvēģija,

<sup>69</sup> Uslander M. Eric, Brown Mitchell. (2005) Inequality, Trust, and Civic Engagement. American Politics Research. Vol 33. No 6. p 869.

Zviedrija, Ķīna)<sup>70</sup>. Būtiskākās izmaiņas korupcijas pieļaujamības rādītājos vērojamas postkomunistiskajās valstīs, kur tolerance pret korupciju 1990.gadu sākuma pieauga: 5 punktu skalā Latvijā no 1.38 (1990) uz 1.81 (1995), Lietuvā no 1.35 uz 1.58. Par spīti Vācijas apvienošanai, Austrumu Vācijā tas pieauga no 1.17 uz 1.51 punktiem<sup>71</sup>.

Lai gūtu priekšstatu par to, kāda ir ienākumu nevienlīdzības ietekme uz uzticēšanās līmeni sabiedrībā, tika izmantoti divi mērījumi, kas tika izdarīti Eiropas Savienības 24 dalībvalstīs (turpmāk ES 24<sup>72</sup>). Dati par sabiedrības locekļu savstarpējo uzticēšanos tika izmantoti no Eiropas vērtību pētījuma. Savukārt, ienākumu nevienlīdzības fiksēšanai noteiktā sabiedrībā tika izmantots Džini indekss, kas grafikā ietverts atbilstoši vērtību pētījuma laika periodam, proti, par 1999.gadu<sup>73</sup>. Sakarības konstatēšanai tikai izmantots jautājums: „Kopumā runājot, vai Jūs teiktu, ka vairākumam cilvēku var uzticēties vai arī Jūs teiktu, ka saskarsmē jābūt ļoti piesardzīgiem” atbilde „Vairākumam cilvēku var uzticēties” (skatīt 6.attēlu).

Attēlā redzams, ka valstīs, kuras ir ienākumu ziņā vienlīdzīgākas kā Dānija, Somija, Nīderlande, Zviedrija, vērojams arī augstāks uzticības līmenis līdzcilvēkiem. Savukārt valstīs, kur pastāv izteiktāka ienākumu nevienlīdzība, kā Baltijas valstis, Portugāle, Malta, iedzīvotāji ir daudz piesardzīgāki attiecībā uz citiem sabiedrības locekļiem.

6. attēlā ietvertās sociālās parādības – ienākumu nevienlīdzība un indivīdu personiskā uzticēšanās svārstības ES 24 vairākumā gadījumu notiek paralēli, jo vienlīdzīgāka sabiedrība, jo lielāka uzticēšanās, šādai tendencei nepastāvot vienīgi Ungārijā un Slovēnijā, kur blakus salīdzinoši vienlīdzīgākam ienākumu sadalījumam, vērojama piesardzība pret citiem indivīdiem sabiedrībā.

---

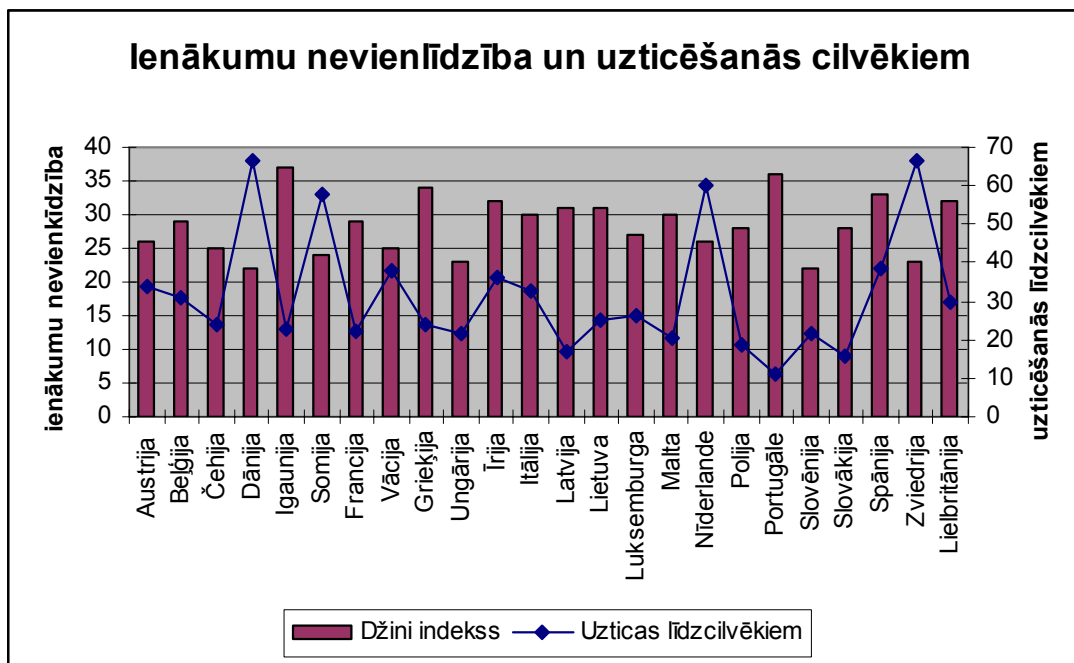
<sup>70</sup> No divu pēdējo desmitgažu rezultātiem secināts, ka tādās valstīs kā Vācija, ASV korupcijas pieļaujamības rādītājs ir pieaudzis, kas nozīmē, ka sabiedrība kļūst tolerantāka pret koruptīvie darījumiem. Rādītāji nedaudz samazinājušies Spānijā un Kanādā.

<sup>71</sup> Moreno Alejandro. Corruption and Democracy: a Cultural Assessment. 12.09.2002. Publicēts: <http://www.worldvaluessurvey.org/library/index.html> (Pēdējo reizi skatīts: 18.04.2006.)

<sup>72</sup> Kipra pētījumā netik iekļauta.

<sup>73</sup> Džini indekss atspoguļo ienākumu nevienlīdzību sabiedrībā, kur 0 nozīmē pilnīgu vienlīdzību, 100 nozīmē pilnīgu nevienlīdzību (vienai personai ir visi ienākumi, citiem nekas nepieder).

## 6. attēls



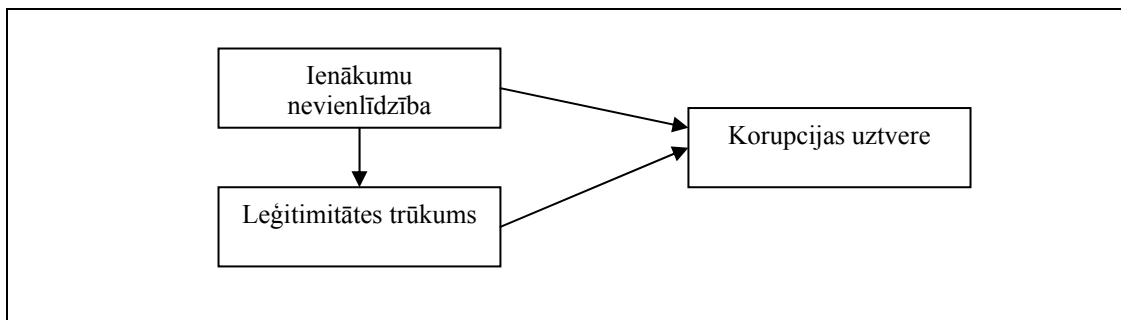
Avots: Džini indekss: <http://www.eurofound.eu.int/areas/qualityoflife/eurlife/index.php> (1999). Uzticēšanās līdz cilvēkiem: *Eiropas vērtību pētījums* (1999.gada dati): <http://www.jdsurvey.net/web/evs1.htm> Grafikā ietverta jautājuma „Kopumā runājot, vai Jūs teiktu, ka vairākumam cilvēku var uzticēties vai arī Jūs teiktu, ka saskarsmē jābūt ļoti uzmanīgiem” atbilde „Vairākumam cilvēku var uzticēties”.

Līdz ar to var secināt, ka ienākumu nevienlīdzība polarizē indivīdus sabiedrībās un palielina plaisu starp tiem, kuriem ir pieejami resursi un tiem, kuriem to trūkst. Uzticēšanās citiem sabiedrības locekļiem ir viens no priekšnoteikumiem, lai indivīdi apvienotos interešu grupās, lai tādejādi efektīvāk pārstāvētu savas intereses, taču pastāvot neuzticībai pašu indivīdu vidū, mazinās arī politiskā līdzdalība, kas vājina turīgās elites uzraudzību un paplašina tās iespējas izmantot šādus apstākļus privāta labuma vairošanai.

### 3.2.2. Ienākumu nevienlīdzība un leģitimitāte

Politiskās elites atbildību un politiskās korupcijas izplatību ietekmē ne tikai personiskā uzticēšanās indivīdu starpā sabiedrībā, bet arī tās uzticēšanās politiskajām institūcijām, tādēļ svarīgi noskaidrot, kāda ir ienākumu nevienlīdzības ietekme šajā aspektā. Schematiski ienākumu nevienlīdzības ietekme parādīta 7.attēlā.

**7.attēls. Ienākumu nevienlīdzības ietekme uz korupcijas uztveri un leģitimitāti.**



Vienā no pēdējiem plašākajiem pētījumiem par ienākumu nevienlīdzības ietekmi uz politisko korupciju, tiek norādīts, ka sabiedrības grupas ar zemākiem ienākumiem politiskās institūcijas tiecas uzlūkot kā tādas, kas darbojas dažu turīgāko indivīdu interešu labā, līdz ar to tās uztverot par netaisnīgām, tādējādi radot leģitimitātes problēmu. Savukārt tiklīdz politiskā elite tiek uzskatīta par neleģitīmu, tai ir vienkāršāk apiet likumu<sup>74</sup>. Līdzīgi norāda arī Dž.Najs uzsverot, ka valsts institūciju leģitimitātes vājums ir korupciju veicinošs faktors, kas stiprina naudas attiecības, novirzoties no morālā koda<sup>75</sup>.

Leģitimitātes trūkums var veicināt korupcijas normu veidošanos sabiedrībā. Izteikti nevienlīdzīgās sabiedrībās nabadzīgākās sabiedrības grupas visdrīzāk pieņems, ka turīgo bagātība un vara ir iegūta negodīgā ceļā, pieņemot, ka likumīgā ceļā to vienkārši nav iespējams iegūt. Nabadzīgākās sabiedrības grupas tādējādi attaisnos arī savu iesaistīšanos korupcijā. Līdz ar to korupcijas tīkls ne tikai paplašinās, bet arī padziļinās, korupcijai kļūstot par normu, to pārmantojot arī nākamajās paaudzēs.

8. attēlā apkopoti demokrātijas un politiskās sistēmas novērtējuma rādītāji, salīdzinot tos ar Korupcijas uztveres indeksa (KUI) un Džini indeksa rezultātiem ES dalībvalstīs.

<sup>74</sup> Jong-Sung You, Khagram Sanjeev. (2005) A Comparative Study of Inequality and Corruption. American Sociological Review. Vol.70. p.138.

<sup>75</sup> Nye S. Joseph. (1967) Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. The American Political Science Review. Vol. 61, No 2., p.418.

## 8.attēls. Politiskās sistēmas un demokrātijas novērtējums

	EVP 1999: <b>Politiskās sistēmas novērtējums</b> (vidējā aritmētiskā vērtība skalā no 1(ļoti slikti) līdz 10(ļoti labi)) Iekavās norādīta standartnovirze*	EVP 1999: <b>Demokrātijas novērtējums</b> - Labākā pārvaldes forma (pilnībā piekrīt + piekrīt) (%)**	TI: <b>Korupcijas uztveres indekss</b> 2000***	<b>Džini indekss</b> 1999****
Austrija	5.84 (1.872)	97.2	7.7	26
Beļģija	4.9 (1.946)	91.8	6.1	29
Čehija	4.3 (1.786)	92.6	4.3	25
Dānija	5.13 (2.024)	98.6	9.6	22
Igaunija	4.68 (1.721)	90.4	5.7	37
Somija	5.83 (1.825)	90.6	10	24
Francija	4.7 (1.805)	93.4	6.7	29
Vācija	6.02 (2.080)	95.4	7.6	25
Griekija	4.8 (2.005)	96.6	4.8	34
Ungārija	4 (1.874)	81.3	5.2	23
Īrija	5.72 (2.111)	91.8	7.2	32
Itālija	4.26 (1.891)	94.3	4.6	30
Latvija	4.37 (1.735)	88.9	3.4	31
Lietuva	3.18 (2.106)	88	4.1	31
Luksemburga	6.34 (1.803)	95.7	8.6	27
Malta	6.81 (2.123)	94	n	30
Nīderlande	6.3 (1.406)	96.5	8.9	26
Polija	4.04 (1.893)	89.8	4.1	28
Portugāle	5.8 (1.836)	92.9	6.4	36
Slovēnija	4.39 (1.909)	90.2	5.5	22
Slovākija	3.81 (1.856)	84.3	3.5	28
Spānija	5.49 (1.814)	93.8	7	33
Zviedrija	5.2 (1.937)	94.1	9.4	23
Lielbritānija	5.2 (1.765)	77.9	8.7	32

Avots: Eiropas vērtību pētījums (1999), Transparency International (2000), <http://www.eurofound.eu.int/areas/qualityoflife/eurlife/index.php>

\* Aptaujā respondenti tika lūgti novērtēt, kā šobrīd darbojas politiskā sistēma, atzīmējot skalā no 1 līdz 10, kur 1 nozīmē ļoti slikti, 10 ļoti labi. Tabulā ietvers vidējais aritmētiskais rādītājs. Iekavās norādīta standartnovirze.

\*\* Ietvertas respondentu atbildes uz apgalvojumu „Demokrātijā ir daudzas problēmas, bet tā ir labākā pārvaldes forma, kopā skaitītas atbildes „pilnībā piekrīt” un „piekrīt”.

\*\*\* Jo augstāka vērtība, jo zemāka korupcijas uztvere<sup>76</sup>. \*\*\*\* Jo augstāka vērtība, ko lielāka ienākumu nevienlīdzība

<sup>76</sup> Korupcijas uztveres indekss pēta korupciju tikai publiskajā (valsts) sektorā. Tas ir uztveres indekss par valsts iespējamo korumpētību multiplikatoru acīs. KUI neatspoguļo plašas sabiedrības viedokli par korupciju, bet balstās specifisku fokusa grupu aptaujās, kuras ir saistītas ar korupcijas riska darbības sfērām. Fokusa grupas aptver biznesa vides pārstāvjus, politikas analītiķus, dažādu jomu ekspertus.

Secināms, ka visās vērtību pētījumā ietvertajās valstīs pastāv izteiks atbalsts demokrātijai kā labākajai pārvaldes formai, taču ES iedzīvotāji daudz skeptiskāk vērtē pašreizējās (pēdējie pieejamie vērtību pētījuma dati atbilst situācijai uz 1999.gadu) politiskās sistēmas darbību, kas varētu liecināt par leģitimitātes vājumu. Salīdzinoši augstāk politisko sistēmu vērtē Nīderlandes, Vācijas, Luksemburgas un Maltas iedzīvotāji.

Arī saikne starp sistēmas novērtējumu un ienākumu nevienlīdzību noteiktā sabiedrībā ir vairāk novērojama, nekā salīdzinot demokrātijas kā valdīšanas formas un ienākumu nevienlīdzības rādītājus. Politiskās sistēmas darbību skeptiskāk vērtē valstis, kur ir lielāka ienākumu nevienlīdzība (Lietuva, Latvija, Itālija, Grieķija, Slovākija), tāpat minētajās valstīs ir arī augstāka korupcijas uztvere. Tas, savukārt var norādīt uz politiskās sistēmas leģitimitātes un korupcijas uztveres savstarpējo ietekmi. Izņēmums ir Ungārija, kuras iedzīvotāji ir visai skeptiski politiskās sistēmas vērtējumā, bet tā ir salīdzinoši vienlīdzīgāka sabiedrība iedzīvotāju ienākumu sadalījuma ziņā. Lai gan nevar runāt par izteiktām likumsakarībām ES valstu rādītājos (lai tās iegūtu, nepieciešams veikt sīkāku datu kvantitatīvu analīzi), taču kā tendenci var novērot, ka tajās valstīs, kur ienākumu ziņā ir izteiktāka nevienlīdzība, vērojams arī zemāks atbalsts politiskajai sistēmai. Tomēr dati liecina, ka kvantitatīvi visai ievērojamai ES iedzīvotāju daļai ir zems politiskās sistēmas darbības novērtējums. Sabiedrības vērtējums par atsevišķām politiskajām institūcijām parāda, ka tieši politisko partiju darbība tiek vērtēta kā neatbilstoša likumu prasībām un tāda, kur korupcija ir visai izplatīta. Globālā korupcijas barometra (Global Corruption Barometer) 2005.gada ziņojumā ietvertie dati liecina, ka lielākā daļa ES valstu, kas tika iekļautas attiecīgā gada pētījumā, kā valsts institūciju sektoru, kurā pirmām kārtām būtu jāmazina korupcija, kā savu pirmo izvēli norāda politiskās partijas (skatīt pielikumu Nr.1). Par ļoti korumpētām tās atzīst Lietuvas 4.3 (no 5 punktiem, kur 1 nozīmē nav korumpētas un 5 – ļoti korumpētas) Polijas (4.2), Itālijas (4.2) iedzīvotāji. Minētajā pētījumā nav ietverti dati par visām dalībvalstīm, taču no iekļautajām valstīm tikai Dānijā un Nīderlandē politiskās partijas neparādās kā visvairāk korumpētais sektors. Lai gan minētajā pētījumā nav ietverti dati par Latviju, iedzīvotāju aptaujas rezultāti apstiprina šādu tendenci arī Latvijā. Aptaujā par sabiedrības demokratizācijas dinamiku, respondenti starp virkni politisko institūciju, visskeptiskāk vērtē politisko partiju darbību.

Uz jautājumu: „Kā Jūs raksturotu politisko partiju darbību?” 54.8 % norāda, ka darbība ir atkarīga no biznesa pārstāvju ietekmes (tiesa 33.1%, valdība 41.7%, Saeima 41.0%, ierēdniecība 32.6%). Par profesionālu un likumīgu to atzīst 8.9% respondentu<sup>77</sup>. Līdz ar to var secināt, ka Latvijas iedzīvotāji politiskās partijas uzlūko vairāk kā šauru interešu grupu partijas, nevis tādas, kas pārstāv noteiktas vērtības un ir atsaucīgas atbilstoši sociālajai bāzei.

Jānorāda, ka līdzīga saistība attiecībās uz politiskās sistēmas darbības novērtējumu ir redzama, ja šos datus salīdzina ar iedzīvotāju ienākumu līmeni. Salīdzinot politiskās sistēmas novērtējumu ar IKP uz vienu iedzīvotāju pērc pirktspējas paritātes pret vidējo ES 25 rādītāju redzams, ka jo zemāks IKP uz vienu iedzīvotāju, jo zemāk tiek vērtēta politiskās sistēmas darbība (skatīt pielikumu Nr. 2). Tādēļ var teikt, ka ienākumu līmenim un šo ienākumu sadalījumam valstīs ir visai liela nozīme, kā sabiedrībā tiek novērtētas politiskās institūcijas.

### **3.2.3. Ienākumu nevienlīdzība un korupcijas uztvere**

Kā liecina 9.attēls ietvertie rezultāti, politiskās sistēmas leģitimitātes vājums var izpausties augstākā korupcijas uztverē. Savā pētījumā Dž.J.Sungs (Y.Jong-Sung) un S.Kagrams (S.Khagram) norāda, ka leģitimitātes trūkums var veicināt korupcijas uztveri un arī izplatību, jo korupcija tiek uzskatīta par pieņemamu rīcību un rutīnas ieradumu. Pie augstāka ienākumu nevienlīdzības līmeņa sabiedrībai ir izteiktāka tendence akceptēt korupciju kā pieņemamu savu interešu nodrošinātāju, jo paplašinās korupcijas tīkls un visdrīzāk par šādu rīcību netiek saņemts sods.<sup>78</sup>

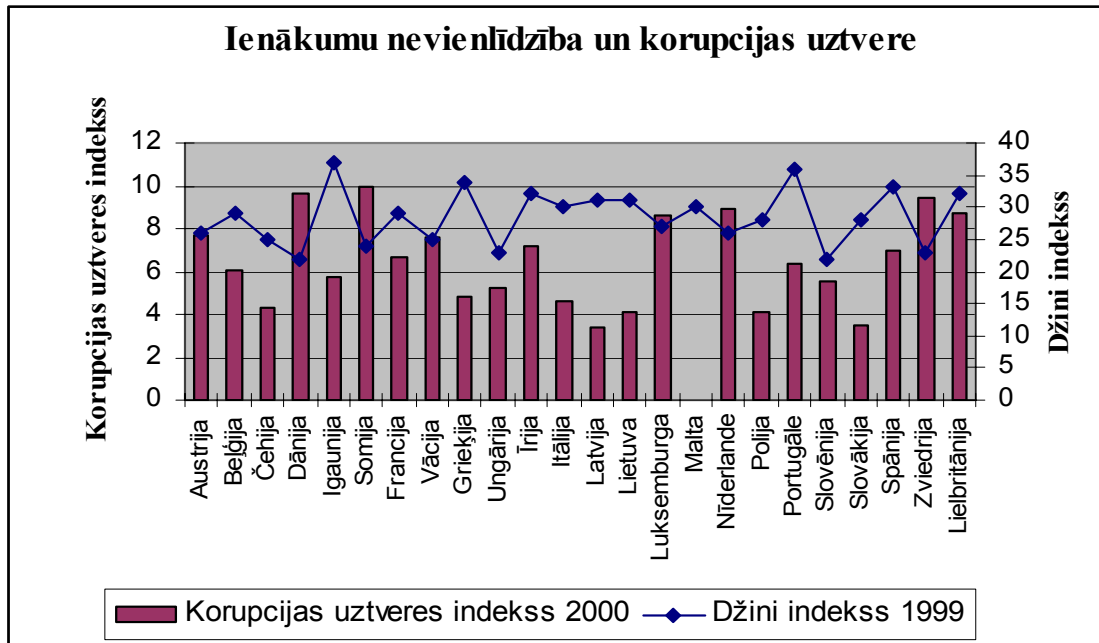
Salīdzinot korupcijas uztveres līmeni valstī un Džini indeksa rādītājus, var novērot visai izteiktu savstarpējo saikni. 9.attēlā iekļauti dati par ienākumu nevienlīdzību ES dalībvalstīs un *Transparency International* apkopotie dati par korupcijas uztveri valstī – Korupcijas uztveres indekss. Redzams, ka egalitārākās valstīs kā Dānija, Ungārija,

<sup>77</sup> Baltijas sociālo zinātņu institūts. Jautājumi sabiedrības demokratizācijas dinamikas novērtēšanai. Tabulu atskaite. 2004.gada oktobris.

<sup>78</sup> Jong-Sung You, Khagram Sanjeev. (2005) A Comparative Study of Inequality and Corruption. American Sociological Review. Vol.70. p. 137.

Zviedrija, ir zemāki rādītāji korupcijas uztverē. Savukārt pretēja sakarība vērojama valstīs ar augstāku ienākumu nevienlīdzības līmeni. Līdz ar to var secināt, ka ienākumu nevienlīdzība ietekmē indivīdu priekšstatus par to, cik korupcija ir izplatīta parādība.

9.attēls.



Avots: Džini indekss: <http://www.eurofound.eu.int/areas/qualityoflife/eurlife/index.php> (2001).

Korupcijas uztveres indeksa dati (pielāgojoties Džini indeksa datiem, izmantoti 2001.gada rādītāji): Transparency International:

[http://www.transparency.org/policy\\_research/surveys\\_indices/cpi/2001](http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2001)

\* Nav ietverti dati par Kipru. Savukārt Malta nav bijusi iekļauta KUI vērtējumā.

Rezumējot nodaļā aprakstīto, var secināt, ka ienākumu nevienlīdzība ir būtisks šķērslis, pirmkārt, indivīdu savstarpējai uzticībai sabiedrībā. Tā kā savstarpējā uzticība ir priekšnoteikums tam, lai indivīdi apvienotos interešu grupās un aktīvāk iesaistītos politiskajā procesā, tad neuzticēšanās līdzpilvēkiem, atstāj iespaidu arī uz politisko līdzdalību. Statistikas dati atklāj, ka ienākumu nevienlīdzība ietekmē arī politiskās sistēmas leģitimitāti. Abiem šiem jautājumiem ir būtiska nozīme, kā indivīdi sabiedrībā uztver korupcijas izplatību un, atsaucoties uz vairāku citu autoru secinājumiem, var pieņemt, ka tādējādi indivīdi vairāk gatavi paši iesaistīties korupcijā, jo uztver to par pieņemamu uzvedību, no kuras nav jāizvairās, jo tā ir visai bieži sastopama parādība. Salīdzinot divus mērījumus - KUI un Džini indeksu redzams, ka saikne starp

nevienlīdzības līmeni valstī un korupcijas uztveri, ir izteikta. Līdz ar to rodas jautājums, kādu ietekmi tas varētu atstāt uz sabiedrībām, kur ienākumu nevienlīdzības apstākļos pastāv privāta partiju finansēšanas sistēma. Šim jautājumam tiks pievērsta uzmanība nākamajā nodaļā.

## IV Ienākumu nevienlīdzība un politisko partiju finansēšana

Iepriekšējā nodaļa noslēdzās ar secinājumu, ka ienākumu nevienlīdzībai un korupcijas uztverei ir „apburtā loka” sekas, kur, palielinoties ienākumu nevienlīdzībai, palielinās indivīdu savstarpējā neuzticība (un politiskā līdzdalība), mazinās politiskās sistēmas leģitimitāte un palielinās korupcijas uztvere, kas tādējādi veicina indivīdu iesaistīšanos koruptīvos darījumos. Līdz ar to varētu pieņemt, ka turīgākajām sabiedrības grupām ir izdevīgi saglabāt ienākumu nevienlīdzības *status quo*, lai īstenotu savas intereses uz mazāk nodrošinātās (ar ekonomiskiem un politiskiem resursiem) sabiedrības interešu rēķina. Savukārt, trūcīgajiem indivīdiem, kas pie ienākumu nevienlīdzīgas pārdales veido nozīmīgu sabiedrības daļu, atsaucoties uz to, ka politiskā elite ir korumpēta un attaisnojot savu iesaisti zema līmeņa korupcijā, tiek veicināta ienākumu nevienlīdzība. Lai turīgākie indivīdi spētu ietekmēt sev labvēlīgu politiku, nepieciešama piekļuve politiskajai varai. Savukārt politiskajām partijām valstīs, kur pastāv privāta finansēšanas sistēma, ir nepieciešams turīgo indivīdu finansiālais atbalsts, līdz ar to partiju finansēšana kļūst par visai nozīmīgu politisku instrumentu. Šīs nodaļas ietvaros tiks apskatīti galvenie partiju finansēšanas modeļi, kā arī analizēts, kāda ir ienākumu nevienlīdzības loma.

### 4.1. Partiju finansēšanas modeļi

Politisko partiju finansēšana dažādās valstīs ir visai atšķirīga, tā atšķiras ne vien pēc tā, ka ir partiju finanšu avots un kā šis avots tiek ierobežots, bet arī atkarībā no tā, kāds institucionālais iekārtojums ir noteiktā valstī. Partiju finansēšanas modeļus var iedalīt divās galvenajās dimensijās: ideoloģiskajā dimensijā un institucionālajā dimensijā (skatīt 2.attēlu)<sup>79</sup>.

---

<sup>79</sup> Smilov, Daniel (2002) .Structural Corruption of Party-Funding Models: Governmental Favoritism in Bulgaria and Russia In Political Corruption in Transition. A Sceptic's Handbook. Ed.by. Stephen Kotkin and Andras Sajo. Budapest: CEU Press, p 329.

#### 4.1.1. Ideoloģiskā dimensija

Pirmajā no dimensijām var darboties divi partiju finansēšanas modeļi, kas darbojas dažādās valstīs – libertārais un egalitārais modelis. Modeļi atšķiras pēc to spējas ierobežot privātu finanšu resursu ietekmi uz politisko procesu, padarot vienlīdzīgākas politisko aktieru iespējas.

#### 2. attēls. Partiju finansēšanas modeļi

INSTITUCIONĀLĀ DIMENSIJA	IDEOLOĢISKĀ DIMENSIJA	
	Libertārisms	Egalitārisms
<b>Prezidentālisms</b> (vājas partijas)	Libertāri – prezidentāls modelis ASV	Egalitāri - prezidentāls modelis Krievija
<b>Parlamentārisms</b> (spēcīgas partijas)	Libertāri – parlamentārais modelis (Lielbritānija)	Egalitāri - parlamentārais modelis (Vācija, Ziemeļvalstis)

Avots: Smilov, Daniel (2002). Structural Corruption of Party-Funding Models: Governmental Favoritism in Bulgaria and Russia In Political Corruption in Transition. A Sceptic's Handbook. Ed.by. Stephen Kotkin and Andras Sajó. Budapest: CEU Press.

*Egalitārā modeļa* pamatā ir uzskats, ka pilsoniskās sabiedrības status quo (attiecībā uz turīguma sadali) nebūtu jānosaka politisko konkurentu izredzes demokrātiskā procesā. Līdz ar to ir jāsamazina partiju un kandidātu atkarīga no uzņēmējiem un privāta partiju finansējuma. Šis mērķis sasniedzams, ierobežojot politiskos izdevumus un ziedojumus, vai arī ieviešot nozīmīgu valsts atbalstu vēlēšanu kampaņās. Savukārt *libertārā modeļa* pamatprincips ir, ka pilsoniskās sabiedrības status quo (attiecībā uz ienākumu sadalījumu) vajadzētu atspoguļoties arī demokrātiskā procesā. Saskaņā ar šo pieeju, valstij ir nelegitīmi iejaukties un mainīt politiskās izredzes konkurentiem caur finanšu subsīdijām vai izdevumu un ziedojumu ierobežojumiem.

#### **4.1.2. Institucionālā dimensija**

Institucionālajā dimensijā partiju finansēšanas modeļa izvēli nosaka varas dalīšanas veids un partiju sistēma. Piemēram, partiju finansēšanas noteikumi variē atkarībā no varas dalīšanas modeļiem un partiju sistēmām dažādās valstīs. Kā norāda D.Smilovs, parlamentāros režīmos noteikumi ir labvēlīgi lielākajām partijām, kas pārstāvētas likumdevējā un tiecas konsolidēt un stiprināt partijas (Vācija, Lielbritānija). Tam par pamatu ir politisko partiju centrālā loma parlamentārisma – frakcijas veido valdību, kas atkarīga no parlamenta atbalsta. Respektīvi, partijas nav tikai elektorālās asociācijas, bet gandrīz institucionalizēti valsts orgāni, kas īsteno nozīmīgas funkcijas arī starp vēlēšanām. Prezidentālos režīmos partiju loma ir atšķirīga, jo politiskās partijas pārsvarā ir mobilizētas tieši vēlēšanu nolūkiem. Tiklīdz prezidents un likumdevējvara ir ievēlēta, partijas loma nav izšķiroša valdības darbībai<sup>80</sup>.

Neskatoties uz atšķirīgo politisko partiju darbības kontekstu (politisko partiju tips, vēlēšanu sistēmas uzbūve, alternatīva finansējuma iespējas utt.), galvenās problēmas, kas saistītas ar partiju finansēšanu, saglabājas. Proti, atklātības un caurskatāmības trūkums partiju finansēs, neefektīva vai nepilnīga normatīvā bāze, kas regulē partiju finansēšanu, nevēlama tuvība starp lieliem ziedotājiem un politisko partiju vadību, kas noved pie demokrātiskā procesa pārkāpšanas.

#### **4.2. Ienākumu nevienlīdzības ietekme**

Spiediens politiķiem meklēt resursus kampaņām ir viena no galvenajām mūsdienā liberālās demokrātijas iezīmēm<sup>81</sup>. Tas izraisa arī kārdinājumu pārkāpt demokrātiskos likumus, novēršot vai slēpjot dažu konkurentu iesaistīšanos. Līdz ar to politiķi izvēlas vai nu sistemātiski pārkāpt pastāvošos likumus vai arī pieņemt tādus likumus, kas ir pretrunā ar liberālo demokrātijas konstitucionālajiem pamatprincipiem (piemēram, ir labvēlīgāki noteiktām partijām, ietver favorītismu pret partiju sponsoriem, vai arī mazina politisko

---

<sup>80</sup> Ibid, p 329.

<sup>81</sup> Ibid.

konkurentu pārvēlēšanas iespējas). Džozefs LaPalambora (Joseph LaPalambora) minēto strukturālās korupcijas situāciju apraksta kā tādu, kur politiskā vara un ietekme tiek izmantota, lai par korumpētām kvalificētu tās darbības, ko veic politiskie konkurenti vai arī likumi tiek veidoti tā, lai formālie noteikumi tiktu pilnībā saskaņoti ar lietām, ko īsteno politiķi, vai arī tikai grasās īstenot<sup>82</sup>.

Kā parādīja 3.nodaļa, ienākumu sadalījumam sabiedrībā var būt visai būtiska ietekme uz indivīdu gatavību iesaistīties politiskajā procesā, proti, naudai ir nozīme indivīdu iespējās piedalīties politiskajās norisēs. Savā pētījumā H.Berdijs (H.Bardy) secina, ka ienākumu līmenim ir liela ietekme uz ziedošanu. Autors secina, ka pieaugot ienākumiem, samazinās veiktie ziedojumi reliģiskām organizācijām, tie nedaudz pieaug žēlsirdības organizācijām, taču visai ievērojams ir to pieaugums attiecībā uz politiskajām partijām<sup>83</sup>. Tas nozīmē, ka mainoties ienākumu sadalījumam sabiedrībā un palielinoties plaisai starp sabiedrības turīgāko trūcīgāko kvintili, turīgie indivīdi iegūst visai plašas iespējas ietekmēt politiku, jo trūcīgākā kvintile visai reti iesaistās politisko jautājumu lemsnā. Līdz ar to palielinās publisko amatpersonu rīcības brīvība arī attiecībā uz sadarbību ar ekonomiskās sfēras pārstāvjiem.

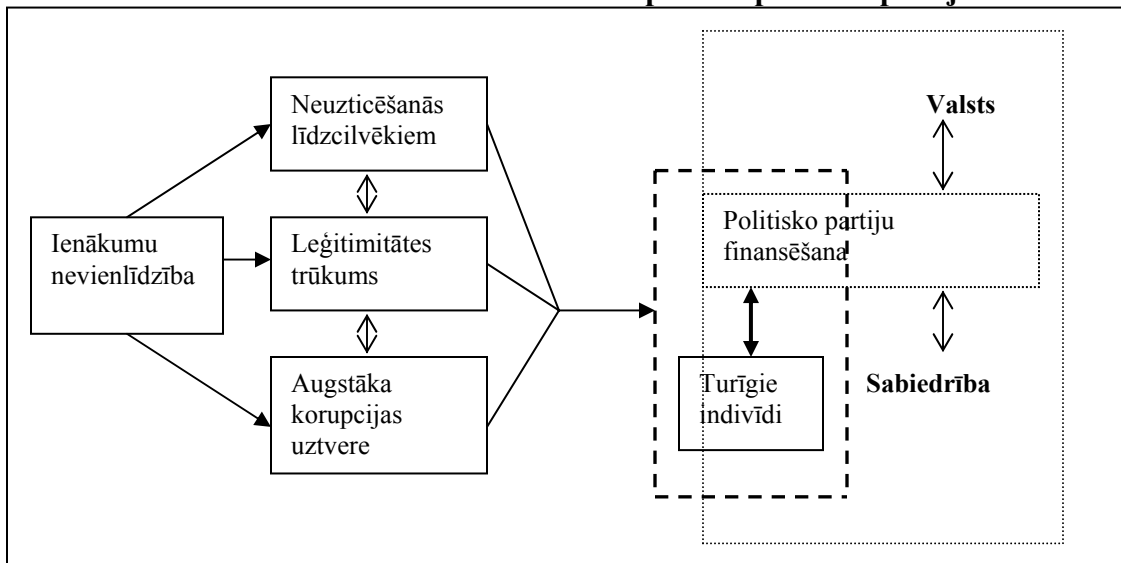
Korupcijas uztveres indeksa un ienākumu nevienlīdzības rādītāju savstarpējā korelācija parāda, ka trūcīgākā indivīdu daļa šādu publisko amatpersonu un privātu turīgu indivīdu sadarbību biežāk uztvers kā korumpētu. Privātas politisko partiju finansēšanas gadījumā šādu uztveri jau parāda Globālā korupcijas barometra mērījumi, kur politiskās partijas iedzīvotāju uzskatos ir viskorumpētākās politiskās institūcijas.

---

<sup>82</sup> LaPalambora Joseph. (1994) The Structural Aspects of Corruption. In Corruption and Democracy. Political Institutions, Processes and Corruption in Transition States in East-Central Europe and in the former Soviet Union. Ed. by Duc V.Trag. Budapest: Institute for Constitutional and Legislative Policy. p.36.

<sup>83</sup> Bardy E.Henry (2004). Why Do the Rich Make Political Contributions? Some Surprising Results from a Formal Model. (<http://www.polisci.ucla.edu/speakers/pdfs/Brady.pdf>, Pēdējo reizi skatīts 12.04.2006.)

10. attēls. Ienākumu nevienlīdzības ietekme uz privātu politisko partiju finansēšanu



Līdz ar to var secināt, ka ienākumu nevienlīdzības ietekme uz politisko partiju privātu finansēšanu var novest pie tā, ka sabiedrības uzskatos politiskās partijas pilda nevis starpnieka funkciju starp pilnvaroto un galveno, bet gan abpusējas bagātināšanās lomu starp dažiem turīgiem indivīdiem sabiedrībā un politisko partiju (skatīt 10.attēlu). Šādai tendencei ir visai tālejošas sekas, jo samazinās politisko partiju loma demokrātijās, tai skaitā arī partiju biedru loma un līdz ar to arī partiju stabilitāte. Kā norāda Dž.Hopkins (J.Hopkins), tad pēdējo vairāk kā desmit gadu laikā partiju finansēšana ir piedzīvojuši visai lielas izmaiņas, viena no tām ir arī masu partiju lomas samazināšanās. Partiju finansēšanas kontekstā jebkādu lomu zaudē, piemēram, partijas biedru naudas, jo partiju ienākumu kļuvuši lielā mērā atkarīgi no lielajiem ziedotājiem, turklāt arvien izteiktāk zūd nemonetārais ieguldījums partiju darbībā, kā līdzdalība partijā vai tamlīdzīgas „solidaritātes” aktivitātes<sup>84</sup>.

Līdz ar to var secināt, ka ienākumu nevienlīdzībai ir visai būtiska ietekme uz politisko partiju finansēšanas sistēmu. Pirms tiek analizēts, kādas likumsakarības secināmas attiecībā uz hipotēzes otro daļu, nepieciešams apzināt, kādas vērtības iedzīvotājiem ir svarīgas. Tas tiks darīts nākamās nodaļas ietvaros.

<sup>84</sup> Hopkin Jonathan (2004). The Problem With Party Finance. Theoretical Perspectives on the Funding of Party Politics. Party Politics, Vol.10 No 6. p.631.

## V Sabiedrības vērtības

Lai pārbaudītu hipotēzē izvirzīto politiskās korupcijas ietekmi uz sabiedrības vērtībām, jāpastāv vismaz diviem priekšnoteikumiem. Pirmkārt, sabiedrībā jāpastāv tādām vērtībām, kas konfliktētu ar privātu partiju finansēšanu, piemēram, par valsti, kā sabiedrības pamat vajadzību garantu un to, kas ir pieņemama cilvēku rīcība. Otrkārt, sabiedrībā jābūt vienotībai par sabiedrības vērtībām, jo ienākumu nevienlīdzības ietekme un izpausmes var nebūt izteiktas tad, ja tās sabiedrībā nav vienotas. Šīs nodaļas mērķis ir, izmantojot sabiedriskās domas aptaujas, analizēt cilvēku uzskatus par sabiedrības pārvaldīšanu.

Lai gūtu precīzu ieskatu par sabiedrībā dominējošiem priekšstatiem par pareizāko lietu kārtību, būtu nepieciešams izmantot tādu vērtību mērījumus, kas noteiktu indivīdu priekšstatu par vēlamu politiku, noskaidrojot viņu vērtības attiecībā uz to, kas ir politikas mērķis un kādi ir tā sasniegšanas pieņemamākie līdzekļi<sup>85</sup>. Precīzus šādu vērtību mērījumu datus nav izdevies atrast, tādēļ darba ietvaros tiks izmantoti pēdējie pieejamie plašākie vērtību pētījuma dati, kas veikti Eiropas iedzīvotāju vērtību pētījuma pēdējā vilnī, apskatot tos par Eiropas Savienības 24 dalībvalstīm. Kipra šajā pētījumā nav bijusi iekļauta. Lai gan dati atspoguļo situāciju, kāda pastāvēja 1999.gadā, var pieņemt, ka sabiedrības vērtības par būtiskiem sabiedrības pārvaldīšanas jautājumiem nemainās strauji un iegūtie rezultāti lielā mērā var atspoguļot arī situāciju mūsdienās.

Sabiedrības vērtību analīzei tiks izmantotas respondentu atbildes uz jautājumiem, kurus var iedalīt četrās grupās. Pirmkārt, tā ir sabiedrības attieksme pret politiku un politiskās sistēmas darbību, un svarīgākajiem valsts mērķiem. Otrkārt, tie ir cilvēku vērtējumi par citiem sabiedrības locekļiem un interese par viņiem. Treškārt, tie ir sabiedrības priekšstati par taisnīgāko sabiedrības pārvaldīšanu resursu pārdales kontekstā un uztvere par

---

<sup>85</sup> Šajā darbā tiek pieņemts, ka vērtības ir vērtējoši indivīdu uzskati, kas nosaka viņu attieksmes par to, kas ir vēlamie mērķi. Vērtējošais kritērijs, kas iekļauts vērtībās darbojas kā vadlīnijas vēlamai rīcībai dažādos līmeņos (individuālā, organizācijas, kopienas u.c.).

indivīda un valsts atbildību. Savukārt ceturtajā jautājumu grupā ir ietvertas un tiks analizētas aptaujāto ES iedzīvotāju atbildes, kas parāda sociālās uzvedības attaisnošanu jautājumos, kas saistīti ar likumu pārkāpšanu un korupciju. Turpmāk tiks sniegts ieskats katrā no minētajām jautājumu grupām.

## **5.1. Sabiedrības attieksme pret politiku un politiskās sistēmas darbību**

Lai spriestu par sabiedrības uzskatiem attiecībā pret politiku, tika izmantoti četri Eiropas iedzīvotāju vērtību pētījuma jautājumi (Atbilžu apkopojums par pirmajiem trim jautājumiem apskatāms 11.attēlā):

**J1:** Kāda nozīme Jūsu dzīvē ir politikai?

**J2:** Kā Jūs vērtējat tādas pārmaiņas kā lielāku cieņu pret valsts varas institūcijām?

**J3:** Cik bieži Jūs sekojat līdzī politiskajiem notikumiem plašsaziņas līdzekļos?

**J4:** Kādi ir svarīgākie uzdevumi valstī?

Šie jautājumi tika izvēlēti, lai noskaidrotu, cik liela loma cilvēku dzīvē ir politikai un cik informēts ir viņu viedoklis. Ceturtais jautājums parādīs indivīdu priekšstatu par valsts galvenajiem uzdevumiem plašākā kontekstā. Savukārt nākamajā jautājumu grupā, kas tiks apskatīta vēlāk, iekļauti precīzāki jautājumi par valsts lomu konkrētos jautājumos.

Vidēji trešdaļa (33%) ES iedzīvotāju politikai piešķir ļoti lielu vai lielu nozīmi savā dzīvē. Vislielākā tā ir vērojama Nīderlandes iedzīvotājiem (56.4%), Dānijas (41.6%) un Austrijas (41.1%). Jānorāda, ka šajās valstīs ir arī vieni no zemākajiem ienākumu nevienlīdzības rādītājiem. Taču iespējamai sakarībai neatbilst Lietuvas piemērs, kur iedzīvotāji politikai piešķir visai lielu nozīmi, proti, vismaz 40.7% respondentu norāda, ka politikai ir ļoti liela vai liela nozīme, bet ienākumu nevienlīdzības rādītājs ir salīdzinoši augsts.

Eiropas vērtību pētījumā tika iekļauti arī jautājumi, kuros respondentiem bija jānovērtē iespējamās pārmaiņas dažādās sfērās. Attiecībā uz politiku, tika vaicāts novērtējums par cieņu pret valsts varas orgāniem. Vairāk kā puse ES iedzīvotāju šādas pārmaiņas vērtē kā

labas (54.5%), nepilniem 27% respondentu tās šķiet vienaldzīgas un aptuveni 18% sliktas.

### 11.attēls. Sabiedrības attieksme pret politiku un interese

	Lielāka cieņa pret varas orgāniem: Vai Jūs šīs pārmaiņas vērtētu kā labas, sliktas vai arī Jums tās būtu vienaldzības? (%)			Kāda nozīme Jūsu dzīvē ir politikai? (kopā skaitītas atbildes "ļoti liela" un "diezgan liela") (%)	Cik bieži Jūs sekojat politiskajiem notikumiem TV, radio, vai laikrakstu ziņās? (norādītas atbildes - „katru dienu” iekavās – (nekad) (%)	Politiskās sistēmas novērtējums (vidējā aritmētiskā vērtība skalā no 1 (slikti) līdz 10(ļoti labi))	Džini indekss
	Labas	Vienaldzīgas	Sliktas				
Austrija	39	22.7	38.3	41.4	57.4 (3.6)	5.84	26
Beļģija	63.1	24.8	12.1	31.7	46.5 (12.8)	4.9	29
Čehija	52.3	25	22.7	31.4	59.7(1.3)	4.3	25
Dānija	38.2	24.3	37.5	41.6	63.6(3.6)	5.13	22
Igaunija	43.9	45	11	20.6	47.8(4.4)	4.68	37
Somija	39.5	22.2	38.3	19.7	39.2(5.8)	5.83	24
Francija	68.7	21.4	9.9	35.4	57.5(8.8)	4.7	29
Vācija	50.3	19.6	30.1	39.7	64.8(1)	6.02	25
Griekija	17.1	59.9	23	36.6	53 (3.4)	4.8	34
Ungārija	68.7	15.2	16.1	18.2	48.3(6.1)	4	23
Īrija	77.5	15.9	6.6	32	30.5(12.3)	5.72	32
Itālija	51.3	39.3	9.4	33.8	50.1(10.5)	4.26	30
Latvija	48.9	34.8	16.2	23.6	64.2 (2.8)	4.37	31
Lietuva	44	42.4	13.5	40.7	68.2 (1.7)	3.18	31
Luksemburga	52.8	23.7	23.6	41.2	45.6(11.7)	6.34	27
Malta	92.2	4.9	2.8	37.7	34.3(9.9)	6.81	30
Nīderlande	66.6	20.5	12.9	56.4	50.8(3.9)	6.3	26
Polija	54.5	38.2	7.2	30.4	52.9(3.1)	4.04	28
Portugāle	78.6	15.8	5.6	27.7	37.7(10.8)	5.8	36
Slovēnija	43.3	35.6	21.1	14.5	43.6(5.1)	4.39	22
Slovākija	68.1	21	10.9	29.3	41.1(2.1)	3.81	28
Spānija	56.9	29.2	13.9	19.3	34.8(11.4)	5.49	33
Zviedrija	22.2	21.5	56.4	54.9	72.1(0.6)	5.2	23
Lielbritānija	70.7	22.2	7.1	34.2	23.7(18.0)	5.2	32
ES 24	54.5	26.7	18.6	33	49.5	5.04	

Avots: EVP, 1999

Skatoties atsevišķi līdervalstis galējām vērtībām, jāsecina, ka ļoti izteikts atbalsts šādām pārmaiņām ir redzams Maltas un Portugāles respondentu atbildēs. Savukārt kritisks tas ir Zviedrijā, bet vairākums Grieķijas respondentu ir vienaldzīgi pret šādām izmaiņām (59.9% respondentu).

Trešais jautājums, par to, cik daudz respondenti seko līdzī politiskajiem notikumiem plašsaziņas līdzekļos, var kalpot vairāk kā skaidrojošs faktors pārējām sniegtajām atbildēm, nevis norādīt uz sabiedrībā pastāvošajām vērtībām tiešā veidā. Kā liecina dati, Zviedrijas iedzīvotāju lielākā daļa (72.1%) seko līdzī politiskajiem notikumiem katru dienu. Visai liela interese par politiskajiem notikumiem ir arī Lietuvā un Nīderlandē.

Redzams, ka tās ir arī valstis, kur iedzīvotāji politikai ir piešķirušī salīdzinoši lielu nozīmi savā dzīvē. Savukārt 18% Lielbritānijas iedzīvotāju norādījuši, ka politikas notikumiem neseko līdzī nemaz, Īrijā tie ir 12.3%. Šajās valstīs savukārt vērojams tas, ka vispozitīvāk tiek vērtēta cieņas palielināšanās valsts varas institūcijām. Tātad, valstīs, kur iedzīvotāji regulāri seko līdzī politiskajiem notikumiem, izmaiņas, kas attiecas uz cieņas palielināšanos pret valsts varas institūcijām vērtē kritiskāk, savukārt, valstīs, kur vērojama daudz mazāka interese par politiku, šādas izmaiņas vērtē pozitīvi. Var pieņemt, ka cieņas un leģitimitātes trūkums ir tie faktori, kas ietekmē zemo interesi par politiku šajās valstīs un arī tās nozīmes novērtēšanu savā dzīvē. Valstīs, kur respondenti ir visinformētākie par politiskajiem notikumiem, vērojams zemāks atbalsts cieņas pieaugumam varas institūcijām, kas pastiprina pieņēmumu, ka tieši cieņa pret valsts varas institūcijām ir rādītājs, kas var būtiski ietekmēt valsts varas leģitimitāti un jautājumus, kas ar to ir saistīti.

Viens no tādiem tika ietverts arī 11.attēlā par pašreizējās politiskās sistēmas novērtējumu, kas jau tika apskatīts 3.2.2. nodaļā, analizējot ienākumu nevienlīdzības ietekmi uz politisko leģitimitāti. Taču, salīdzinot respondentu atbildes uz šo jautājumu ar viņu interesi par politiskajiem notikumiem plašsaziņas līdzekļos, nav vērojama saistība, ka politisko sistēmu kritiskāk vērtējošie būtu mazāk informēti par notikumiem politikā.

Savukārt jautājumā par valsts svarīgākajiem uzdevumiem, lielākā daļa Eiropas Savienības valstu iedzīvotāji kā pirmo svarīgāko norāda kārtības uzturēšanu valstī. Attiecībā uz otru svarīgāko uzdevumu, viedokļi dalās. Skatīt 12.attēlu (Precīzu atbilžu sadalījumu skatīt pielikumā Nr 3).

### 12. attēls. Svarīgākie uzdevumi valstī.

<b>1.izvēle. Valsts svarīgākais uzdevums</b>			
<i>Kārtības saglabāšana valstī</i>	<i>Iespēja piedalīties lēmumu pieņemšanā</i>	<i>Cīņa pret cenu celšanos</i>	<i>Vārda brīvības aizsargāšana</i>
Austrija, Beļģija, Čehija, Dānija, Igaunija, Somija, Francija, Vācija, Grieķija, Ungārija, Īrija, Latvija, Luksemburga, Nīderlande, Polija, Slovākija, Slovēnija, Spānija, Zviedrija	Itālija, Lielbritānija	Lietuva, Malta, Portugāle	-
<b>2. Izvēle Valsts svarīgākais uzdevums</b>			
<i>Kārtības saglabāšana valstī</i>	<i>Iespēja piedalīties lēmumu pieņemšanā</i>	<i>Cīņa pret cenu celšanos</i>	<i>Vārda brīvības aizsargāšana</i>
Malta, Slovēnija, Lielbritānija	Čehija, Grieķija, Slovākija, Zviedrija	Igaunija, Vācija, Ungārija, Īrija, Latvija, Lietuva, Polija, Portugāle,	Austrija, Beļģija, Dānija, Somija, Francija, Itālija, Luksemburga, Nīderlande, Spānija

Avots: EVP, 1999.

Tā kā respondentiem bija jāizvēlas starp četrām iespējamām atbildēm, tad visai paredzams bija, ka kā pirmā no izvēlēm būs valsts pienākums garantēt drošību un iekšējo kārtību. Līdz ar to svarīgāka šķita otrā izvēle. No 12.attēlā apkopotajiem rezultātiem redzams, ka vārda brīvības aizsargāšanu kā otro svarīgāko norāda 9 valstis, savukārt, cīņu pret cenu celšanos 8 valstis. Skaidrojumu šādam valstu izkārtojumam var redzēt, ja salīdzina Džini koeficienta datus. Proti, valstis, kur pastāv lielāka ienākumu nevienlīdzība, par otro svarīgāko uzdevumu valstī uzskata cīņu pret cenu celšanos. Līdz ar to atkal var runāt par ienākumu nevienlīdzības ietekmi uz sabiedrības priekšstatiem par valsts uzdevumiem tās attiecībās ar sabiedrību.

Kopumā par pirmo vērtību grupu jāsecina, ka sabiedrība ir visai informēta par politikas norisēm valstī. ES iedzīvotājiem ir ļoti svarīga cieņa pret valsts varas institūcijām, kuru pašreizējā darbība tiek vērtēta salīdzinoši kritiski. Savukārt cieši saistītais ar to jautājums – politikās sistēmas darbības novērtējums – liecina, ka situācija valstīs ir atšķirīga, taču vērojama resursu sadalījuma sabiedrībā ietekme uz šo rādītāju, līdzīgi kā uz uzskatiem par svarīgāko valsts uzdevumu.

## 5.2 Rūpes par citiem cilvēkiem sabiedrībā

Sabiedrības vērtību kontekstā būtu svarīgi noskaidrot to, cik daudz cilvēkus sabiedrībā interesē citu cilvēku dzīve un kāds ir respondentu viedoklis par to, kurai no vērtībām būtu jādominē sabiedrībā – personas brīvībai vai sabiedrības grupu vienlīdzībai. Lai to atklātu, tika apskatīti četri jautājumi:

**J5:** Cik lielā mērā Jūs piekrītat apgalvojumam, ka cilvēkiem būtu vairāk jāpievēršas savām lietām, nevis tam, ko dara vai saka citi?

**J6:** Cik lielā mērā Jūs uztrauc citu valsts iedzīvotāju dzīves apstākļi?

**J7:** Cik lielā mērā Jūs uztrauc Jums tuvākajā apkaimē dzīvojošo cilvēku, kaimiņu dzīves apstākļi?

**J8:** Kurš no apgalvojumiem – brīvība pār vienlīdzību/vienlīdzība pār brīvību vistuvāk atbilst Jūsu uzskatiem?

Atbildes uz visiem jautājumiem apkopotas 13.attēlā. Šie jautājumi parāda sabiedrības attieksmi pret līdzcilvēkiem sabiedrībā, līdz ar to atklājot arī to, cik izteikta vērtība ir solidaritāte vai arī lielāks atbalsts tiek pausts individuālistam.

Pirmais no jautājumiem parāda, ka kopumā ES 24 valstu vidū nav vienotības par to, vai cilvēkiem būtu jāiejaucas citu cilvēku dzīvē. Vairumā valstu redzams, ka Eiropas valstu iedzīvotāji tomēr sliecas piekrist viedoklim, ka cilvēkiem nevajadzētu vairāk iejaukties citu cilvēku dzīvē. Atsevišķās valstīs vērojama arī pretēja tendence, piemēram, Zviedrijā, Nīderlandē, Slovākijā, Itālijā, Čehijā un Dānijā, kuru iedzīvotāji tomēr uzskata, ka cilvēkiem būtu vairāk jārūpējas arī par to, ko saka un/vai dara līdzcilvēki, nevis jārūpējas tikai par savām lietām. Līdz ar to var runāt par izteiktākām solidaritātes tendencēm šajās

valstīs. Savukārt Latvijā cilvēki ir vairāk noslēgti, nevēloties, lai citi sabiedrības locekļi īpaši vairāk iejauktos viņu dzīvē (65.6% no respondentiem).

Savukārt nākamajos divos jautājumos, kur tika noskaidrota respondentu interese par citu cilvēku dzīves apstākļiem tuvākā un tālākā apkaimē, redzams, ka ES iedzīvotāji ir visai ieinteresēti par līdzcilvēku dzīves apstākļiem. Vidēji ES 24 aptuveni 68% iedzīvotāju ļoti uztrauc, uztrauc vai zināmā mērā uztrauc tas, kā dzīvo citi cilvēki valstī. Savukārt trešais jautājums parāda, ka interese ir vēl lielāka par tiem cilvēkiem, ar kuriem respondentam ir tiešāka un biežāka saskarsme ikdienā, proti, kaimiņiem un tuvākajā apkaimē dzīvojošiem, kuri ir kā salīdzinošais atskaites punkts savu dzīves apstākļu novērtēšanai.

Pēdējā jautājumā ES iedzīvotāji tika lūgti novērtēt, cik svarīga viņiem ir personīgā vienlīdzība salīdzinājumā ar vienlīdzību sabiedrībā. No atbildēm redzams, ka viedoklis nav vienots, taču lielākā iedzīvotāju daļa vairāk sliecas norādīt, ka tā ir personiskā brīvība. Vidēji ES 24 aptuveni 51% iedzīvotāju vairāk piekrīt apgalvojumam, ka personiskā brīvība ir svarīgāka par vienlīdzību. Portugālē, Itālijā, Ungārijā un Beļģijā iedzīvotāji vairāk atbalsta vienlīdzību.

Kopumā šī jautājumu grupa parāda, ka iedzīvotāju vidū nepastāv vienots viedoklis, kurai no vērtībām – indivīda brīvībai, kas raksturīgāka liberālām demokrātijām vai vienlīdzībai valstu iedzīvotāji dod priekšroku. Taču vispārinot var apgalvot, ka šajās valstīs pastāv zināma solidaritātes vērtība, jo ES iedzīvotāju vairākumu uztrauc tas, kā dzīvo viņu līdzcilvēki, bet nav izteiktas vienotības, ka šai interesei būtu jābūt lielākai. Uz to norāda pirmais jautājums. Vien jānorāda, ka Itālijā solidaritātes vērtība ir izteiktāka, jo tās iedzīvotājus lielā mērā uztrauc tas, kā dzīvo citi sabiedrības locekļi, tāpat šis valsts iedzīvotāju vidū dominē viedoklis, ka sabiedrības grupu vienlīdzība ir svarīgāka par personisko brīvību.

13.attēls. Cilvēku rūpes par citiem cilvēkiem

	Cilvēkiem būtu vairāk jāpievēršas savām lietām, nevis tam, ko dara vai saka citi (%)		Cik lielā mērā Jūs uztrauc citu valsts iedzīvotāju dzīves apstākļi? (%)	Cik lielā mērā Jūs uztrauc kaimiņu/tuvākās apkāmes cilvēku dzīves apstākļi? (%)	Kurš no apgalvojumiem visvairāk atbilst Jūsu uzskatiem? (%)		Džini indekss	
	Pilnībā piekrīt/ piekrīt	Nepiekrīt/ pilnībā nepiekrīt	Ļoti uztrauc + uztrauc + zināmā mērā	Ļoti uztrauc + uztrauc + zināmā mērā	Brīvība pār vienlīdzību	Vienlīdzība pār brīvību		
Austrija	59.9	21.5	59.2	73	56.3	35.5	26	126.2
Beļģija	50.2	28.1	60.2	80.5	46.4	48.4	29	113.2
Čehija	31.2	43.1	71.9	49.1	58.6	34.6	25	113.2
Dānija	34.9	43.6	39.5	31.8	69.4	26.5	22	124.9
Igaunija	65.3	14.5	61.3	74.2	54.5	35.3	37	199.15
Somija	62.2	16.9	54.8	36.9	53.1	44.4	24	25 = 100
Francija	61.9	18.9	55	68	50	43	29	114.6
Vācija	41.8	32.1	81.4	93.3	56.3	31.4	25	114.7
Grieķija	47.1	23	81.8	72.2	n	n	34	71.4
Ungārija	55.1	20.9	60.9	62.2	44.7	47.9	23	52.3
Īrija	43.4	33.9	75	81.1	48.3	45.3	32	123.1
Itālija	28.8	46.3	74.2	72	39.7	49.3	30	111.5
Latvija	65.6	15.9	40.1	43.7	50.6	41.7	31	34.1
Lietuva	56.5	14.2	80.4	66.8	57.9	32.4	31	37.5
Luksemburga	64.5	21.2	65.8	72.2	49.4	40.5	27	207
Malta	62.9	14.1	78.1	72.4	57.8	38	30	76.6
Nīderlande	29.2	50.4	64.2	83.7	56.3	39.7	26	120
Polija	62.8	15.2	70	79.9	54.6	39.6	28	45.4
Portugāle	66.6	14.4	80.5	74.6	47.5	48.8	36	80.1
Slovēnija	71	12.1	82.1	77.4	46.4	45.3	22	74.4
Slovākija	26.9	52.4	80.2	88.8	63.5	24.8	28	46.9
Spānija	52.8	19.9	78.2	87.6	49.1	39.7	33	91.4
Zviedrija	28	48	79.8	75.1	61.6	34.7	23	117.8
Lielbritānija	37.7	32.8	64.6	80.3	59.7	31.7	32	112.9
<b>ES 24</b>	<b>50.3</b>	<b>27.2</b>	<b>68.3</b>	<b>70.7</b>	<b>51.3</b>	<b>37.4</b>	<b>28.5</b>	

Avots: EVP, 1999.

### 5.3. Sabiedrības priekšstati par taisnīgumu

Sabiedrībā pastāvošie priekšstati par taisnīguma priekšnoteikumiem varētu netiešā veidā norādīt uz robežšķirtni sabiedrībā starp publisko un privāto sfēru un arī vairāk atklāt to, kurš uzskats ir izteiktāks attiecībā uz vienlīdzības un brīvības jautājumu. Eiropas vērtību pētījumā tika uzdoti jautājumi, kas norāda uz valdošajiem uzskatiem šajā jautājumā. ES iedzīvotāji tika lūgti novērtēt, kas sabiedrībai būtu jānodrošina, lai to varētu uzskatīt par taisnīgu (14.attēlā apkopotas respondentu atbildes uz četriem jautājumiem):

**J9:** Cik svarīga būtu ienākumu atšķirības mazināšana starp indivīdiem?

**J10:** Cik svarīgi valstij būtu garantēt pamat vajadzības visiem iedzīvotājiem, piemēram, mājokli, apģērbu, izglītības iespējas un veselības aprūpi?

**J11:** Vai valstij būtu vairāk jāatzīst cilvēku nopelni?

**J12:** Kāda būtu valsts loma vienlīdzīgas izglītības iespēju nodrošināšanai visiem iedzīvotājiem?

**J13:** Kam būtu jāuzņemas galvenā atbildība par cilvēku nodrošinājumu: indivīdam vai valstij?

**J14:** Kāda veida uzņēmumu skaitam būtu jāpalielinās: valsts vai privātajiem?

**J15:** Vai valstij būtu jāpalielina brīvība privātuzņēmumiem vai arī jāpalielina privāto uzņēmumu kontroles efektivitāti?

Salīdzinoši augsta sabiedrības vienprātība ir jautājumā par vienlīdzīgu izglītības iespēju iegūšanas nodrošināšanu, kur valstij būtu jāspēlē noteicošā loma. Ordinālajā 5 punktu skalā izteiktais respondentu viedoklis robežojas no 1.21 līdz 1.35 (jo tuvāk vērtībai 1, jo svarīgāka parādība). Turklāt šāds viedoklis ir ļoti vienots lielākajā daļā sabiedrības, par ko liecina zemie standartnovirzes rādītāji. To valstu iedzīvotāju atbildes, kuru aptaujās tika iekļauts jautājums par izglītības iespēju nodrošinājumu apliecina, ka valstij tiek piešķirta galvenā nozīme šīs sabiedrības vajadzīgas garantēšanā.

**14. attēls. Kas sabiedrībai būtu jānodrošina, lai to varētu uzskatīt par taisnīgu?**

	I Samazināt lielās ienākumu atšķirības starp indivīdiem		II Pamat vajadzību garantēšana visiem		III Cilvēku nopelnu atzīšana		IV Vienlīdzīga izglītības iegūšanas iespēju nodrošināšana	
	Vidējā vērtība	Standartnovirze	Vidējā vērtība	Standartnovirze	Vidējā vērtība	Standartnovirze	Vidējā vērtība	Standartnovirze
Austrija	2.37	1.07	1.52	0.786	1.8	0.882	1.21	0.493
Beļģija	2.18	1.155	1.36	0.71	1.75	0.944	na	na
Čehija	2.39	1.21	1.74	0.942	1.45	0.719	1.26	0.591
Dānija	3.29	1.284	1.95	1.159	2.13	1.218	na	na
Igaunija	2.18	1.108	1.56	0.848	1.99	1.044	na	na
Somija	2.17	1.059	1.41	0.715	1.96	0.988	1.3	0.686
Francija	1.94	1.096	1.34	0.713	1.74	0.982	na	na
Vācija	2.15	1.044	1.44	0.709	1.73	0.889	1.35	0.64
Grieķija	1.66	0.927	1.21	0.54	1.7	0.981	na	na
Ungārija	1.67	0.838	1.28	0.503	1.41	0.609	na	na
Īrija	2.02	1.099	1.32	0.664	1.67	0.872	na	na
Itālija	2.24	1.19	1.44	0.806	1.97	1.062	1.22	0.553
Latvija	1.63	0.984	1.24	0.624	1.81	1.045	na	na
Lietuva	2.09	1.237	1.28	0.631	2.24	1.222	1.25	0.608
Luksemburga	2.37	1.196	1.53	0.774	1.52	0.81	na	na
Malta	3.01	1.228	1.32	0.612	1.58	0.789	na	na
Nīderlande	2.83	1.129	1.46	0.852	1.88	0.973	na	na
Polija	1.82	1.018	1.33	0.742	1.4	0.796	na	na
Portugāle	1.5	0.845	1.31	0.693	1.55	0.808	na	na
Slovēnija	2.02	1.126	1.36	0.655	1.74	0.928	1.22	0.556
Slovākija	1.63	0.853	1.26	0.531	1.59	0.773	1.2	0.449
Spānija	1.69	0.887	1.39	0.685	1.83	0.976	na	na
Zviedrija	2.69	1.159	1.46	0.866	1.93	1.001	na	na
Lielbritānija	2.39	1.183	1.38	0.671	1.69	0.836	1.3	0.666
<b>ES 24</b>	<b>2.16</b>		<b>1.41</b>		<b>1.75</b>		<b>1.25</b>	

Visas atbildes vērtētas skalā no 1 līdz 5, kur 1 - ļoti svarīgi; 5 - nemaz nav svarīgi.

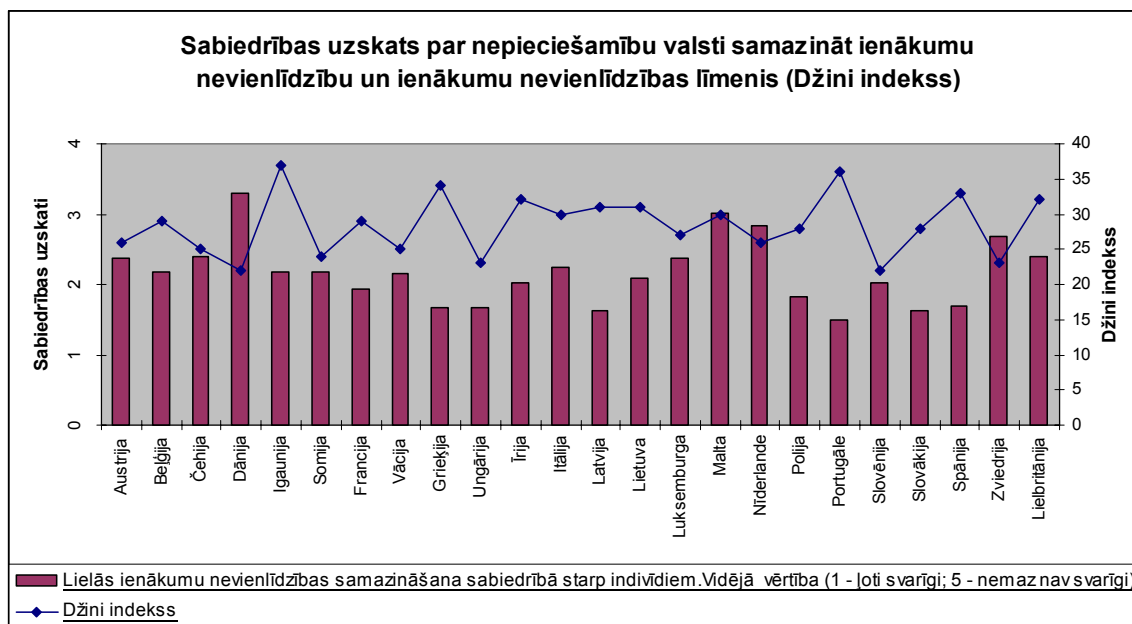
I Lūdzu novērtēties, cik svarīga sabiedrības taisnīguma nodrošināšanai ir ienākumu lielās nevienlīdzības novēršana? II Lūdzu novērtēties, cik svarīga sabiedrības taisnīguma nodrošināšanai ir pamat vajadzību (mājoklis, apģērbs, izglītība, veselības aprūpe) garantēšana visiem? III Lūdzu novērtēties, cik svarīga sabiedrības taisnīguma nodrošināšanai ir cilvēka nopelnu novērtēšana? IV Lūdzu novērtēties, cik svarīga sabiedrības taisnīguma nodrošināšanai ir vienlīdzīga izglītības iegūšanas iespēju garantēšana visiem?

Otrs jautājums, kur vērojama izteiktāka sabiedrības vienotība uzskatos, ir jautājums par valsts lomu pamat vajadzību garantēšanā visiem. Vidējā vērtība liecina, ka viedoklis 5 punktu skalā variē no 1.21 (vērtība 1 ļoti svarīgi un vērtība 5 – nav nemaz svarīgi) Grieķijā, Slovākijā (1.26) Ungārijā un Lietuvā (1.28) līdz nedaudz mazāk valstij lomu piešķirošam viedoklim Dānijā (1.95) un Čehijā (1.74). Taču kopumā redzama visai izteikta tendence, ka valstij būtu jāgarantē pamat vajadzības visiem tās iedzīvotājiem. Valstu iedzīvotāju viedoklis šajā jautājumā ir visai vienots.

Nelielas viedokļu atšķirības parādās pie trešā jautājuma, kurā respondenti novērtē cilvēka nopelnu atzīšanas svarīgumu, lai nodrošinātu lielāku taisnīgumu sabiedrībā. Kopumā vērojama pārliecinoša tendence atbalstīt uzskatu, ka sabiedrības taisnīgumam būtu svarīga iedzīvotāju nopelnu atzīšana. Lielāko atbalstu šim apgalvojumam pauž tādas valstis kā Polija (1.4 (0.796 standartnovirze)), Ungārija 1.4(0.609), savukārt tam vairāk iebilst Lietuva 2.224(1.222) un Dānija 2.13(1.218). Šīm valstīm seko Somija un Zviedrija. Sabiedrībās, kas mazāk atbalsta valsts lomu, skatoties pēc vidējās vērtības rādītājiem, ir lielāka iedzīvotāju viedokļu dažādība. Taču kopumā pastāv vienošanās sabiedrībā par to, ka, sabiedrības taisnīguma vārdā, valstij būtu vairāk jāvērtē cilvēki pēc nopelniem.

Atšķirībā no iepriekšējiem jautājumiem par pamat vajadzību garantēšanu un izglītības pieejamību, šajā jautājumā ietverta individuālisma vērtība. Iespējams, ka viens no iemesliem, kādēļ jautājumā par ienākumu lielās nevienlīdzības samazināšanu (J:6), kas varētu veicināt taisnīgumu sabiedrībā, parādās daudz atšķirīgāki viedokļi starp valstīm un noteiktās valstīs starp indivīdiem.

15. attēls



Avots: EVP, 1999 un Džini indekss: <http://www.eurofound.eu.int/areas/qualityoflife/eurlife/index.php>

Lai gan kopumā runājot viedokļa vidējās vērtības ir tuvākas skalas mērījumu daļai, kas pauž viedokli, ka nevienlīdzība būtu jāsamazina, trīs skeptiskākās valstis ir Dānija 3.29 (1.284), Malta 3.01 (1.228) un Nīderlande 2.83 (1.129). Šo valstu mazāk atbalstošo viedokli var skaidrot ar ienākumu nevienlīdzības struktūru tajās (15.attēls). Proti, tās ir valstis, kurās ES 24 valstu kontekstā ir vērojama lielākā iedzīvotāju ienākumu vienlīdzība, proti, jo egalitārāka sabiedrība, jo mazāka loma tiek piešķirta valsts lomai ienākumu nevienlīdzības mazināšanā.

Arī pēdējos jautājumos, kas apskatāmi 16.attēlā, apkopoti iedzīvotāju vērtējumi par trim citiem jautājumiem, kur arī iedzīvotāji novērtē indivīda un valsts atbildību. Pirmajā jautājumā visai pārsteidzoši, taču kopumā Eiropas iedzīvotāji tiecas atbalstīt valsts lielāku atbildību par cilvēku nodrošinājumu. Lai gan viedoklis lielākajā daļā valstu nav vienots, atrodoties pa vidu starp valsts un indivīdu atbildību. Latvijas iedzīvotāji visai pārliecinoši norāda uz valsts atbildību, 6.68(2.665 standartnovirze). Arī citu valstu vidū, kurās pārsvaru gūst viedoklis par valsts atbildību, vērojams, ka ir arī izteiktāka noslāņošanās, izņemot Ungāriju, Slovēniju.

16.attēls. Attieksme pret valsts atbildību

	Cilvēkiem ir jāuzņemas lielāka atbildība par savu nodrošinājumu (vidējā vērtība) *	Standartnovirze	Valsts vai privātā īpašuma uzņēmumi (vidējā vērtība) **	Standartnovirze	Uzņēmumu brīvība (vidējā vērtība) ***	Standartnovirze	Džini indekss 1999
Austrija	3.97	2.567	3.41	2.08	4.06	2.542	26
Beļģija	5.13	2.694	n	n	5.66	2.772	29
Čehija	4.9	2.58	4.71	2.513	6.03	2.692	25
Dānija	4.39	2.148	n	n	4.42	2.414	22
Igaunija	6.08	2.422	5.71	2.444	6.11	2.7	37
Somija	4.57	2.504	4.21	2.144	4.66	2.329	24
Francija	4.02	2.526	4.03	2.225	4.9	2.862	29
Vācija	4.73	2.703	4.42	2.295	4.93	2.749	25
Griekija	5.63	2.584	n	n	5.69	2.618	34
Ungārija	6.13	2.864	n	n	6.66	2.771	23
Īrija	4.58	2.553	4.23	2.305	5.01	2.476	32
Itālija	5.63	2.675	4.11	2.214	4.91	2.781	30
Latvija	6.68	2.665	n	n	7.36	2.67	31
Lietuva	5.38	2.846	4.94	2.848	4.6	2.965	31
Luksemburga	4.33	2.426	n	n	6.48	2.502	27
Malta	5.13	2.757	n	n	4.98	2.715	30
Nīderlande	4.68	2.11	4.38	1.867	5.49	2.045	26
Polija	5.75	2.602	5.78	2.798	6.64	3.011	28
Portugāle	4.92	2.825	4.72	2.358	5.62	2.644	36
Slovēnija	6.54	2.655	n	n	5.54	3.117	22
Slovākija	6.37	2.616	n	n	7.13	2.589	28
Spānija	5.65	2.398	n	n	5.41	2.385	33
Zviedrija	4.25	2.227	n	n	3.91	2.105	23
Lielbritānija	4.42	2.387	4.72	2.175	4.77	2.209	32
<b>ES 24</b>	<b>5.2</b>		<b>4.5</b>		<b>5.5</b>		

\* Jautājums "Kā Jūs novērtētu savus uzskatus uz šīs skalas?"

1 - Cilvēkiem ir jāuzņemas lielāka atbildība par savu nodrošinājumu un 10 - Valstij ir jāuzņemas lielāka atbildība, lai ikviens tiktu nodrošināts.

\*\* Jautājums: "Kā Jūs novērtētu savus uzskatus uz šīs skalas?"

1 - Privāta īpašuma uzņēmumiem būtu jāpalielinās un 10 - Valsts uzņēmumiem būtu jāpalielinās"

\*\*\* Jautājums: "Kā Jūs novērtētu savus uzskatus uz šīs skalas?"

1- Valstij būtu jāpiešķir lielāka brīvība privāto uzņēmumiem vai 10 - valstij daudz efektīvāk būtu jākontrolē privātie uzņēmumi."

Jautājumā par to, kāda veida uzņēmumiem būtu jāpalielinās, ir visai grūti secināt kādas noteiktas tendences, jo gandrīz pusē no ES dalībvalstīm šis jautājums nav bijis iekļauts aptaujā un līdz ar to nav arī pieejams iedzīvotāju vērtējums. Taču no iekļauto valstu respondentu viedokļiem redzams, ka arī šajā jautājumā sabiedrībā nepastāv izteiktas viedoklis par labu vienam vai otram apgalvojumam, izņemot Igauniju un Poliju, kur cilvēki vairāk atbalsta valsts uzņēmumu palielināšanos.

Savukārt visai pārsteidzoši rezultāti redzami no pēdējā šīs grupas jautājuma, par to, kāda, ES iedzīvotāju uzskatos, būtu vēlāmākā valsts rīcība – privāto uzņēmumu brīvības palielināšana vai arī valsts kontroles pastiprināšana. Kopumā ES iedzīvotāji vairāk atbalsta valsts kontroles efektivitātes uzlabošanu nevis rīcības brīvības paplašināšanu biznesa uzņēmumiem. Galējo viedokļu līdervalstis ir Slovākija (7.13(2.589)) un Zviedrija 3.19(2.105).

Valstīs, kur vērojams vienlīdzīgāks ienākumu sadalījums sabiedrībā, pastāv lielāks atbalsts individuālu sasniegumu atzīšanai. Interesanti, ka jautājumi, kuri visai tieši satur respondentu par vēlamo uzskatīto atbildību sadalījumu par valsts un indivīda lomu (piemēram 7.jautājums, kur indivīdam jāizvēlas starp vienlīdzību un brīvību), iedzīvotāji sliecas par labu individuālisma vērtībai, taču jautājumos, kur līdzīga satura vērtība tiek noskaidrota implicīti (kā atbildības noteikšanā par pamat vajadzību garantēšanu), viedoklis ir vērsts izteiktāk kolektīvisma vērtības virzienā. Tiešāk uzdotos jautājumos parādās arī lielāka viedokļu izkliede katrā valstī atsevišķi, par ko liecina standartnovirzes rādītāji. Līdz ar to varētu pieņemt, ka individuālisma vērtība sabiedrībā, iespējams, dominē vairāk publiskajā diskursā, nevis sabiedrības reālajās ekspektācijas pret valsti<sup>86</sup>. Šis pieņēmums būtu vēl detalizētāk analizējams.

---

<sup>86</sup> Analizējot Latvijas politisko diskursu, pie līdzīga secinājuma nonāk arī S.Kruks. Viņš norāda, ka "Latvijas politika ir divkosīga - divpadsmit gadus tajā dominē neoliberalās ekonomikas diskurss, kas paredz individuālisma principu "parūpējies par sevi pats", bet politikā virsroku guvusi kolektīviskā ideoloģija, kas izpaužas ne tikai kā etnisko "citu" izslēgšana no politiskās demokrātijas ("mūsu tautai" nepiederošie), bet arī kā pašu pilsoņu tiesību ierobežošana ("mūsu klubam" nepiederošie). Likumdošana, preses publikācijas, politiķu runas nesaskata pilsoni varošu un zinošu darītāju, kas tiešām spētu pats par sevi parūpēties. (...) Politiskais diskurss ir veicinājis nepotismu, cilvēku vērtēšanu saskaņā ar piederību, kolektīvismu, neskaidru izteikšanos un noklusēšanu, nevis tādas liberālās vērtības kā individuālisms,

Rezumējot, var secināt, ka Eiropas Savienības valstu iedzīvotāji vairāk atbalsta valsts nevis indivīdu atbildību sabiedrības taisnīguma nodrošināšanā sociālo jautājumu sfērā. To apliecina lielā paļaušanās uz valsti izglītības iegūšanas iespēju un pamat vajadzību garantēšanā, kā arī vēlme pēc efektīvākas valsts kontroles uzņēmumu kontrolē nevis rīcības brīvības palielināšana tiem.

#### **5.4. Sociālās uzvedības vērtējums**

Aprakstot ienākumu nevienlīdzības ietekmi uz sabiedrības iesaistīšanos politikas procesā, tika secināts, ka iedzīvotāju ienākumu nevienlīdzība pozitīvi korelējas ar korupcijas uztveri sabiedrībā. Tāpat, atsaucoties uz līdz šim veiktiem pētījumiem, tika norādīts, ka augsta ienākumu nevienlīdzība veicina uztveri, ka sabiedrībā korupcija ir plaši izplatīta, kas savukārt tālāk ietekmē sabiedrības nabadzīgākās daļas plašāku iesaistīšanos koruptīvos darījumos (skatīt 3.nodaļu). Līdz ar to nepieciešams noskaidrot, kādi ir sabiedrības priekšstati par noteikumu pārkāpumiem un korupciju.

Eiropas iedzīvotāju vērtību pētījuma aptaujā tika ietverti vairāki jautājumi, kas parāda respondentu sociālās uzvedības vērtējumu. Lai analizētu galvenās vērtības, kādas sabiedrībās valda attiecībā uz attaisnojamām darbībām, tika izmantoti četri jautājumi. Respondenti 10 punktu skalā tika lūgti novērtēt (respondentu atbildes uz minētajiem četriem jautājumiem ir apkopotas 17. attēlā):

**J16:** Vai pretendēšana uz valsts pabalstiem, kas indivīdam nepienākas, ir attaisnojama?

**J17:** Vai izvairīšanās no samaksas sabiedriskajā transportā ir attaisnojama?

**J18:** Vai kukuļņemšana pienākumu ietvaros ir attaisnojama?

**J19:** Vai izvairīšanās no nodokļu maksāšanas, apejot likumu, ir attaisnojama?

---

cilvēku vērtēšana saskaņā ar sasniegumiem, atklātība” (Kruks Sergejs. Neiespējamais liberālisms. <http://www.politika.lv/index.php?id=7441> Pēdējo reizi skatīts 10.05.2006)

Analizējot atbildes, var redzēt, ka kopumā ES iedzīvotāji vismazāk attaisno kukuļņemšanu, kas notiek pildot amata pienākumus<sup>87</sup>. Visstingrāk pret to vēršas Maltas iedzīvotāji 1.1(0.553) un Dānijas iedzīvotāji 1.15(0.681). Vidējā vērtība liecina, ka arī Itālijā iedzīvotāji kopumā izteikti neattaisno kukuļņemšanu, taču Slovākijas un Ungārijas iedzīvotāji ir nedaudz pielaidīgāki pret šādu rīcību. Šāds pārkāpums netiek attaisnots ne tikai visas ES kontekstā, bet arī katrā valstī atsevišķi, jo paustais viedoklis ir visai vienots arī valstīs atsevišķi, par ko liecina visai mazā viedokļa izkliede attiecībā pret vidējo vērtību.

Arī trīs citos jautājumos vairākums respondentu minētos noteikumu pārkāpumus uzlūko kā neattaisnojamus. Salīdzinot sociālās uzvedības attaisnošanu noteiktā jautājumā ar Korupcijas uztveres indeksa datiem var secināt, ka saistība vislabāk izpaužas pie jautājuma, kurā respondenti novērtē nelikumīgu valsts pabalstu pieprasīšanas pieļaujamību un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas. Abos jautājumos darbojas sakarība - jo zemāka korupcijas uztvere, jo zemāka noteiktas darbības pieļaujamība (Visu trīs jautājumu salīdzinājumu ar KUI rādītājiem skatīt pielikumā Nr.4) Jautājumā par izvairīšanos no samaksas sabiedriskajā transportā, vairākās valstīs iztrūkst datu, tādēļ nav iespējams secināt likumsakarības. Savukārt salīdzinot minētos datus ar ienākumu nevienlīdzību noteiktā sabiedrībā, savstarpējā ietekme vairāk novērojama jautājumā par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas (skatīt pielikumu Nr.5). Proti, valstīs, kurās ir augstāka ienākumu nevienlīdzība, respondenti vairāk attaisno izvairīšanos no nodokļu maksāšanas (Lietuva, Igaunija, Grieķija). Tendence nav izteikta pie pārējiem jautājumiem.

Kopumā, respondentu atbildes uz trešo jautājumu grupu norāda, ka sabiedrībās pastāv vienošanās par kukuļņemšanu kā nepieņemamu rīcību, tāpat arī par pretendēšanu uz pabalstiem, kuri nepienākas, savukārt viedoklis nav tik vienots jautājumā par izvairīšanos no nodokļu maksāšanas, kur parādās lielākas atšķirības valstu vidū, tomēr vidējie

---

<sup>87</sup> Iespējams, ka līdzīgi kā par individuālisma un kolektīvisma vērtībām, arī šajā jautājumā, uzvedības novērtēšana attiecībā uz kukuļdošanu ir ļoti tiešs jautājums, tādēļ arī izteiktāks rezultāts. Taču līdzīgs saturs ir arī jautājumam, kur korupcijas pieļaujamība tiek noskaidrota, jautājot par nodokļu nemaksāšanu, tātad implicīti, un atbildes liecina, ka, iespējams, respondentiem ir nedaudz augstāks pieļaujamības sliekšnis, nekā to parāda jautājums par kukuļdošanu.

rezultāti liecina, ka ievērojama respondentu daļa sliecas uzskatīt šādu rīcību par nepieņemamu. Taču minētie dati apstiprina sakarību, ka korupcijas uztvere un tolerance pret koruptīvām darbībām ir visai cieši saistītas.

7. attēls. Sociālās uzvedības attaisnošana

	<b>I Nelikumīgi valsts pabalsti</b>	Standartnovirze	<b>II Izvairīšanās no samaksas sabiedriskajā transportā</b>	Standartnovirze	<b>III Kukuļņemšana pienākumu ietvaros</b>	Standartnovirze	<b>IV Izvairīšanās no nodokļu maksāšanas</b>	Standartnovirze
Austrija	2.17	1.915	2.3	1.938	1.6	1.261	2.19	1.981
Beļģija	2.39	2.152	2.38	2.215	2	1.86	3.66	2.841
Čehija	1.87	1.557	2.86	2.799	2.27	1.892	2.07	1.774
Dānija	1.38	1.164	1.77	1.587	1.15	0.681	2	1.802
Igaunija	3.19	2.343	na	na	1.91	1.737	3.15	2.487
Somija	2.3	1.921	2.36	2.024	1.42	1.169	2.46	2.26
Francija	3.39	2.573	2.71	2.414	2.08	1.988	3.06	2.651
Vācija	2.01	1.816	1.98	1.579	1.91	1.68	2.37	2.143
Grieķija	4.04	2.732	3.43	2.694	1.93	1.717	3.16	2.461
Ungārija	1.7	1.52	na	na	2.67	2.372	2.12	2.036
Īrija	1.89	1.664	na	na	1.46	1.273	2.34	2.089
Itālija	1.88	1.601	2.17	1.936	1.5	1.297	2.39	2.18
Latvija	2.12	1.975	na	na	1.68	1.516	2.36	2.269
Lietuva	2.55	2.327	3.19	2.397	2.08	2.004	3.77	3.057
Luksemburga	2.86	2.355	2.62	2.231	1.79	1.627	3.38	2.768
Malta	1.37	1.137	na	na	1.1	0.553	1.54	1.446
Nīderlande	1.52	1.279	2.8	2.21	1.6	1.306	2.75	2.219
Polija	2.36	2.003	na	na	1.53	1.274	2.23	2.142
Portugāle	2.03	1.601	na	na	1.86	1.909	2.44	2.189
Slovēnija	2.82	2.445	na	na	1.78	1.743	2.34	2.226
Slovākija	2.91	2.249	na	na	2.94	2.349	2.15	1.96
Spānija	2.67	2.383	na	na	1.68	1.377	2.35	1.986
Zviedrija	2.08	1.674	na	na	1.83	1.68	2.41	2.005
Lielbritānija	1.99	1.083	2.68	2.146	1.77	1.46	2.42	2.136

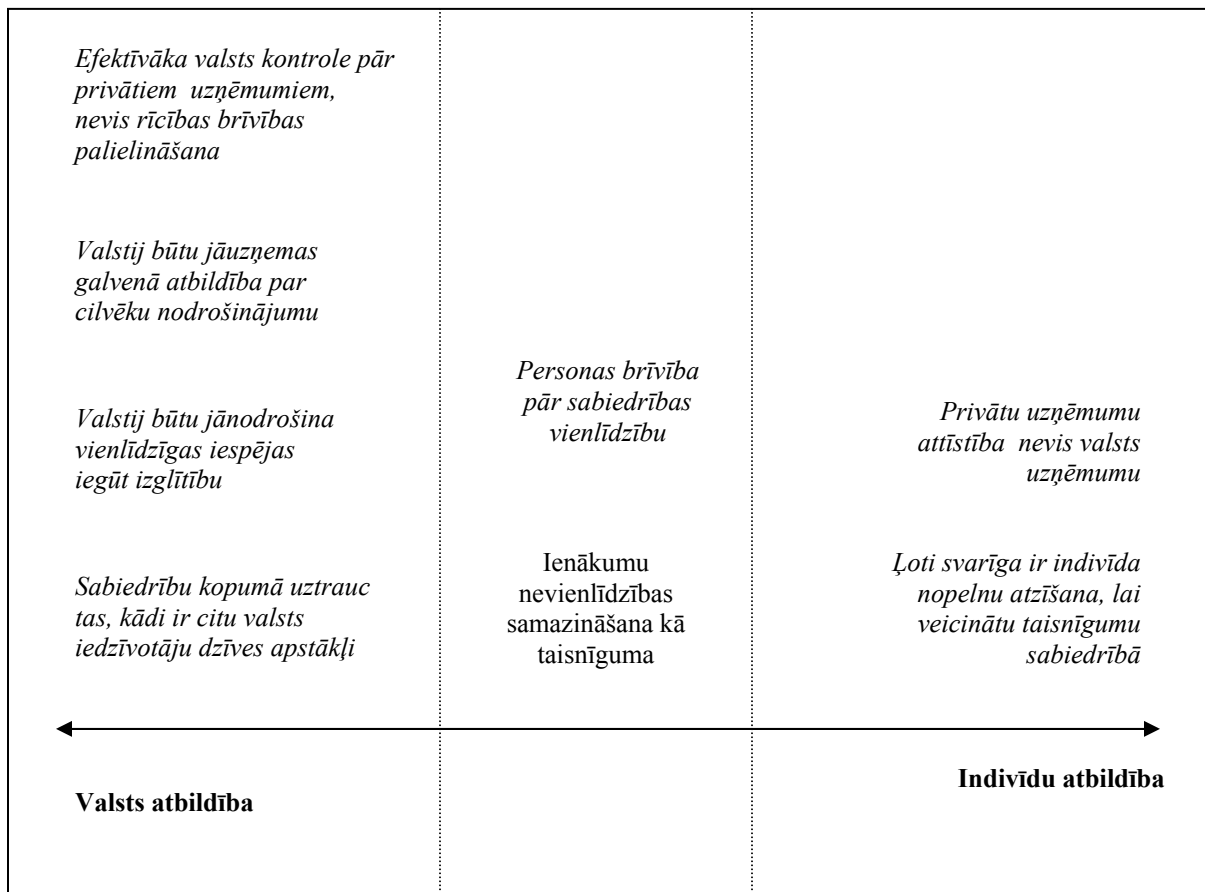
Jautājums: „Cik lielā mērā Jūs attaisnojat šādu rīcību” I –pretendēšana uz valsts pabalstiem, uz kuriem nav tiesību; II – izvairīšanās no samaksas sabiedriskajā transportā; III – Kukuļņemšana, pildot savus pienākumus; IV - nodokļu nemaksāšana apejot likumu. Vērtība 1 visos jautājumos nozīmē „nekad neattaisnoju” un vērtība 5 nozīmē „vienmēr attaisnoju”. Tabulā norādīta vidējā vērtība.

## 5.5 Kopsavilkums

Lai gan nodaļā ietvertie sabiedrības vērtību mērījumi neatspoguļo ES iedzīvotāju priekšstatus par politiku kopumā, tomēr tie sniedz priekšstatu par to, kādu lomu sabiedrība piešķir valstij dažādās jomās, tādējādi netieši uzrādot arī priekšstatu par politiku. Kopumā politikai cilvēku dzīvē nav mazsvarīga loma, jo vairumā valstu par politiskajiem notikumiem interesējas sabiedrības vairākums, savukārt katrs trešais ES iedzīvotājs politikai piešķir svarīgu lomu savā dzīvē. Pirmā jautājumu grupa sniedza priekšstatu par to, cik politika ir nozīmīga indivīdiem, taču jautājumi nav pietiekami, lai atklātu kādu vienu izteiktu sabiedrības vērtību, kas būtu turpmāk analizēja politisko partiju finansēšanas kontekstā. Tādēļ apskatīti tika arī detalizētāki jautājumi.

Aplūkotos jautājumus varētu izvietot uz hipotētiski pieņemtās individuālisma kolektīvisma skalas (18.attēls). Tika secināts, ka tikai divos jautājumos ir visai skaidra indivīdu orientēšanās individuālisma virzienā (valsts minimālākas lomas virzienā), proti, jautājumā, jautājumā par indivīdu nopelni atzīšanu, kā jautājumā, kurā indivīdi atbalstu dod privātu uzņēmumu attīstībai. Savukārt neviennozīmīgs vērtējums gan vairākumā valstu, gan arī ES kontekstā ir attiecībā uz jautājumu par personas brīvību pār vienlīdzību, kur puse respondentu norāda brīvības prioritāti pār vienlīdzību. Tāpat jautājumā, par valsts lomu ienākumu nevienlīdzības mazināšanā, kur, lai gan neliela novēršamās vērojama valsts atbildības virzienā, viedoklis nav vienots. Savukārt citos jautājumos, kur indivīda un valsts atbildība tiek noskaidrota implicīti, var redzēt, ka kvantitatīvi nozīmīgs respondentu atbalsts tiek pausts valsts atbildībai. Proti, tie ir jautājumi, kas attiecas uz valsts efektīvāku kontroli pret lielāku rīcības brīvību uzņēmējiem, kā arī kolektīvisma vērtību attiecībā uz pamat vajadzību garantēšanu un vienlīdzīgu izglītības iegūšanas iespēju garantēšanu. Jāsecina, ka pretēji šķietamam priekšstatam, ka Eiropas valstīs varētu dominēt individuālisma vērtības, atbildēs uz jautājumiem liecina, ka Eiropas iedzīvotāji priekšroku dod valsts aktīvākai lomai.

18.attēls. Sabiedrības vērtības: valsts vai indivīdu atbildības skalā



Šajā nodaļā veiktā ES iedzīvotāju vērtību analīze parādīja, ka vairākumā jautājumu, iedzīvotāju uzskati ir tieši atkarīgi no materiālo resursu sadalījuma valstī. Līdzīgi kā jautājumā par nodokļu nemaksāšanu, katras valsts nevis ES kopumā iedzīvotāju vērtības skaidrāk redzamas attiecībā pret Džini indeksa datiem vai Korupcijas uztveres indeksu. Proti, ienākumu nevienlīdzībai ir visai tieša ietekme uz sabiedrības vērtībām, piemēram, egalitārākās sabiedrībās pozitīvāk tiek vērtēta politiskās sistēmas darbība, savukārt, nevienlīdzīgās sabiedrībās vairāk tiek attaisnota nodokļu apiešana, vai arī kā viens no svarīgākajiem valsts mērķiem tiek norādīta cīņa pret cenu celšanos. Savukārt vienlīdzīgākās sabiedrībās pēc ienākumu nevienlīdzības pazīmes, par tādu tiek norādīta vārda brīvības aizsargāšana.

## VI Partiju finansēšanas ietekme uz sabiedrības vērtībām ienākumu nevienlīdzības apstākļos

Iepriekšējās nodaļās tika secināts, ka ienākumu nevienlīdzībai ir ietekme ne tikai uz to, cik daudz indivīdi ir gatavi iesaistīties politiskajā procesā, bet arī uz vērtībām sabiedrībā. Iegūtie rezultāti neatspoguļo respondentu priekšstatu par to, ko viņi sagaida no politikas tiešā veidā, bet tie ir secināmi no citiem jautājumiem, kas 5.nodaļā tad arī tika izraudzīti analīzei, lai noskaidrotu, kas ir svarīgas vērtības sabiedrībai. Par tādām varētu atzīt divas izteiktākās, kas izrietēja no jautājumu rakstura. Proti, viena no tām ir solidaritāte ar pārējiem sabiedrības locekļiem, jo vairākumam respondentu rūp citu sabiedrības locekļu dzīves apstākļi valstī. Atsevišķās valstīs šī vērtība parādās visizteiktāk Itālijā, kur indivīdi vienlīdzību sociālo grupu starpā vērtē augstāk kā personisko brīvību, kā arī nepiekrīt apgalvojumam, ka iedzīvotājiem nebūtu jāuztraucas par to, ko dara vai saka citi, bet gan vairāk jādomā par sevi.

Savukārt otra vērtība, kas tiks turpmāk sīkāk analizēta partiju finansēšanas kontekstā, attiecas uz atbildēm par indivīdu paļaušanos uz valsts atbildību tādos jautājumos kā izglītības iegūšanas iespēju garantēšana un pamat vajadzību garantēšana visiem iedzīvotājiem, ko atbalsta vairākums respondentu. Šāds atzinums norāda, ka valsts un sabiedrības attiecībās [indivīdu vērtību ietvaros] nevar runāt par minimālas valsts idejas dominanti, kas ir klasiskā liberālisma ideāls<sup>88</sup>, bet gan drīzāk atsevišķos jautājumos tas norāda uz tuvošanos sociāldemokrātiskam modelim, kur, lai arī saglabājot tirgus darbību, daudz plašāku jautājumu loks tiek atstāts valsts atbildībā, tai pārdaļot ievērojamu sabiedrības bagātību daļu. Tā kā solidaritātes vērtība jautājumos tika lielākoties noskaidrota sociālo jautājumu kontekstā, tad turpmāk tā netiks atsevišķi analizēta, taču atbildes ņemtas vērā, analizējot ES ievērojamas iedzīvotāju daļas ekspektācijas par valsts atbildību atsevišķu publisko labumu nodrošināšanā. Šīs nodaļas mērķis ir analizēt to, kā partiju finansēšana ienākumu nevienlīdzības apstākļos ietekmē sabiedrības vērtības.

---

<sup>88</sup> Minimālas valsts modelis paredz, ka valsts uzdevums ir sabiedriskās kārtības un likumu sistēmas funkcionēšanas un ārējās drošības nodrošināšana, kur valsts darbojas kā „naktssargs” un nav saistīta ar ekonomiku un sociālo lietu sfēru.

## 6.1. Valsts kā publisko labumu sniedzēja

Piektajā nodaļā analizētās respondentu atbildes uz virkni jautājumu norādīja, ka jautājumā par to, kam būtu jānodrošina tādas pamat vajadzības kā mājoklis, pārtika, apģērbs, aptuveni 2/3 no ES iedzīvotājiem norāda valsti. Savukārt jautājumā par to, kam būtu jāgarantē iespējas iegūt izglītību, atbalsts ir vēl nedaudz lielāks. Šie divi jautājumi parāda, ka vērā ņemama sabiedrības daļa sagaida no valsts noteiktu publisku labumu garantēšanu. Tā nepārprotami ietver arī lielāku valsts ietekmi uz sabiedrības resursu pārdali, jo pamat vajadzību nodrošināšanai valstij nepieciešams lielāks resursu apjoms<sup>89</sup>.

Lai valsts spētu pildīt sabiedrības intereses [garantēt pamat vajadzības visiem iedzīvotājiem], tās rīcībā ir virkne instrumentu. Piemēram, tā var īstenot plašas sociālās programmas, ieviests izmaiņas nodokļu sistēmā, tās administrēšanā, mainīt resursu tēriņu vietu, novirzot tos jomām, kas skar plašākas sabiedrības intereses kā veselības aprūpe vai izglītība, vai arī piešķirt plašākus atvieglojumus sociāli maznodrošinātām grupām. Visi minētie instrumenti paredz, ka valstij nepieciešami pietiekami finanšu resursi, lai spētu īstenot nepieciešamās reformas un nodrošinātu sabiedrības vērtību ievērošanu. Šo resursu avots ir nodokļu maksātāji, no kuriem nozīmīgāko daļu valsts budžeta līdzekļu veido tieši ekonomiskās sfēras aktivitātes, proti, privāto uzņēmēju nodokļi. Respektīvi, valsts aktivitātēm ir nozīmīga ietekme arī uz ekonomisko sfēru.

Līdz ar to visai paredzams, ka privātos uzņēmējus šāds uzņēmējdarbības apgrūtinājums neapmierinās un viņi aktīvāk iesaistīsies politikas procesā, lai potenciālās izmaiņas novērstu. Vienlaikus valstij nepieciešami resursi, lai tā varētu īstenot plašākus sociālā

---

<sup>89</sup> Šim jautājumam plašāk pievērsušies divi autori, Jans Šapiro (I.Shapiro) un Oskars Kjūrsers (O.Kurer), analizējot to, kādēļ gadījumos, kad ienākumu nevienlīdzības problēmas varētu atrisināt atbilstoša valsts darbība, tas ne vienmēr notiek. Kā norāda J.Šapiro, tad viens no pamat iemesliem ir nodokļu radītie šķēršļi, kas ierobežo politiku darbību attiecībā pret potenciāliem partiju ziedotājiem. Taču sabiedrībās var pastāvēt virkne veto punktu, kur dažādos sabiedrības līmeņos sastopama institūciju pretestība šādām izmaiņām. Taču gan O.Kjūrsers, gan J.Šapiro norāda, ka to ietekmē arī pieprasījums, proti, cik daudz sabiedrība ir gatava un spējīga uzstāt uz šādām izmaiņām. J.Šapiro norāda, ka nevienlīdzīgi pārdalītu resursu sabiedrībās visdrīzāk sabiedrība būs visai vāja šajā ziņā, jo ienākumu sadalījums ietekmē zināšanas par politiku un arī motivāciju, kā arī virkni citu aspektu. Kurer Oskar. (2001) Why do voters support corrupt politicians? In Jain Arvid K. Political Economy of Corruption. London: Routledge, p78. un Shapiro Ian (2003) The State of Democratic Theory. Princeton and Oxford: Princeton University Press. p120.

nodrošinājuma veicināšanas pasākumus, tādēļ tai jāņem vērā arī lielo nodokļu maksātāju viedokli šajā jautājumā.

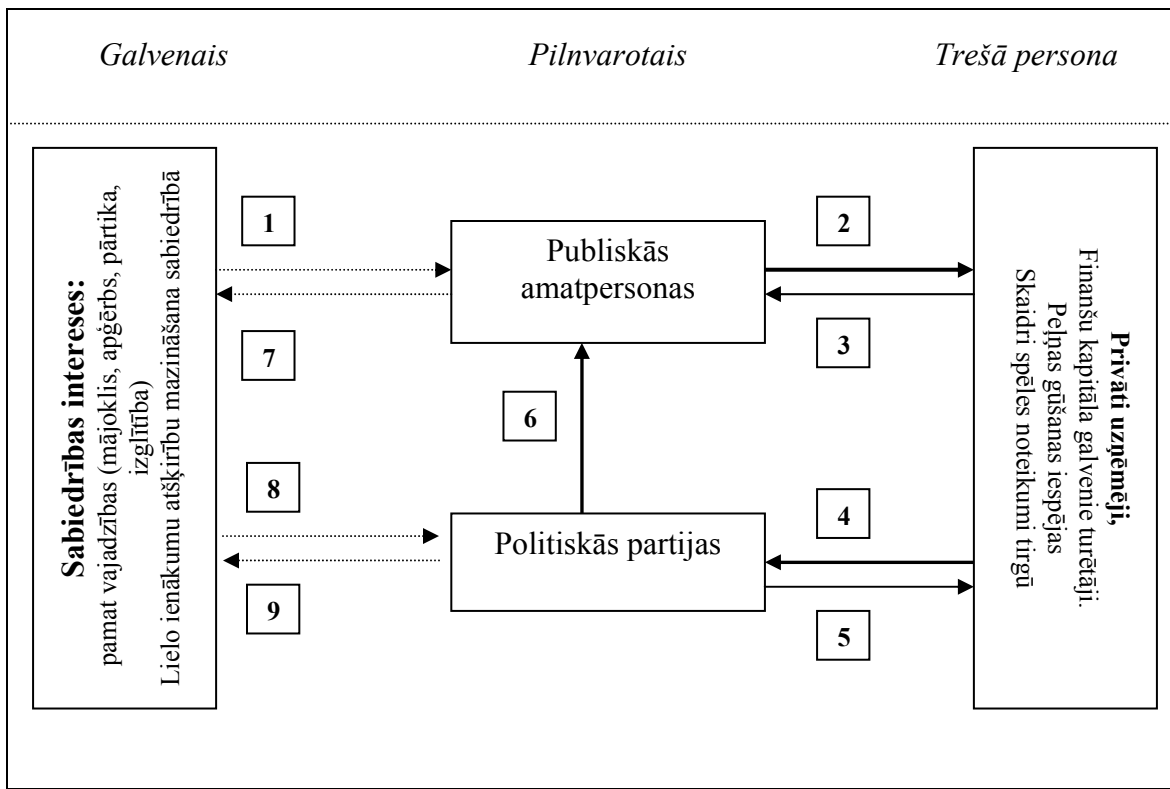
Ja attiecīgajā valstī pastāv privāta politisko partiju finansēšanas sistēma, tad publiskās amatpersonas ir pakļautas trīspusējam spiedienam. No vienas puses, sabiedrības prasības ir pēc plašākas valsts darbības publisko labumu nodrošināšanā. No otras puses, valstij ir nepieciešami resursi, lai tā spētu gādāt par tām vajadzībām, ko sabiedrība uzskata par valsts kompetenci. No trešās puses, publiskās amatpersonas vēlas stiprināt savas pārvēlēšanas iespējas kārtējās vēlēšanās, tādēļ tām un viņu pārstāvētajām politiskajām partijām ir nepieciešami līdzekļi gan priekšvēlēšanu kampaņas uzturēšanai, gan arī partijas darbības nodrošināšanai. Tādējādi tiek radīta paaugstināta korupcijas riska situācija un publisko labumu saņēmēju interešu pārkāpšana.

## **6.2. Privātas partiju finansēšanas ietekme uz publisko labumu sniegšanu**

Pastāvot pietiekami plašai publisko amatpersonu rīcības brīvībai, īpaši, ja sabiedrībā vērojama iedzīvotāju noslāņošanās materiālo resursu sadalē, kas deaktivizē nabadzīgāko sabiedrības daļu iesaistīties politikas procesā un līdz ar to veikt sabiedrības kontroli pār „pilnvarotā” darbībām, rodas augsta korupcijas riska situācijas. Shematiski trīspusējais spiediens, kas ir publiskajām amatpersonām šādos gadījumos, parādīts 19.attēlā.

Sabiedrības vēlmes pēc valsts kā galvenās atbildīgās institūcijas sabiedrības pamat vajadzību nodrošināšanā rada spiedienu uz publiskajām amatpersonām (1) meklēt papildus resursu šo vajadzību nodrošināšanai (2). Taču privātiem uzņēmējiem, kuriem valsts aktivitātes, piemēram, nodokļu sistēmas maiņa, varētu radīt papildu izdevumus (3) un tādējādi apdraudēt peļņas gūšanu, ir ieinteresēti novērst šādas iespējamās reformas. Līdz ar to privātie uzņēmēji meklēs ceļu, kādā veidā ietekmēt politisko procesu sev labvēlīgākā gultnē.

19. attēls. Publiskās amatpersonas trīspusēja spiediena situācijā



Savukārt publisko amatpersonu interese ir arī politiskās varas saglabāšana, tātad savu pārvēlēšanas iespēju saglabāšana. Šim mērķim politiķiem ir nepieciešami finanšu resursi, kurus tie meklē pie privātiem uzņēmējiem (5). Pēdējiem tas kļūst par efektīvu ietekmes kanālu, lai panāktu sev labvēlīgāku tirgus darbības nosacījumu ieviešanu vai arī pastāvošās situācijas saglabāšanu *status quo*. Tādēļ uzņēmēji vai turīgākā sabiedrības daļa ziedo politiskajām partijām (4), kas tālāk garantē, ka šīs intereses publiskās amatpersonas nodrošina dzīvē (6). Savukārt politiskās partijas iegūst nozīmīgas finanšu garantijas savām vajadzībām. Šāda veida labumu apmaiņu var dēvēt par „sociālās apmaiņas korupciju”, kas ir darbība, kur partiju ziedotāju plašā labvēlība ir izdarīta slēptās ekspektācijās, ka resursu saņēmējs veiks atbildes darījumu<sup>90</sup>. Šādas atkarības attiecību dēļ starp politiskajām partijām un privātiem uzņēmējiem tiek laužts līgums ar Galveno, proti, sabiedrību (7), tādējādi pārkāpjot tās intereses.

<sup>90</sup> Jēdzienu “sociālās apmaiņas korupcija” lieto Dž.Girlings.

Vienošānās starp publiskajām amatpersonām un privātiem uzņēmējiem ir nepieciešama abām pusēm, taču korupcija sākas tālākā procesa posmā, kad privātās intereses sāk dominēt un nonāk konfliktā ar sabiedrības ievērojamas daļas vērtībām. Analizējot strukturālās korupcijas piemērus, Dž.Girlings norāda, ka pārlietu liela politiskās un ekonomiskās varas atkarība var novest pie šo varu saplūšanas<sup>91</sup>.

Jānorāda, ka privātas partiju finansēšanas ietekmei uz sabiedrības vērtībām var būt visai dažādas izpausmes, kas ir atkarīgas arī no tā, kāds partiju finansēšanas modelis – libertārais vai egalitārais noteiktā valstī pastāv. Tādēļ nākamajā apakšnodaļā tiks apskatīts kā sabiedrības prasību pēc valsts atbildības publisko labumu garantēšanā (mājoklis, apģērbs, izglītība, pārtika utt) ietekmē privāta partiju finansēšana.

### **6.3 Sabiedrības vērtību un privātas partiju finansēšanas mijiedarbības modeļi**

Maģistra darba izvirzītajā hipotēzē tiek pieņemts, ka sabiedrības struktūra, šajā gadījumā apskatīta ienākumu nevienlīdzības kontekstā veicina tādu politisko partiju finansēšanu, kas pārkāpj sabiedrības vērtības. Jānorāda, ka partiju finansēšanas ietekme uz sabiedrības normām var būt atšķirīga noteiktā sociālajā kontekstā un ne vienmēr pārkāpt sabiedrības vērtības. Tādēļ šīs apakšnodaļas ietvaros tiks apskatīti iespējamiem mijiedarbības modeļi. Shematiski šī ietekme atspoguļota 20.attēlā.

Līdz šim darbā jau ticis uzsvērts, ka strukturālā korupcija var izpausties ne tikai kā likumu, kas ietver sabiedrības vērtības, pārkāpšana, bet arī pašu likumu satura izkropļošana, piemērojot to šauru interešu vajadzībām. Tādēļ attēlā iespējamā partiju finansēšanas un sabiedrības vērtību mijiedarbība shematizēta četros modeļos, kas mainās atkarībā no tā, vai tiek ievērots likums un vai tiek ievērotas sabiedrības vērtības.

---

<sup>91</sup> Girling John (1997) Corruption, Capitalism and Democracy. Routledge: London and New York. p.8.

20. attēls. Partiju finansēšanas un sabiedrības vērtību savstarpējā ietekme

PRIVĀTA PARTIJU FINANSĒŠANA	SABIEDRĪBAS VĒRTĪBAS	
	Ievērotas	Neievērotas
Atbilst likuma prasībām	1	2
Neatbilst likuma prasībām	3	4

Pirmajā gadījumā ir atspoguļotas situācijas, kad likums, kas nosaka politisko partiju finansēšanu, tiek ievērots un ievērotas ir arī sabiedrības vērtības. Līdz ar to varētu pieņemt, ka nepastāv politiskā korupcija. Šīs nodaļas ietvaros analizētajai vērtībai, ko varētu apzīmēt kā kolektīvisma vērtību un kurai piekritis kvantitatīvi nozīmīgs ES 24 valstu iedzīvotāju loks, tādējādi vajadzētu izpausties attiecīgos likumos un valsts īstenotajās aktivitātēs. Taču pastāvot privātai partiju finansēšanas sistēmai, kā arī noslāņotai sabiedrībai materiālo resursu sadalē, publiskās amatpersonas ir pakļautas trīspusējam spiedienam un izveidojas situācijas, kad sabiedrības vērtības netiek ievērotas. Tas tika aprakstīts iepriekšējā apakšnodaļā.

Tātad redzams, ka vienlīdzīgās sabiedrībās, šādas vērtības netiku pārkāptas, jo resursu sadalījums sabiedrībā vairs neierobežotu indivīdu piekļuves iespējas politiskajai sistēmai. Tāpat, ja ienākumu nevienlīdzībai nebūtu būtiska ietekme uz indivīdu gatavību iesaistīties politiskajā procesā, kā arī turīgie sabiedrības locekļi nepretotos nodokļu sloga palielināšanai, tad šim struktūras faktoram nebūtu politisko korupciju veicinoša nozīme arī privātas partiju finansēšanas kontekstā, piemēram, pastāvot libertārajam modelim. Taču, kā jau tika secināts darba 3.nodaļā, ienākumu sadalījums sabiedrībā ietekmē ne vien indivīdu iesaistīšanos politiskajās norisēs, bet arī priekšstatus par politiskās korupcijas izplatību un arī politiskās varas leģitimitāti. Tādējādi var teikt, ka, pastāvot izteiktai ienākumu nevienlīdzībai, partiju finansēšanas ietekmē uz sabiedrības vērtībām starp pirmo un otro shēmā iezīmēto modeli var nebūt būtisku atšķirību.

Attiecībā uz trešo iespējamo modeli, kad tiek pārkāpts likums, taču tādējādi netiek pārkāptas sabiedrības vērtības, to varētu skaidrot ar pašu likumu kroplo dabu, proti, ka likums nesaskan ar sabiedrības vērtībām un koruptīvi darījumi ir notikuši jau likuma tapšanas gaitā. Jānorāda, ka īpaši partiju finansēšanas jautājumā šāda veida korupcijas risks ir visai augsts, jo likumu pieņem politiķi, uz kuriem tas vistiešāk attiecas, jo politiķiem tas ir arī jāīsteno dzīvē. Valstīs, kuras ir vienojušās par libertāro partiju finansēšanas modeli un kurās pastāv zināms līdzsvars sabiedrībā attiecībā uz resursu pārdali, šāds modelis varētu būt funkcionālās korupcijas piemērs. Savukārt, ja atgriežas pie nosacījuma, ka valstī pastāv izteikta ienākumu nevienlīdzība, visai grūti iedomājamas situācijas, kad arī izkropļotu likumu pārkāpšanas gadījumā netiktu lauza kolektīvisma vērtība attiecībā uz pamat vajadzību garantēšanu, jo saglabājas publisko amatpersonu un uzņēmēju savstarpējās atkarības saites.

Savukārt ceturtajā gadījumā var runāt par kļaju sabiedrības interešu un vērtību pārkāpumu, jo netiek ievēroti tie standarti, ko nosaka likums, kā arī tiek pārkāptas sabiedrības intereses. Šādās situācijās materiālo resursu sadalījumam sabiedrībā un arī partiju finansēšanas modelim vairs nav nekādas nozīmes.

No aplūkotā var secināt, ka ienākumu nevienlīdzība un sociālais konteksts var būtiski ietekmēt to, kā privāta partiju finansēšana ietekmē sabiedrības vērtības. Vienlīdzīgās sabiedrībās, likumīgi finansējot politiskās partijas, sabiedrības vērtības var netikt aizskartas. Taču attiecībā uz kolektīvisma vērtību, kas kvantitatīvi ievērojamai iedzīvotāju daļai ir nozīmīga, partiju finansēšana no privātiem līdzekļiem nespēj nodrošināt šo vērtību. Lai tas būtu iespējams, noteicošais nav likuma ievērošanas vai pārkāpšanas fakts, bet gan politiskās un ekonomiskās sfēras saplūšanas novēršana. Taču to var novērst, tikai ietekmējot plašāku sociālo kontekstu. Privātas partiju finansēšanas un sabiedrības vērtību mijiedarbības iespējamie modeļi, kas atspoguļoti 20.attēlā, neparedz sociālās apmaiņas korupcijas novēršanas situācijas.

No aprakstītā secināms, ka ienākumu nevienlīdzības ietekmei ir noteicoša loma, kā privāta partiju finansēšana var mijiedarboties ar sabiedrības vērtībām, tādēļ maģistra

darba noslēdzošajā apakšnodaļā tiks detalizētāk analizēts tas, kādā veidā resursu pārdale maina privātu politisko partiju finansēšanas ietekmi uz sabiedrības prasību pēc kolektīvas sociālo pamat vajadzību nodrošināšanas.

#### **6.4. Ienākumu nevienlīdzības ietekme uz publisko labumu sniegšanu privātas politisko partiju finansēšanas sistēmā**

Eiropas iedzīvotāju vērtību pētījuma dati, kur sabiedrība visai kritiski vērtē pašreizējās politiskās sistēmas darbību, liecina par leģitimitātes problēmām. Savukārt Globālā korupcijas barometra dati, kur starp politiskajām institūcijām par viskorumpētākajām tiek atzītas politiskās partijas, parāda, ka pastāv būtiskas problēmas publisko un privāto interešu sabalansēšanā, lai spētu nodrošināt sabiedrības vērtības.

Ja ienākumu nevienlīdzībai nebūtu ietekmes uz indivīdu politisko aktivitāti, privātas partiju finansēšanas sistēma, iespējams, neizraisītu sabiedrības vērtību pārkāpšanu. Tomēr jāsaprot, ka materiālo resursu sadalei sabiedrībā ir visai būtiska nozīme attiecībā uz indivīdu gatavību iesaistīties politiskajā procesā. Maģistra darba trešajā nodaļā tika analizēts, kādā veidā ienākumu nevienlīdzība ietekmē demokrātisko procesu un tika secināts, ka ienākumu nevienlīdzības rezultātā vājinās indivīdu savstarpējā uzticēšanās, kas kavē viņus iesaistīties politiskās aktivitātēs. Džini indeksa datu un Korupcijas uztveres indeksa rādītāju salīdzinājums ES 24 dalībvalstīs parādīja, ka šo parādību ietekme ir paralēla, un darbojas sakarība - jo lielāka nevienlīdzība sabiedrībā, jo augstāka korupcijas uztvere, šādai sakarībai darbojoties arī pretējā virzienā. Līdzīga saistība vērojama attiecībā uz politiskās sistēmas leģitimitāti un ienākumu sadalījumu sabiedrībā, kur pie lielākas sabiedrības noslāņošanās vērojamas izteiktākas leģitimitātes problēmas.

Atgriežoties pie šīs nodaļas sākumā attēlotās shēmas par trīspusējā spiediena situāciju (19.attēls), ienākumu nevienlīdzībai ir ietekme ne tikai uz piedāvājuma pusi, kas ir publisko amatpersonu un privāto uzņēmēju sociālās apmaiņas korupcija, bet arī pieprasījuma pusi, kur sabiedrības struktūra ietekmē to, vai indivīdi ir gatavi neatlaidīgi

piekļūt politikas procesam caur tiešā veidā paustu prasību pēc valsts atbildības garantēt viņiem svarīgas vērtības [kas atbilst shēmā saiknei nr.1]. Tāpat tā ietekmē arī viņu gatavību iesaistīties politikas procesā, piemēram, kļūstot par politisko partiju biedriem vai arī iesaistoties citās ar politisko partiju dienaskārtību saistītās aktivitātēs [shēmā atbilst saiknei nr.8]. Turklāt, kā liecina sabiedriskās domas mērījumi, tad tieši politiskās partijas sabiedrība uztver par korupcijas visvairāk skartajām politiskajām institūcijām, kas vairāk darbojas biznesa interešu ietekmē. Savukārt pašām politiskajām partijām nepieciešama finansiālā drošība, vai izteiktas korupcijas apstākļos, pat nepieciešamība pēc abpusējas bagātināšanās. Tādēļ tās nepilda partijas kā starpnieka funkciju starp publiskajām amatpersonām un sabiedrību [atbilst saiknei nr.9], bet kļūst par šauru ekonomisko interešu organizāciju.

Tā kā sabiedrības līdzdalību politiskajā procesā, kā to parādīja darba 3.nodaļa, ietekmē ienākumu nevienlīdzības pastāvēšana, tad sabiedrība visdrīzāk nepārtrauks šo politiskās korupcijas „apburto loku” starp pilnvaroto un trešo personu, vai arī, iespējams, nemaz nepamanīs šādu vienošanos starp publiskajām amatpersonām un ekonomiskās varas pārstāvjiem, jo privātas partiju finansēšanas ietekme uz publisko labumu nodrošināšanu var nebūt tieša un sabiedrībai atklāti redzama, kā tas tika aprakstīts 6.3. apakšnodaļā.

Vienlaikus jāatceras, ka sociālās apmaiņas korupcija notiek daudz plašākā kontekstā, kur ietekme ir ne vien ienākumu nevienlīdzībai kā vienam no sabiedrības struktūru raksturojošiem faktoriem, bet arī daudziem citiem elementiem, piemēram, partiju sistēmai, vēlēšanu sistēmai, valsts intervencei, vai arī korupcijas kultūrai. Tādēļ analizētajās politikas un ekonomikas sfēras mijiedarbības attiecībās sabiedrības pamat vajadzību nodrošināšanā jāņem vērā arī citi strukturālie faktori, kā publisko labumu sniegšanu nodrošina vēlēšanu sistēma un partiju sistēma, partiju stabilitāte, politiskā un ekonomiskā konkurence un daudzi citi elementi.

## Secinājumi

Lai gan līdz šim politiskajai korupcija ir pievērsta visai plaša uzmanība, strukturālo apstākļu analīze nav bijusi daudzu pētnieku interese. Tas arī ietekmēja darba tapšanu, jo par aplūkojamo parādību nav atrodams īpaši daudz pētījumu, kas sniegu vispusīgāku ieskatu problēmā. Šajā pētījumā tika aplūkots līdz šim analizētais par sabiedrības struktūras ietekmi uz partiju finansēšanu, tāpat arī veikta analīze, kā ienākumu nevienlīdzība ietekmē virkni citu faktoru, kas ir būtiski, lai varētu konstatēt hipotēzē izvirzītās sakarības. Izmantojot datus no Eiropas iedzīvotāju vērtību pētījuma pēdējā viļņa, Korupcijas uztveres indeksa un Džini indeksa datus, tika analizēts, kāda ir ienākumu nevienlīdzības ietekme uz demokrātijā būtiskiem priekšnoteikumiem kā iedzīvotāju iesaistīšanās politiskajā procesā, politiskās varas leģitimitāte. Tāpat analizē tika ņemts vērā tas, kāda ir materiālo resursu sadalījuma sabiedrībā ietekme uz korupcijas uztveri noteiktā valstī.

Tā kā korupcija ir viens no būtiski apstrīdētiem jēdzieniem, kur atkarībā no analīzes līmeņa un vietas ar šo jēdzienu var tikt saprastas visai atšķirīgas parādības, pirmajā nodaļā, aplūkojot galvenos principus korupcijas definēšanā, tā tika definēta arī šī darba ietvaros. Proti, ar politisko korupciju maģistra darbā tika saprasta publisku amatpersonu darbība, kas pārkāpj publiskā amata (formālās un neformālās) normas, privāta (draugu, ģimenes, politiskās partijas u.c.) labuma gūšanai, tādējādi kaitējot sabiedrības interesēm. Savukārt, aprakstot tradicionālās pieejas politiskās korupcijas analīzē, tika norādīts, ka šī darba pamatā būs strukturālā pieeja.

Ienākumu nevienlīdzība ir tikai viens sabiedrību raksturojošs elements. Papildus tam var minēt kultūras faktorus (legālā kultūra, sabiedrības attieksme, reliģija, etniskā piederība utt), politiskos (partiju un vēlēšanu sistēma, kā arī pārvaldes līmeņi u.c.) un visai daudzus ekonomiskos faktorus (valsts intervences līmenis, ienākumu līmenis, konkurences apstākļi u.c.). Minētajiem faktoriem darba ietvaros netika pievērsta detalizēta uzmanība, taču tie ir būtiski atsevišķu gadījumu analīzē.

Pētījuma mērķis bija analizēt, kā viens no sabiedrības struktūru raksturojošiem rādītājiem - ienākumu nevienlīdzība ietekmē privātu politisko partiju finansēšanu. Iespējamā ietekme tika analizēta, izvirzot hipotēzi, ka sabiedrības struktūras elementi veicina tādu privātu partiju finansēšanu, kas pārkāpj sabiedrības vērtības. Hipotēzē ietvertas divas galvenās sakarības. Pirmkārt, bija nepieciešams secināt, kāda ir ienākumu nevienlīdzības ietekme uz politisko partiju finansēšanu (šajā gadījumā tieši privātu politisko partiju finansēšanu). Otrkārt, bija nepieciešams analizēt, kādā veidā politisko partiju finansēšana ietekmē sabiedrības vērtības.

Analizējot ienākumu nevienlīdzības ietekmi uz dažādām demokrātijas iezīmēm, kā indivīdu uzticēšanos līdzcilvēkiem, iesaisti politiskajā procesā, politiskās sistēmas leģitimitāti, tika secināts, ka resursu sadalījumam sabiedrībā ir visai būtiska nozīme. Materiālo resursu sadalījumam ir ietekme uz indivīdu savstarpējo uzticēšanos, jo dati parāda, ka valstīs, kur ir izteiktāka nevienlīdzība ienākumu sadalē, ir lielāka neuzticība citiem sabiedrības locekļiem. Taču uzticēšanās līdzcilvēkiem ir visai būtisks priekšnoteikums, lai indivīdi apvienotos interešu grupās un iesaistītos politiskajā procesā.

Pie līdzīga secinājuma tika nonākts attiecībā uz politiskās sistēmas darbības novērtējumu, kur ienākumu sadalījums valstīs ietekmē, kā tiek vērtēta pašreizējā politiskā sistēma. Tika secināts, ka vienlīdzīgākās valstīs politisko sistēmu Eiropas Savienības iedzīvotāji vērtē augstāk, bet korupciju novērtē kā mazāk izplatītu atšķirībā no tām valstīm, kurās ir ienākumu nevienlīdzīgs sadalījums un respondentu priekšstats arī uzskats, ka korupcija valstī ir visai plaši sastopama. Tādējādi varēja rezumēt, ka ienākumu nevienlīdzība ietekmē ne vien politiskās sistēmas darbības leģitimitāti, bet arī korupcijas uztveri valstī.

Iegūtie secinājumi par ienākumu nevienlīdzības būtisko nozīmi attiecībā uz indivīdu iesaistīšanos politiskajā sistēmā, kā arī korupcijas līmeņa novērtējumā, tika izmantoti, lai to kontekstā analizētu privātu politisko partiju finansēšanu. Korupcijas uztveres indeksa un ienākumu nevienlīdzības rādītāju savstarpējā korelācija parāda, ka trūcīgākā indivīdu daļa šādu publisko amatpersonu un privātu turīgu indivīdu sadarbību biežāk uztvers kā korumpētu. Privātas politisko partiju finansēšanas gadījumā šādu uztveri jau parāda

Globālā korupcijas barometra mērījumi, kur politiskās partijas iedzīvotāju uzskatos ir viskorumpētākās politiskās institūcijas. Līdz ar to var secināt, ka ienākumu nevienlīdzības ietekme uz politisko partiju privātu finansēšanu var novest pie tā, ka sabiedrības uzskatos politiskās partijas pilda nevis starpnieka funkciju starp pilnvaroto un galveno, bet gan abpusējas bagātināšanās lomu starp dažiem turīgiem indivīdiem sabiedrībā un politisko partiju.

Lai apzinātu, kas ir sabiedrības intereses, ko ietver pats korupcijas jēdziens, tika izmantoti Eiropas vērtību pētījuma dati. Kopā tika izvēlēti 19 jautājumi, kas tika analizēti Eiropas Savienības pašreizējās dalībvalstīs. Daļa no jautājumiem parādīja kopējo ainu, cik lielu lomu iedzīvotāji piešķir politikai un cik daudz seko līdzī politiskajām norisēm, kā arī to, kā indivīdi attaisno atsevišķu likumu pārkāpšanu vai kukuļdošanu. Taču, lai gūtu priekšstatu, kas ir Eiropas iedzīvotājiem svarīgas vērtības, tika analizētas divas jautājumu grupas, kuru saturs bija vērsts uz valsts un indivīda atbildības noskaidrošanu, ko var apzīmēt kā kolektīvismu un individuālismu. Jautājumos tika secināts, ka valstīs, kur ir vienlīdzīgāks ienākumu sadalījums sabiedrībā, pastāv arī lielāks atbalsts individuālismam. Taču to pašu valstu iedzīvotāji citos jautājumos savukārt norāda, ka valstij ir jānes galvenā atbildība par sabiedrības pamatvajadzību (mājoklis, apģērbs, pajumte) nodrošināšanu visiem, līdzīgi arī attiecībā uz izglītības iegūšanas vienlīdzīgām iespējām. Tā kā šādas ekspektācijas pauda kvantitatīvi nozīmīgs ES iedzīvotāju daudzums, tika pieņemts, ka vismaz attiecībā uz sociālo nodrošinājumu pretēji klasiskā liberālisma pieņēmumiem, iedzīvotājiem ir svarīga kolektīvisma vērtība. Turklāt tika norādīts uz būtisku iezīmi, kas varētu apstiprināt, ka kolektīvisma vērtība ir aktuāla. Proti, respondentu atbildēs vērojams, ka uz tiešāk uzdotu jautājumu, kurā respondentam ir jānovērtē individuālā brīvība pretstatā sociālajai atbildībai, vērojama nosliece uz individuālismu, taču virknē citu jautājumu, kuros implicīti tiek noskaidrota tā pati vērtība, parādās izteiktāks atbalsts kolektīvisma vērtībai, proti, Eiropas iedzīvotāji priekšroku dod valsts aktīvākai lomai.

Pēc secinātā attiecībā uz sabiedrības vērtībām, tālāk tika analizēta politisko partiju finansēšanas ietekme uz kolektīvisma vērtību. Šī vērtība paredz, ka valsts spēlē visai

nozīmīgu lomu iedzīvotāju labklājības nodrošināšanā. Proti, nosaka atbilstošu nodokļu sistēmu un budžeta sadalījumu attiecīgās nozarēs vai arī ievieš sociālās programmas. Tika secināts, ka privāta politisko partiju finansēšana rada trīspusējā spiediena apstākļus publiskajām amatpersonām. Pirmkārt, sabiedrības vērtības paredz ka valsts būs galvenais vispārēju publisko labumu sniedzējs. Valstij savukārt ir nepieciešami atbilstoši resursi, kurus tā gūst no ekonomiskās sfēras. Tāpat publiskajām amatpersonām svarīgi nodrošināt savas pārvēlēšanas iespējas un politisko partiju darbības nodrošināšanai tām nepieciešami atbilstoši resursi. Savukārt ekonomiskās sfēras pārstāvji visdrīzāk pretosies izmaiņām nodokļu sistēmā vai arī citām aktivitātēm, kas varētu samazināt vai apdraudēt peļņas gūšanu. Līdz ar to uzņēmēji meklēs politiķu atbalstu savām interesēm, lai bremzētu izmaiņas, kas ietekmē viņu darbību. Tādēļ pastāv visai augsts politiskās korupcijas risks, kurā sabiedrības intereses, šajā gadījumā analizētā kolektīvisma vērtība, ir pakļautas privātam labumam, ko gūst uzņēmēji un publiskās amatpersonas, taču ko galvenais [sabiedrība] nav pilnvarojis gūt.

Ienākumu nevienlīdzība savukārt samazina sabiedrības kontroles iespējas. Jo darbā secinātais, ka nevienlīdzīgs materiālo resursu sadalījums mazina indivīdu iesaistīšanos politiskajā procesā, norāda, ka palielināsies publisko amatpersonu un uzņēmēju rīcības brīvība. Te būtu svarīgi ņemt vērā konkrētas valsts partiju un vēlēšanu sistēmu, kas nosaka politiskās konkurences apstākļus. ES dalībvalstu kontekstā, atšķirīgo sistēmu dēļ, nav iespējams izdarīt vispārīgus secinājumus par politisko faktoru ietekmi.

Balstoties uz šajā darbā apskatītajām likumsakarībām, hipotēzē izvirzītais pieņēmums, ka sabiedrības struktūra veicina tādu politisko partiju privātu finansēšanu, kas pārkāpj sabiedrības vērtības, ir novērojams, analizējot ienākumu nevienlīdzības ietekmi uz kolektīvisma vērtību. Tādēļ hipotēzē izvirzītais pieņēmums ir apstiprinājies. Taču vienlaikus jānorāda, ka padziļinātāka analīze būtu jāveic attiecībā uz vairākiem problēmjautājumiem, kam varētu būt būtiska ietekme uz hipotēzes apstiprināšanu citos gadījumos. Viens no tiem attiecas uz sabiedrības vērtībām. Lai gan darba ietvaros analizētā kolektīvisma vērtība ir svarīga kvantitatīvi nozīmīgam iedzīvotāju daudzumam, to atbalsta puse vai pat nedaudz vairāk iedzīvotāju atkarībā no jautājuma, hipotēzē

izvirzīto sakarību būtu visai sarežģīti konstatēt, ja iedzīvotāju vidū nepastāvētu izteikti uzskati par vēlamāko sabiedrības pārvaldīšanas veidu un mērķiem. Šī problēma tika ieskicēta arī darba ietvaros. Tādēļ pie šī jautājuma paveras cits problēmu izpētes loks, kuru būtu svarīgi analizēt sabiedrības interešu kontekstā, piemēram, kāda var būt privātas politisko partiju finansēšanas loma, ja sabiedrībā nepastāv vienotas vērtības.

Maģistra darba tēma ietver visai plašu jautājumu loku, kuri būtu aplūkojami, lai gūtu plašāku ieskatu strukturālo faktoru ietekmē uz partiju finansēšanu, piemēram, citu partiju finansēšanas sistēmu ietekmi uz sabiedrības vērtībām, kā valsts finansējumu politiskajām partijām un to, kā ienākumu nevienlīdzības apstākļos tas ietekmē sabiedrības vērtības. Vienlaikus jānorāda, ka ienākumu nevienlīdzība ir tikai viens no sabiedrības struktūru raksturojošiem rādītājiem, taču struktūras ietekmes plašākai izvērtēšanai lietderīga būtu arī citu faktoru mijiedarbības analīze, kas tika iezīmēta politiskās korupcijas kontekstā, bet būtu analizējama arī politisko partiju finansēšanas sakarā. Tādēļ maģistra darbā aplūkotā tēma paver plašas iespējas jautājuma detalizētākai izpētei nākotnē.

# Bibliogrāfija

Bohara H.Alok and Mitchell J. Neil and Mittendorff F.Carl (2004). Compound Democracy and the Control of Corruption: A Cross-Country Investigation. *The Policy Studies Journal*. Vol.32., No.4.

Dahl A.Robert (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven, London: Yale University Press, 1971.

Della Porta Donatella and Pizzorno Alessadro and Donaldson John (1996). Business Politicians: Reflections from a Study of Political Corruption. *Journal of Law and Society* Vol 23. No.1.

Frederick Slot (2004). Economic Inequality and Democratic Political Engagement. Paper presented at the Annual Meeting of the Midwest Political Science Association. Chicago, Illinois. April 15-18.

Girling John (1997). *Corruption, Capitalism and Democracy*. Routledge: London and New York.

Gupta Sanjeev, Davoodi Hamid and Alonso-Terme Rosa (2002). Does corruption affect income inequality and poverty? *Economics and Government*. No 3.

Harris Robert (2003). *Political Corruption*. London and New York: Routledge.

Heywood Paul (1997). *Political Corruption: Problems and Perspectives*. *Political Studies*. XLV.

Hopkin Jonathan (2004). The Problem With Party Finance. *Theoretical Perspectives on the Funding of Party Politics*, Vol.10 No 6.

Husted Bryan (1999). Wealth, Culture and Corruption. *Journal of International Business studies*. Vol. 30. No. 2.

Jain K. Arvid. (2001) *Corruption: A Review*. *Journal of Economic Surveys*, Vol. 15. No.1.

Johnston Michael (2001). The definitions debate. Old conflicts in new guises. In *The Political Economy of Corruption*. Ed.by. Arvid K.Jain. London and New York: Routledge.

Jong-Sung You and Khagram Sanjeev (2005). A Comparative Study of Inequality and Corruption. *American Sociological Review*. Vol.70.

Klaversen van Jacob (2005). Corruption as a Historical Phenomenon. In Political Corruption. Concepts and Contexts. 3<sup>rd</sup> Edition. Ed.by. Arnold J.Heidenheimer and Michael Johnston. New Jersey: Transaction Publishers.

Karklins Rasma (2005). The System Made Me Do It. Corruption in Post-Communist Societies. New York, London: Sharpe.

Klitgaard Robert (1997). Corrupt Cities. A Practical Guide to Cure and Prevention. Oakland, California: ICS Press.

Kunicova Jana and Rose-Ackerman Susan (2005). Electoral Rules and Constitutional Structures as Constraints on Corruption. British Journal of Political Science. No.35.

Kurer Oskar (2001). Why do voters support corrupt politicians? In Jain Arvid K. Political Economy of Corruption. London: Routledge.

Kurer Oskar (2005). Corruption: An Alternative Approach to Its Definition and Measurement. Political Studies. Vol 53.

LaPalambora Joseph (1994). The Structural Aspects of Corruption. In Corruption and Democracy. Political Institutions, Processes and Corruption in Transition States in East-Central Europe and in the former Soviet Union. Rd. by Duc V.Trag. Budapest: Institute for Constitutional and Legislative Policy.

Leff H. Nathaniel (2005). Economic Development Through Bureaucratic Corruption. In Political Corruption. Concepts and Contexts. 3<sup>rd</sup> Ed. Ed.by Arnold J.Heidenheimer, Michael Johnston. New Jersey: Transaction Publishers.

Lipset M. Seymour (1959). Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. American Political Science Review. Vol. 53.No.1.

Montinola R.Gabriela and Jackman W. Robert (2002). Sources of Corruption: A Cross-Country Study. British Journal of Political Science. No 32.

Muller N.Edward (1995). Economic Determinants of Democracy. American Sociological Review. Vol. 60.No 6.

Nye S. Joseph (1967). Corruption and Political Development: A Cost-Benefit Analysis. The American Political Science Review. Vol. 61, No 2.

Party Finance and Political Corruption (2000). Ed.by Robert Williams. London: Macmillan Press Ltd.

Philp Mark (2002). Political Corruption, Democratization, and Reform. In Political Corruption in Transition. A Sceptic's Handbook. Ed. By Stephen Kotkin, Andras Sajo. Budapest: Central European University Press.

Philp Mark (1997). Defining Political Corruption. Political Studies, XLV, p 441.

Political Corruption. Concepts and Contexts(2005). 3<sup>rd</sup> Edition. Ed.by Arnold J.Heidenheimer, Michael Johnston. New Jersey: Transaction Publishers.

Porta Della Donatella and Vannucci Alberto (1997) The "Perverse Effects' of Political Corruption. In Political Corruption. Ed.by P.Heywood, Oxford: Blackwell Publishers

Rodriguez Francisco (2004). Inequality, redistribution, and rent-seeking. Economics & Politics. Vol. 16.

Rose-Ackerman Susan (1999). Corruption and Government. Causes, Consequences, and Reform. Cambridge University Press.

Rose-Ackerman Susan (2001). Political Corruption and Democratic structures. In The Political Economy of Corruption. Ed. By Arvid K. Jain. London and New York: Routledge

Rose-Ackerman Susan. (1978) Corruption. A Study in Political Economy. New York, San Francisco and London: Academic Press.

Sandholtz Wayne and Taagepera Rein (2005). Corruption, Culture, Communism. International Review of Sociology. Vol. 15., No 1. March.

Sandhotz Wayne and Koetzle William (2000). Accounting for Corruption: Economic structure, Democracy, and Trade. International Studies Quarterly. No 44.

Shapiro Ian (2003). The State of Democratic Theory. Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Smilov Daniel (2002). Structural Corruption of Party-Funding Models: Governmental Favoritism in Bulgaria and Russia In Political Corruption in Transition. A Sceptic's Handbook. Ed.by. Stephen Kotkin and Andras Sajo. Budapest: CEU Press.

Sullivan Stefan (2002). Marx For A Postcommunist Era. On Poverty, corruption, and banality. Routledge: London and New York.

Tanzi Vito and Davoodi Hamid (2001). Corruption, growth, and public finances. In The Political Economy of Corruption. Ed.by. Arvid K.Jain. London and New York: Routledge.

Treisman Daniel (2000). The Causes of Corruption: a cross - national study. Journal of Public Economics No 76.

Uslander M. Eric and Brown Mitchell (2005). Inequality, Trust, and Civic Engagement. American Politics Research. Vol 33. No 6.

Xin Xiaohui and Rudel K. Thomas (2004). The Context for Political Corruption: A Cross-National Analysis. Social Science Quarterly, Vol.85. Nr 2.

### **Interneta resursi:**

Bardy E.Henry (2004). Why Do the Rich Make Political Contributions? Some Surprising Results from a Formal Model. (<http://www.polisci.ucla.edu/speakers/pdfs/Brady.pdf>, Pēdējo reizi skatīts 12.04.2006.)

Karstedt Susanne. The Culture of Inequality: A Cross-National Study of Corruption ([http://www.aic.gov.au/conferences/occasional/karstedt\\_2.pdf](http://www.aic.gov.au/conferences/occasional/karstedt_2.pdf) Pēdējo reizi skatīts 12.04.2006.)

Kruks Sergejs. Neiespējamais liberālisms. (<http://www.politika.lv/index.php?id=7441> Pēdējo reizi skatīts 10.05.2006)

Moreno Alejandro. Corruption and Democracy: a Cultural Assessment. 12.09.2002. Publicēts: <http://www.worldvaluessurvey.org/library/index.html> (Pēdējo reizi skatīts: 18.04.2006.)

### **Statistikas dati:**

Baltijas sociālo zinātņu institūts. Jautājumi sabiedrības demokratizācijas dinamikas novērtēšanai. Tabulu atskaite. 2004.gada oktobris.

Džini indekss

<http://www.eurofound.eu.int/areas/qualityoflife/eurlife/index.php>

Korupcijas uztveres indeksa dati

Transparency International:

[http://www.transparency.org/policy\\_research/surveys\\_indices/cpi/2001](http://www.transparency.org/policy_research/surveys_indices/cpi/2001)

Eiropas vērtību pētījums, 1999.

Global Corruption Barometer 2005

## Darbā izmantotie saīsinājumi

ES Eiropas Savienība

ES 24 Eiropas Savienības pašreizējās dalībvalstis, izņemot Kipru, kura nav bijusi iekļauta Eiropas vērtību pētījumā

EVP Eiropas vērtību pētījums

KUI Korupcijas uztveres indekss

TI Transparency International (Starptautiskā pretkorupcijas organizācija)

## Attēlu saraksts

- 1.attēls. Politisko partiju finansēšana un politiskā korupcija
- 2.attēls. Konstitucionālo struktūru tipi
3. attēls Konstitucionālo sistēmu sarindojums (no labākās uz sliktāko)
- 4.attēls. Politisko korupciju ietekmējošie strukturālie faktori.
5. attēls. Ienākumu nevienlīdzības ietekme uz politisko līdzdalību
6. attēls. Ienākumu nevienlīdzība un uzticēšanās līdzpilvēkiem
- 7.attēls. Ienākumu nevienlīdzības ietekme uz korupcijas uztveri un leģitimitāti.
- 8.attēls. Politiskās sistēmas un demokrātijas novērtējums
9. attēls. Ienākumu nevienlīdzība un korupcijas uztvere
10. attēls. Ienākumu nevienlīdzības ietekme uz privātu politisko partiju finansēšanu
- 11.attēls. Sabiedrības attieksme pret politiku un politiskās sistēmas darbību
12. attēls. Svarīgākie uzdevumi valstī.
- 13.attēls. Cilvēku rūpes par citiem cilvēkiem
14. attēls. Kas sabiedrībai būtu jānodrošina, lai to varētu uzskatīt par taisnīgu
- 15.attēls. Sabiedrības uzskats par nepieciešamību valstī samazināt ienākumu nevienlīdzību un ienākumu nevienlīdzības līmeni
- 16.attēls. Attieksme pret valsts atbildību
17. attēls. Sociālās uzvedības attaisnošana
- 18.attēls. Sabiedrības vērtības: valsts vai indivīdu atbildības skalā
19. attēls. Publiskās amatpersonas trīspusēja spiediena situācijā
20. attēls. Partiju finansēšanas un sabiedrības vērtību savstarpējā ietekme

## Pielikumu saraksts

Pielikums Nr.1.	Valsts sektors un korupcija
Pielikums Nr.2.	IKP uz 1 iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes salīdzinājumā ar ES vidējo un politiskās sistēmas novērtējums
Pielikums Nr.3	Svarīgākie uzdevumi valstī
Pielikums Nr.4	Sociālās uzvedības attaisnošana un KUI
Pielikums Nr.5	Sociālās uzvedības attaisnošana un Džini indekss

# Pielikumi

## Valsts sektors un korupcija

Cik lielā mērā, Jūsaprāt, sekojošus valsts sektorus ir skārusi korupcija? (1 – nav korumpēts; 5 – ļoti korumpēts)

Valsts	Polītiskās partijas	Likumdevēja vara	Policija	Tiesu vara	Nodokļu iekasēšana	Biznesa sektors	Muita	Veselības aprūpes sistēma	Mediji
Austrija	3.6	3.1	2.8	2.8	3	2.7	2.5	3	2.4
Čehija	3.7	3.3	3.7	3.4	2.7	3.1	3.4	2.9	2.7
Dānija	2.7	2.5	2	2	1.8	2.8	1.8	2.1	2.8
Somija	3.1	2.7	1.7	2	1.9	2.8	1.8	2	2.9
Francija	4.1	3.4	3.1	3.1	2.5	3.5	2.5	2.3	2.9
Vācija	3.7	3.2	2.4	2.7	2.9	3.2	2.6	2.8	3.3
Griekija	4.1	3.5	3.3	3.7	3.8	3.4	3.5	3.6	3.7
Īrija	3.7	3.1	2.7	3.2	2.8	3.1	2.2	2.4	2.8
Itālija	4.2	3.6	2.5	3.2	3.5	3.5	2.9	3.5	3.3
Lietuva	4.3	4.1	4.1	4.2	3.3	3.6	4.2	3.9	2.9
Luksemburga	3.4	2.8	2.7	2.4	3.3	2.3	2.1	3	2.2
Nīderlande	3	2.8	2.9	2.7	2.4	3.1	2.7	2.3	3.1
Polija	4.2	4.1	3.9	4	3.1	3.8	2.7	4.1	2.8
Portugāle	3.9	3.3	3	3.3	3.7	3.4	3.3	2.9	2.9
Spānija	3.4	3.2	3.1	3.2	3.3	3.3	2.8	2.9	3.1
Lielbritānija	3.5	3.2	2.8	2.9	2.5	3	2.4	2.2	3.2

Avots: Global Corruption Barometer 2005

## IKP uz 1 iedzīvotāju pēc pirktspējas paritātes salīdzinājumā ar ES vidējo un politiskās sistēmas novērtējums

	IKP uz vienu iedzīvotāju PP 1999 ES 25 = 100 %	Politiskās sistēmas novērtējums (vidējā aritmētiskā vērtība skalā no 1 līdz 10)
Austrija	126.2	5.84
Beļģija	115.2	4.9
Čehija	65.4	4.3
Dānija	124.9	5.13
Igaunija	41	4.68
Somija	112	5.83
Francija	114.6	4.7
Vācija	114.7	6.02
Grieķija	71.4	4.8
Ungārija	52.3	4
Īrija	123.1	5.72
Itālija	111.5	4.26
Latvija	34.1	4.37
Lietuva	37.5	3.18
Luksemburga	207	6.34
Malta	76.6	6.81
Nīderlande	120	6.3
Polija	45.4	4.04
Portugāle	80.1	5.8
Slovēnija	74.4	4.39
Slovākija	46.9	3.81
Spānija	91.4	5.49
Zviedrija	117.8	5.2
Lielbritānija	112.9	5.2

Avots: Eiropas vērtību pētījums, 1999

## Svarīgākais uzdevums valstī

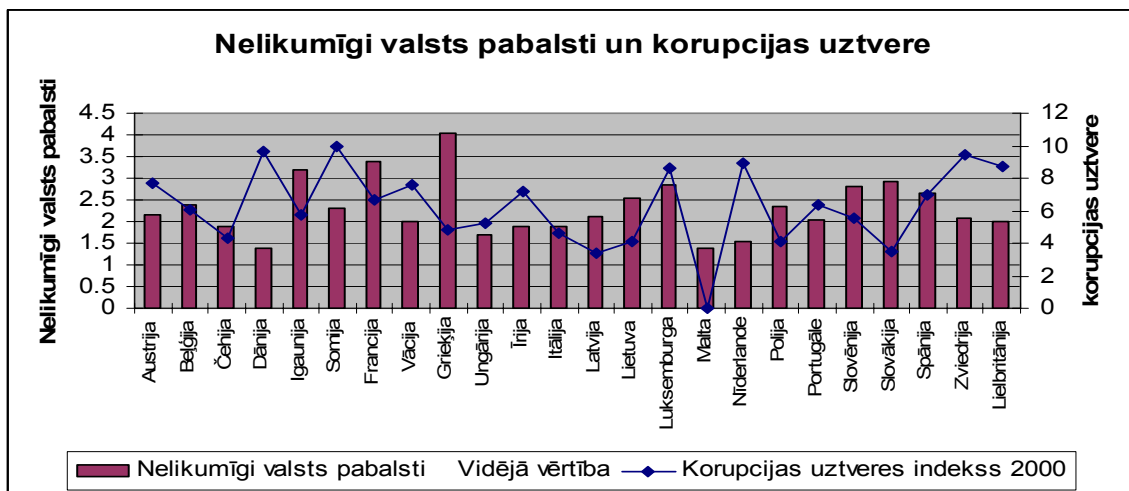
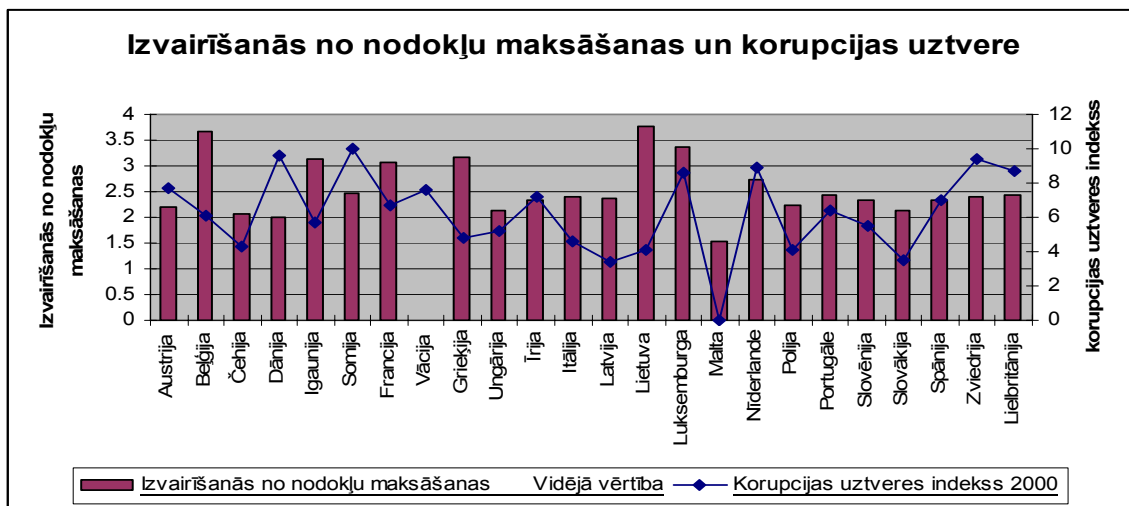
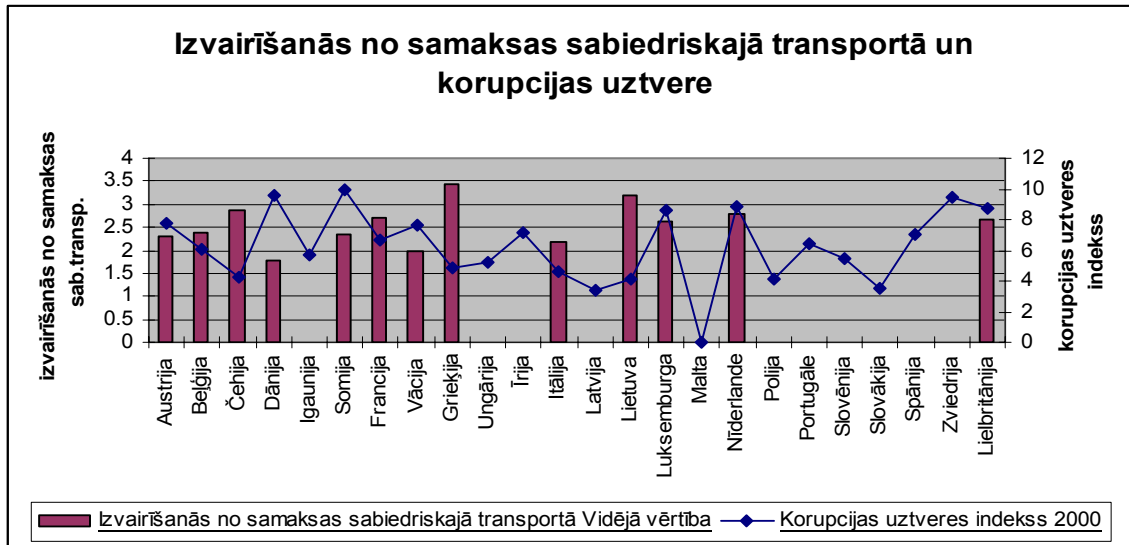
*Ko no kartiņā minētā Jūs izvēlētos kā svarīgāko (%)?*

		Saglabāt kārtību valstī	Iespēja piedalīties lēmumu pieņemšanā	Cīņa pret cenu celšanos	Vārda brīvības aizsargāšana	KUI 2000	Džini 1999
Austrija	1.izvēle	<b>35.9</b>	33	6.8	24.3	7.7	26
	2.izvēle	22.9	24.6	12.4	<b>40.1</b>		
Beļģija	1.izvēle	<b>38.2</b>	25	16.8	20	6.1	29
	2.izvēle	24.5	20.3	22.7	<b>32.5</b>		
Čehija	1.izvēle	<b>55.7</b>	26.4	10.1	7.9	4.3	25
	2.izvēle	23	<b>30.3</b>	26.9	19.8		
Dānija	1.izvēle	<b>58.5</b>	16.7	2.7	22.1	9.6	22
	2.izvēle	23.2	26.3	9.5	<b>41.1</b>		
Igaunija	1.izvēle	<b>57.2</b>	20.8	20.2	1.8	5.7	37
	2.izvēle	24.3	27.5	<b>37.1</b>	11.1		
Somija	1.izvēle	<b>52</b>	24.3	12.8	10.8	10	24
	2.izvēle	25	21.9	25.4	<b>27.7</b>		
Francija	1.izvēle	<b>43.1</b>	23.5	18.9	14.4	6.7	29
	2.izvēle	18.8	20.7	29.1	<b>31.4</b>		
Vācija	1.izvēle	<b>45</b>	30.7	15.9	8.4	7.6	25
	2.izvēle	22.3	22.5	<b>32</b>	23.3		
Grieķija	1.izvēle	<b>39.4</b>	36	15.4	9.2	4.8	34
	2.izvēle	20.6	<b>30.4</b>	26.2	22.8		
Ungārija	1.izvēle	<b>52.6</b>	17.1	28.4	1.9	5.2	23
	2.izvēle	26.3	24.8	<b>40.6</b>	8.3		
Īrija	1.izvēle	<b>37</b>	35.4	19.1	8.5	7.2	32
	2.izvēle	21	24	<b>29.2</b>	25.7		
Itālija	1.izvēle	32.1	<b>39.1</b>	11.9	16.9	4.6	30
	2.izvēle	19.9	25.3	22.5	<b>32.3</b>		
Latvija	1.izvēle	<b>53.7</b>	24.3	17.7	4.4	3.4	31
	2.izvēle	26	27.3	<b>32.8</b>	13.9		
Lietuva	1.izvēle	24.1	33.3	<b>38.7</b>	3.9	4.1	31
	2.izvēle	26.8	26.3	<b>34.4</b>	12.5		
Luksemburga	1.izvēle	<b>45.2</b>	29.7	11.3	13.8	8.6	27
	2.izvēle	20.9	24.5	26.4	<b>28.3</b>		
Malta	1.izvēle	32.7	19.9	<b>38.9</b>	8.5	n	30
	2.izvēle	<b>31.4</b>	24.6	24.2	19.8		
Nīderlande	1.izvēle	<b>40.5</b>	17.1	5.7	36.7	8.9	26
	2.izvēle	29.9	22.1	13.7	<b>34.4</b>		
Polija	1.izvēle	<b>40.4</b>	27.8	27.4	4.4	4.1	28
	2.izvēle	28.8	25	<b>32.7</b>	13.5		

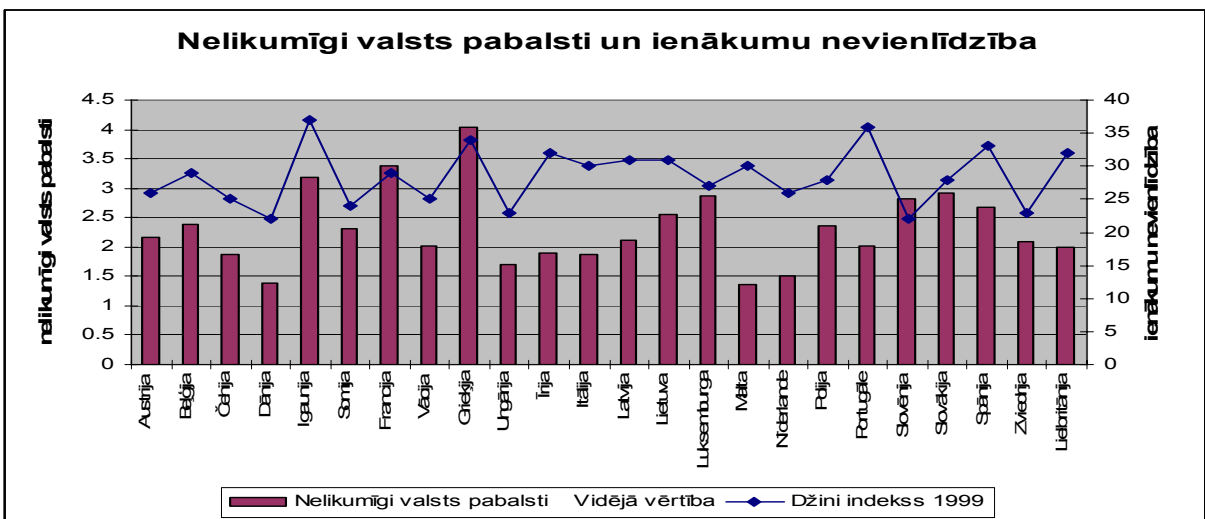
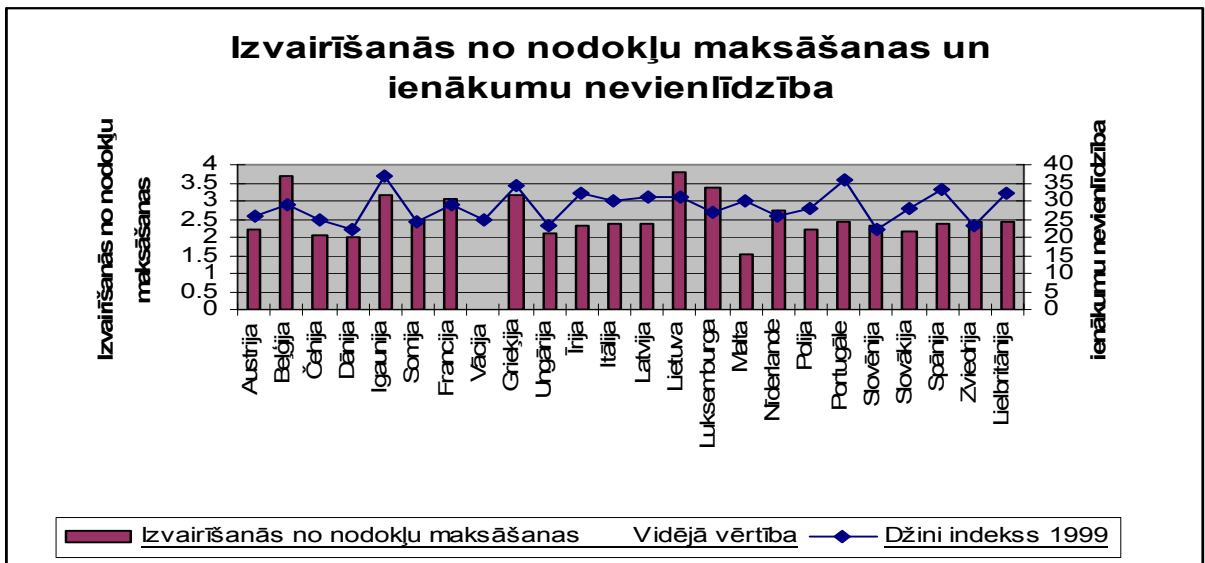
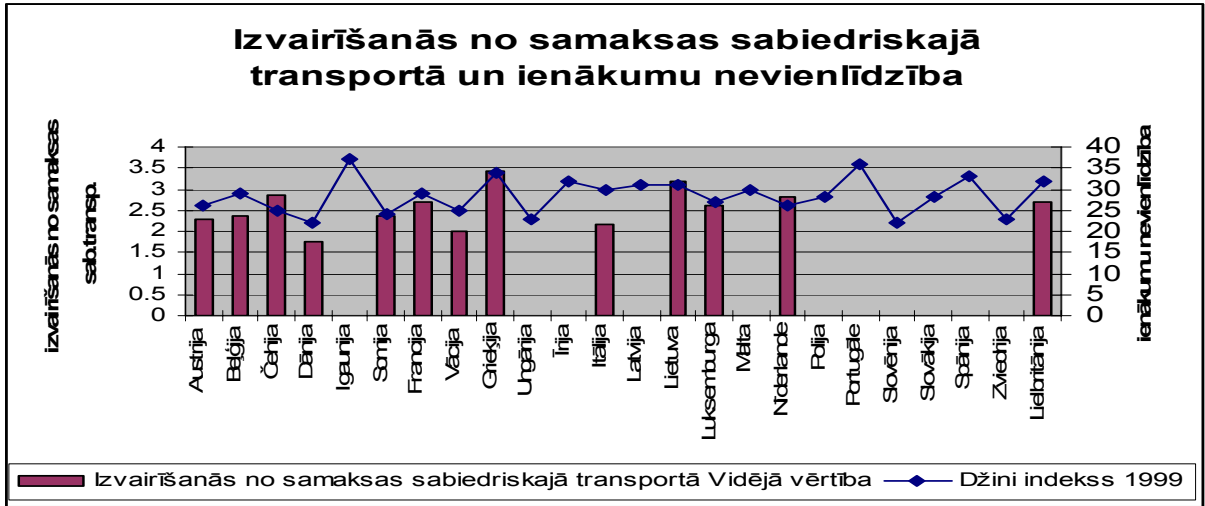
Portugāle	1.izvēle	30.3	27.9	<b>33.1</b>	8.6	6.4	36
	2.izvēle	27.1	22	<b>33.2</b>	17.8		
Slovēnija	1.izvēle	<b>48</b>	18.4	29.8	3.8	5.5	22
	2.izvēle	<b>32.7</b>	23.6	31.4	12.3		
Slovākija	1.izvēle	<b>41.8</b>	36.6	12.2	9.7	3.5	28
	2.izvēle	25.7	<b>27.4</b>	21.2	25.8		
Spānija	1.izvēle	<b>41.6</b>	26.3	14.8	17.3	7	33
	2.izvēle	22.5	24.8	24.6	<b>28.1</b>		
Zviedrija	1.izvēle	<b>44.8</b>	31.8	3.3	20.1	9.4	23
	2.izvēle	27.1	<b>33.1</b>	8.8	31.1		
Lielbritānija (1998)	1.izvēle	29.8	<b>36.4</b>	15.3	18.5	8.7	32
	2.izvēle	<b>26.4</b>	25.6	21.9	26.2		

Avots: Eiropas vērtību pētījums, 1999

Sociālās uzvedības attaisnošana un Korupcijas uztveres indekss



Sociālās uzvedības attaisnošana un Džini indekss



## Anotācija

Politisko partiju finansēšana ir visai plaši analizēts jautājums gan politikas zinātnieku vidū, gan politiskās elites aprindās. Taču salīdzinoši ļoti maz pētīts sociālās struktūras dažādu iezīmju kontekstā, proti, kāda ir sabiedrības uzbūves ietekme uz politisko korupciju, kas ir visai svarīgs jautājums politikas zinātnē. Šis jautājums skar būtisku problēmu - politiskās un ekonomiskās sfēras sadarbību un iespējamo saplūšanu. Lai politiskā sistēma varētu darboties atsaucīgi sabiedrības vajadzībām un vērtībām, tai nepieciešami pietiekami resursi. Līdz ar to neizbēgama ir politiskās elites paļaušanās uz ekonomisko sistēmu. Vienlaicīgi uzņēmējiem un turīgajiem indivīdiem sabiedrībā ir nepieciešamas pietiekamas garantijas no valsts par tirgus noteikumiem. Līdz ar to izveidojas savstarpējās atkarības attiecības, kas vienlaikus ir pakļautas augstam korupcijas riskam.

Maģistra darbs balstās uz paradigmu, ka sabiedrības struktūras elementi veicina darbības, kas pārsniedz sabiedriskās dzīves normas, tādējādi izraisot politisko korupciju. Savukārt darbā izvirzīta hipotēze, ka sabiedrības struktūra veicina tādu politisko partiju privātu finansēšanu, kas pārkāpj sabiedrības vērtības. Tā kā sabiedrības struktūru veido visai daudzi elementi, tēma tika sašaurināta, padziļinātākai analīzei izvēloties vienu no tiem, proti, ienākumu nevienlīdzību sabiedrībā. Izmantojot tādas sabiedriskās domas mērījumus kā Eiropas vērtību pētījums, Korupcijas uztveres indekss, Globālais korupcijas barometrs, kā arī datus par ienākumu sadalījumu un ienākumu nevienlīdzību sabiedrībā, analīzei tika izvēlētas Eiropas Savienības pašreizējās dalībvalstis.

Hipotēzē izvirzītais pieņēmums paredzēja, ka darba ietvaros nepieciešams analizēt vairākas likumsakarības, piemēram, kā ienākumu nevienlīdzība ietekmē politisko līdzdalību un politiskās sistēmas leģitimitāti. Darba ietvaros tika analizēts arī tas, kāda ir ienākumu nevienlīdzības ietekme uz korupcijas uztveri, kā arī to, kas ir Eiropas Savienības iedzīvotājiem svarīgas vērtības, lai varētu spriest par privātas politisko partiju finansēšanas ietekmi.

Analizējot ienākumu nevienlīdzības datus ar virkni citiem rādītājiem, tika secināts, ka ienākumu nevienlīdzībai ir visai plaša ietekme. Nevienlīdzīgās sabiedrībās indivīdi mazāk uzticas līdzcilvēkiem, taču tieši uzticība citiem sabiedrības locekļiem ir priekšnoteikums politiskajai līdzdalībai. Līdz ar to var apgalvot, ka ienākumu nevienlīdzība samazina indivīdu gatavību iesaistīties politiskajā procesā. Līdzīga ietekme vērojama arī uz politiskās sistēmas leģitimitāti, taču kopumā Eiropas Savienības iedzīvotāji pauž pārliecinošu atbalstu demokrātijai kā labākajai pārvaldes formai. Materiālo resursu sadalījums sabiedrībā ietekmē arī to, kā iedzīvotāji novērtē korupcijas līmeni, uz šo saikni norādīja Džini indeksa un Korupcijas indeksa rādītāju salīdzinājums valstīs. Savukārt citos salīdzinošajos pētījumos, kas plašākā apjomā veikti ienākumu nevienlīdzības vai nabadzības saiknes ar korupciju analīzē, secināts, ka ienākumu nevienlīdzībai ir būtiska ietekme ne vien uz to, kā korupcija tiek uztverta, bet arī uz to, cik daudz indivīdi attaisno koruptīvas darbības, kurās iesaistās citi un kurās iesaistās paši indivīdi (piemēram, Dž.Džong-Sunga (Y.Jong-Sung) un S.Kagrama (S.Khagram) pētījums). Līdz ar sabiedrības kontroles iespēju vājināšanos, publiskajām amatpersonām ir lielāks vilinājums iesaistīties koruptīvās darbībās.

Lai gūtu priekšstatu par to, ko sabiedrība sagaida no politikas un konkrētāk, no vēlētajām amatpersonām, tika analizēti 19 Eiropas vērtību pētījuma jautājumi Eiropas Savienības dalībvalstīs. Izvēlētie jautājumi atklāja ne tikai galvenās vērtības, kas kvantitatīvi ievērojamam daudzumam respondentu šķiet nozīmīgas, bet arī to, cik daudz indivīdus interesē politika, kā viņi novērtē politiskās sistēmas darbību un kā attaisno sociālo uzvedību likumu pārkāpšanas gadījumos. Taču jautājumu kodolu veidoja tie, kuros tika analizēti indivīdu uzskati par valsts un indivīda atbildību sociālajās lietās. Kvantitatīvi ievērojama iedzīvotāju daļa norādīja, ka valstij ir jāuzņemas galvenā atbildība par pamatvajadzību (mājoklis, pārtika, apģērbs utt) garantēšanu visiem un vienlīdzīgu izglītības iegūšanas iespēju radīšanu, kā arī citos jautājumos, kur gan sabiedrības viedoklis nebija tik izteikti vienots. Līdz ar to tika secināts, ka ES iedzīvotāji, pretēji klasiskajā liberālismā valdošajai minimālās valsts idejai, ir vērsti uz kolektīvisma vērtībām. Tādēļ tieši šī vērtība tika analizēta privātas partiju finansēšanas kontekstā.

Darbā tika secināts, ka pastāvot ienākumu nevienlīdzībai sabiedrībā, kur visai nozīmīga ir kolektīvisma vērtība, kā arī darbojas privāta politisko partiju finansēšana, publiskās amatpersonas ir pakļautas trīspusējam spiedienam, kas vienlaikus rada augstu politiskās korupcijas risku. Proti, kolektīvisma vērtība attiecībā uz pamat vajadzību garantēšanu nozīmē, ka valstij, lai tā spētu nodrošināt iedzīvotāju vajadzības, ir nepieciešami pietiekami resursi. Lai valsts varētu īstenot sociālās programmas vai ieviest izmaiņas nodokļu sistēmā, kas mazinātu sociālo jautājumu loku, tai nepieciešams panākt vienošanos ar ekonomisko sfēru. Pēdējai savukārt arī ir nepieciešams valsts atbalsts, piemēram, lai garantētu savas iespējas tirgū. Paredzams, ka ekonomiskās sfēras pārstāvji būs vairāk gatavi iesaistīties politiskajā procesā, lai ietekmētu valsts darbību attiecībā uz šādām izmaiņām. Viens no ietekmes kanāliem ir arī politisko partiju finansēšana, kas politiķiem ir svarīga, lai garantētu savas pārvēlēšanas iespējas. Tādējādi politiskās partijas sāk pildīt nevis pilnvarotā un galvenā starpnieka funkcijas, bet gan iesaistās abpusēji izdevīgā bagātināšanās darījumā, kurā netiek ievēroti tie principi, kurus no politikas sagaida sabiedrība. Ienākumu nevienlīdzība to veicina, jo samazina publisko amatpersonu kontroli un palielina viņu rīcības brīvību.

# Summary

The professionalization of politics and the democratic competition among parties for elected positions constantly increase the demand for financial resources. The discussions in different levels as in academic papers as well as in parliamentary debates show that this is highly important topic in nowadays society. The private financing system is especially important question in politics because it creates pressure for politicians not only to get the adequate financial resources for the maintenance of parties but also creates great temptation to bend the rules of democratic processes and to violate party funding rules. This paper is called “*The Structural Factors Influencing Political Corruption. The Case of Party Financing*” and the focus of it is on structural corruption. The Master paper is based on paradigm that structural factors of the society foster private funding for political parties that contradicts the social values within the society. There are many structural factors that can cause political corruption (cultural, political, economic) but in this paper only one of them – income inequality is analyzed particularly.

The Master paper consists of six main parts where some interconnections between different aspects are analyzed. Since the hypothesis assume that the income inequality influences private funding for political parties in a way that it conflicts with public values, the paper is focused on two sub-questions. The first one is the interconnection between income inequality and political engagement. The second one is the interconnection between private political funding and public values.

The Paper is based on quantitative data analyses, using the statistics from different surveys, as Corruption perception index, European Values survey. Gini index is used for income inequality measuring. Concerning the first sub-question, by analyzing statistics form European values survey and comparing them with Gini index data for European Union countries, it was discovered that there is close impact. First of all, income inequality affects or even breaks interpersonal trust within the society but that is the main precondition for individuals to involve in the political activities or to join in interest

groups to ensure that the interests of the group are represented in the politics. Similar interconnection was discovered concerning legitimacy of political system. The people coming from more egalitarian countries find it as more positive comparing to the people from the countries that have unequal distribution of material resources. It was discovered that the distribution of the material resources influences corruption perception.

By analyzing 19 questions from European Values survey it was discovered, that the value of collectivism is present in peoples expectations concerning the role of state in public goods provision. Therefore this value was further analyzed in particular. The further analyses showed that in case the country has private funding system, public officials are positioned on triple pressure. The first is the public demand for social goods provision that cause the pressure for the country to seek the material bases. But on the other side, private entrepreneurs or the wealthiest group will try to keep the favourable rules of the market to increase their profit. Therefore the private financing is a good channel to reach the politicians. As it was said in the beginning, there is also the pressure for politicians to get the adequate financial resources for the maintenance of parties and to ensure their reelection. Competition between political parties divided on ideological, economic, social, factional or ethnic lines depends on finance, drives up the costs of campaigning and intensifies the search for additional or new income streams. Therefore there is a high risk that they can switch in the vicious circle where the value of collectivism is not presented in the state politics.

The master paper ends with the conclusion that an income inequality as one of many structural factors fosters that political parties that are funded by private sources are conflicting with the value of collectivism. It also concludes with some questions asked for the further discussion in the future.